

ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

d. Științe juridice

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. M. JACOTĂ, Prof. O. LOGHIN, Lector D. MACOVEI,
Lector I. MACOVEI, Conf. Șt. RĂUSCHI, Prof. Gr. THEODORU

Prof. M. JACOTĂ	<i>Redactor responsabil</i>
Lector I. MACOVEI	<i>Secretar de redacție</i>
Valeria DUMISTRĂCEL	<i>Tehnoredactor</i>

S U M A R

	<u>Paq.</u>
<i>STUDII</i>	
GRIGORE GR. THEODORU — Considerații asupra unor dispoziții care reglementează judecata penală în prima instanță	5
— Considérations sur quelques règles du jugement pénal en première instance	20
D. RADU, GH. FILIP — Sarcinile și răspunderea materială a juriconsulților. Aspecte teoretice și practice	21
— La responsabilité matérielle des juriconsults. Aspects théoriques et pratiques.	
<i>ARTICOLE ȘI DISCUȚII</i>	
MIHAI JACOTA, IOAN MACOVEI — O problemă de competență a instanțelor în dreptul internațional privat	31
OCTAVIAN LOGHIN — În legătură cu latura subiectivă a furtului	39
DUMITRU MACOVEI, MARIAN ENACHE — Executarea hotărârilor prin care s-a dispus reintegrarea în muncă și plăta despăgubirilor	45
CONSTANTIN ANDRONOVICI — On the free exploration and use of the moon and other celestial bodies for exclusively peaceful purposes	55
C. ZOTTA — Etapa enciclopedică în constituirea teoriei generale a statului și dreptului	63
AUREL CIOPRAGA — Insemnări pe marginea psihologiei învinutului sau inculpatului	71
FLORIN SAVA, ȘTEFAN RAUSCHI — Obligația de executare a contractului economic	75
GHEORGHE LUPU, GHEORGHE FILIP — Contribuția lui Simion Bărnuțiu la fundamentarea învățămîntului juridic din România	81
<i>RECENZII</i>	91

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR DISPOZIȚII
CARE REGLEMENTEAZĂ JUDECATA PENALĂ
ÎN PRIMA INSTANȚĂ

DE

GRIGORE GR. THEODORU

Reglementarea activității de judecată în primă instanță a cunoscut, după reforma procedurii penale din 1948, o mai mare stabilitate decât reglementarea urmăririi penale sau a căilor de atac. Cu toate acestea, s-au introdus și dispoziții care au inovat în reglementarea judecării în primă instanță, cum sînt cele privitoare la extinderea acțiunii penale și a procesului penal, a restituirii cauzei la procuror și a soluției de încetare a procesului penal. Examenul teoretic al acestor dispoziții ne permite să tragem unele concluzii cu privire la perfecționarea lor în viitoarea legislație de procedură penală.

1. Dispozițiile care reglementează extinderea acțiunii penale și a procesului penal sînt în strînsă corelare cu cele care fixează obiectul judecării în primă instanță. Potrivit art. 317 C. proc. pen., judecata se mărginește la fapta și persoana arătată în actul de sesizare a instanței, iar în caz de extindere a procesului penal, judecata are loc și cu privire la fapta și persoana la care se referă extinderea. Așadar, actul de sesizare a instanței — de regulă rechizitoriul, iar în cazurile prevăzute de art. 279 alin. 2 lit. a C. proc. pen. și plîngerea prealabilă introdusă de către partea vătămată la instanța de judecată, după efectuarea procedurii de împăciuire — are în vedere o faptă, sub o încadrare juridică, și o persoană, sub denumirea de inculpat, față de care se desfășoară judecata în primă instanță; se respectă, astfel, trăsătura caracteristică a activității de judecată de a avea loc numai la o sesizare provenită din afara sistemului organelor de judecată și numai în limitele acestei sesizări¹.

Judecata penală în primă instanță se poate extinde, însă, și la alte fapte și persoane dacă se procedează potrivit dispozițiilor privitoare la extinderea procesului penal, caz în care organul judecătoresc poate judeca și hotări și cu privire la aceste fapte și persoane, deși față de acestea nu s-a desfășurat urmărirea penală. Dispozițiile privitoare la

¹ A se vedea I. Ceterchi, L. Lörincz, D. Gheciu, S. Popescu, I. Fodor, Al. Bolintineanu, A. Naschitz, I. Vîntu, *Organizarea și activitatea de stat în Republica Socialistă România*, Ed. Academiei, București, 1974, p. 349.

extinderea obiectului judecării în primă instanță pot fi analizate sub mai multe aspecte teoretice și practice.

Primul aspect sub care se cere a fi analizat se referă la necesitatea adoptării instituției procesuale a extinderii obiectului judecării la fapte și persoane pentru care nu s-a efectuat urmărirea penală și pentru care nu este sesizată instanța de judecată; rezolvarea acestei probleme apare cu atât mai necesară cu cât există legislații care nu permit condamnarea unei persoane pentru fapte despre care nu a fost învinuită și cercetată în cursul urmăririi penale. Astfel, sub Codul de procedură penală român din 1864, nici procurorul, nici instanța de judecată nu avea dreptul să extindă procesul penal împotriva altor persoane sau pentru noi fapte penale despre care s-a luat cunoștință în cursul judecării; în astfel de situații procurorul i se deschidea posibilitatea de a dispune efectuarea cercetării sau instrucției prealabile, cu sesizarea instanței prin rechizitoriu, după care devenea posibilă conexarea cauzelor în fața aceleiași instanțe spre a fi judecate împreună². Unele legislații occidentale au o reglementare asemănătoare³. Și printre legislațiile socialiste sînt unele care nu admit extinderea judecării asupra altor fapte și persoane decît cele cuprinse în actul inițial de sesizare. Codul de procedură penală al R.S.F.S.R., din 1960 (art. 255, 256), prevede că, dacă în cursul judecării se stabilesc împrejurări care dovedesc săvîrșirea de către inculpat a unei infracțiuni pentru care nu-i fusese pusă în vedere învinuirea sau săvîrșirea unei infracțiuni de către o altă persoană care nu fusese înainte învinuită, instanța poate porni procesul penal și pentru aceste fapte și persoane, dar este obligată să trimită procurorului materialele necesare pentru a dispune efectuarea urmăririi penale, iar dacă unele fapte și persoane sînt în strînsă legătură cu cauza aflată în fața ei, instanța restituie întregul dosar pentru completarea urmăririi penale. Așadar, legislația sovietică⁴ nu cunoaște instituția extinderii obiectului judecării și la alte fapte și persoane.

Legislațiile care adoptă o asemenea reglementare pornesc de la teza necesității lămuririi cauzei, prin probe, în fața organelor de urmărire penală (judecător de instrucție, organ de cercetare sau de anchetă penală, procuror), cu asigurarea pentru inculpat a cunoașterii învinuirii și a combaterii ei în fața acestor organe, în scopul ajungerii la judecată numai a cauzelor pe deplin lămurite. Or, extinderea judecării asupra unor fapte noi, de care inculpatul nu fusese inițial învinuit, pentru care nu fuseseră strînse probe, impune instanței să desfășoare o activitate de investigație caracteristică organelor de instrucție, ceea ce o sustrage de la judecarea faptelor cu care a fost sesizată reglementar: pe de altă parte, inculpatului i se cere să se apere în fața instanței și cu privire la o învinuire formulată pentru prima oară în cursul judecării, ceea

² A se vedea I. Tanovicănu, V. Dongoroz, *Tratat de drept penal și procedură penală*, vol. V, p. 160—161. Cu toate acestea, autorii recunosc instanței de judecată dreptul de a extinde judecata asupra infracțiunilor-mijloc și a celor care fac parte din concursul ideal.

³ Codul de procedură penală francez din 1958 admite extinderea rechizitoriului numai la tribunalului corecțional nu și la curțile cu jurați (a se vedea G. Ștefani, G. Levasscur, M. Bondoc, *Procédure pénale*, 1980, Dalloz, Paris, p. 608).

⁴ În acest sens și *Codul de procedură penală al R.S.S. Moldovenești din 1961* (art. 206 și 225).

ce îi îngreuează apărarea. Cu atât mai mult apare nejustificată, în această teză, judecarea unei persoane care nu a fost învinuită, nu a fost ascultată și nu s-a apărât în fața organelor de urmărire penală.

Această teză poate fi combătută; efectuarea urmăririi penale nu este un scop în sine, ci o modalitate de a pregăti în bune condiții judecata în primă instanță; or, dacă judecata unor fapte penale și a unor persoane poate avea loc în bune condiții și fără efectuarea acestei activități premergătoare, nu poate fi justificată împiedicarea ei numai pe considerentul formal că nu s-a efectuat în cauză urmărirea penală. Însuși legiuitorul a considerat că, în anumite cazuri, nu este necesară efectuarea urmăririi penale, rațiune pentru care a reglementat sesizarea primei instanțe prin plingerea precalabilă a persoanei vătămate (art. 282 C. proc. pen. român) sau prin citare directă (codul de procedură penală francez, italian). Trebuie să se aibă în vedere că extinderea obiectului judecării realizează o procedură simplificată și promptă de sancționare a inculpatului, pentru toate infracțiunile pe care le-a săvârșit, precum și a tuturor participanților la infracțiunea cu care a fost sesizată inițial instanța, evitându-se procedura greoaie a conexării; dacă procedura de extindere a obiectului judecării este bine reglementată, pe lângă interesul societății în promptitudinea aplicării pedepsei corespunzătoare, este asigurat și dreptul de apărare al inculpatului sau al persoanelor asupra cărora se extinde inculparea în cursul judecării⁵.

Fiind o situație de excepție, justificată de descoperirea în cursul judecării a altor fapte sau persoane decât cele la care se referă rechizitoriul procurorului, extinderea obiectului judecării se justifică numai în cazul în care noile fapte și persoane au o strânsă legătură cu faptele și persoanele supuse judecării prin sesizarea inițială, manifestată sub forma unui caz de indivizibilitate sau conexitate, iar instanța este competentă să judece toate infracțiunile și pe toți infractorii. Altfel, sub pretextul extinderii obiectului judecării ar putea fi aduse direct în fața instanței, evitându-se efectuarea urmăririi penale, fapte și persoane care nu au nici o legătură cu faptele și persoanele aflate în curs de judecată. De asemenea, pentru justificarea teoretică a extinderii obiectului judecării este necesară justificarea teoretică și a instituției, restituirii cauzei la procuror pentru completarea urmăririi penale astfel încât, dacă pentru noile fapte și persoane instanța nu ar putea să lămurască pricina sub toate aspectele, să fie posibilă reluarea urmăririi penale pentru întreaga cauză.

Legislațiile moderne au îmbrățișat, în general, instituția extinderii obiectului judecării, dar reglementarea nu a asigurat, în unele cazuri, condiții optime de realizare. Astfel, Codul nostru de procedură penală din 1936 a prevăzut, în art. 294 (renumerotat 289), că procurorul poate extinde rechizitoriul și asupra altor fapte și persoane, instanța fiind investită astfel cu judecarea și soluționarea lor. Întrucât nu era pre-

⁵ A se vedea V. Rămureanu, *Instituția procesuală a extinderii procesului penal*, în „Revista română de drept”, nr. 1/1970, p. 26; V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. II, *Partea specială*. Ed. Academiei, București, 1976, p. 184.

văzută însă instituția restituirii cauzei la procuror⁶, atunci când instanța nu avea posibilitatea să administreze probele necesare lămuririi cauzei sub toate aspectele, trebuia să soluționeze totuși cauza în condițiile în care adevărul nu putea fi complet și pe deplin cunoscut. După introducerea, în 1953, a art. 310¹ în Codul de procedură penală anterior, care prevedea posibilitatea restituirii cauzei la procuror, s-a perfecționat reglementarea în sensul că instanța putea dispune restituirea pentru efectuarea urmăririi penale cu privire la întreaga cauză⁷. Ulterior, în anul 1960⁸, a fost perfecționată și reglementarea extinderii învinuirii în cursul judecării, prin dispozițiile art. 289¹, 289², 289³, care au fost introduse în Codul de procedură penală anterior. Și noul Cod de procedură penală din 1968 a menținut instituția extinderii obiectului judecării prin reglementarea extinderii acțiunii penale și a procesului penal (art. 335—337). În același mod au procedat și unele coduri de procedură penală ale statelor socialiste; de exemplu, în art. 209 al Codului de procedură penală din 1973 al R. P. Ungare se prevede că procurorul poate extinde învinuirea în cursul judecării și asupra altor infracțiuni săvârșite de inculpat, instanța fiind prin aceasta sesizată să le judece; în mod asemănător este reglementată extinderea învinuirii și în *Codul de procedură penală al R. S. F. Jugoslavia* (art. 309).

O a doua problemă teoretică privind extinderea obiectului judecării se referă la determinarea organului căruia urmează să i se recunoască dreptul de a extinde învinuirea: procurorul sau instanța de judecată. De principiu, dispoziția de extindere a obiectului judecării trebuie să aparțină organului care are atribuția de trimitere în judecată. În dreptul francez, curtea cu jurați nu poate fi sesizată, în materie de crime, decât de camera de punere sub acuzare, organ compus din judecători; întrucât procurorul nu poate sesiza direct curtea cu jurați, el nu poate să extindă învinuirea nici în cursul judecării la acest organ judecătoresc, deși participă la judecată. În dezvoltarea legislației noastre, sub codul anterior, în perioada 1953—1957, trimiterea în judecată era un atribut al instanței, constituite în ședință pregătitoare⁹; ca urmare, s-a susținut în această perioadă că și extinderea învinuirii pentru fapte și persoane descoperite în cursul judecării aparține instanței de judecată, procurorul având doar dreptul să propună această extindere¹⁰.

⁶ În mod asemănător era reglementată extinderea reconviziunii și în *Codul de procedură penală italian din 1930* (a se vedea G. Foschini, *Sistema del diritto processuale penale*, II, 1938, Giuffrè, Milano, p. 418).

⁷ Condițiile în care se putea dispune restituirea cauzei la procuror au fost precizate prin decizia de îndrumare nr. 7/1959 a plenului Trib. Suprem, în *Culegere de decizii pe anul 1959*, p. 72, sp. 25.

⁸ A se vedea Decretul nr. 213 din 18 iunie 1960.

⁹ Ședința pregătitoare a fost reglementată prin Decretul nr. 506 din 14 decembrie 1953 și a fost desființată prin Decretul nr. 473 din 30 septembrie 1957.

¹⁰ A se vedea, cu privire la încetarea dreptului procurorului de a extinde învinuirea în cursul judecării: V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iișescu, S. Petrovici, *Modificările aduse Codului penal și Codului de procedură penală prin actele normative din anii 1956—1960*, Ed. Academiei, București, 1962, p. 439.

În anul 1960, și, apoi, în 1968, legislația noastră, din rațiuni practice, a adoptat un sistem mixt, în sensul că, în principal, procurorului îi revine dreptul de a extinde obiectul judecării și la noi fapte și persoane, dar, prin excepție, acest drept revine și instanței de judecată. Astfel, prin modificarea Codului de procedură penală anterior, intervenită în 1960 (art. 289¹, 289², 289³), s-a prevăzut că dreptul de a extinde învinuirea în cursul judecării aparține procurorului, atunci când acesta participă la judecată; numai după extinderea învinuirii de către procuror instanța putea dispune continuarea judecării și pentru faptele și persoanele la care se referea extinderea. Instanța de judecată căpăta, însă, dreptul exclusiv de a extinde învinuirea pentru noi acte materiale aparținând aceleiași infracțiuni pentru care era sesizată instanța, iar în cazul în care procurorul nu participa la judecată, era abilitată să extindă învinuirea și pentru alte fapte și persoane; în primul caz, se producea numai o extindere a judecării în cadrul aceleiași infracțiuni pentru care exista o sesizare din partea procurorului, dar pentru noi acte materiale descoperite în cursul judecării; în a doua situație, prin extinderea învinuirii, instanța punea în mișcare acțiunea penală cu privire la fapte și persoane noi, ceea ce îi dădea calitatea de organ care exercită funcția de învinuire. Codul de procedură penală din 1968 a adoptat un sistem asemănător, diferența constând în faptul că, în lipsa procurorului de la judecată, instanța are dreptul să extindă procesul penal numai cu privire la alte fapte penale, în legătură cu fapta săvârșită de către inculpat; în privința altor persoane, acest drept este încredințat în exclusivitate procurorului.

Examenul teoretic al opțiunii legiuitorului nostru de a recunoaște și instanței de judecată dreptul de a extinde obiectul judecării și la alte fapte și persoane, în codul anterior, și numai la alte fapte penale, în codul actual, aduce în discuție argumente și în favoarea reglementării și în defavoarea ei.

În ce privește argumentele în susținerea acestui drept, se pornește de la modul în care este reglementată participarea procurorului la judecata în primă instanță, la judecatorie fiind cazuri în care participarea acestuia nu este obligatorie; în asemenea situații, se susține, nefiind prezent la judecată titularul funcției de învinuire, se justifică, din punct de vedere practic, încredințarea dreptului de a extinde obiectul judecării instanței de judecată, care, operativ, poate soluționa cauza penală sub toate aspectele infracționale; în acest mod se dă eficiență rolului activ al instanței de judecată¹¹. S-a argumentat, de asemenea, că există un precedent în domeniul acțiunii civile, în anumite cazuri legea acordând instanței de judecată dreptul de a porni și exercita acțiunea civilă în locul persoanei vătămate; legea a înțeles astfel să acorde instanței de judecată, prin excepție, dreptul de a efectua un act procesual în locul procurorului, așa cum i s-a dat dreptul de a efectua un act procesual în locul părții civile¹².

¹¹ A se vedea V. Rămureanu, *Instituția procesuală a extinderii procesului penal*, în „Revista română de drept”, nr. 1/1970, p. 31.

¹² A se vedea V. Dongoroz, Gh. Dăringă, S. Kahane, D. Lucănescu, A. Nemes, M. Popovici, P. Sîrbulescu, V. Stoican, *Noul Cod de procedură penală și Codul de procedură penală anterior. Prezentare comparativă*, Ed. Politică, București, 1969, p. 264.

Există totuși argumente puternice care susțin necesitatea respectării separației funcțiilor procesuale între procuror și instanța de judecată, separație de funcții procesuale care nu permite extinderea învinuirii de către instanța de judecată¹³. Astfel, se poate combate primul argument al tezei contrare, prin posibilitatea ca procurorul să poată fi invitat să participe la judecată, deși participarea sa nu este obligatorie, pentru a se pronunța asupra extinderii învinuirii; din punct de vedere practic o asemenea invitație nu este de natură să întârzie judecarea cauzei. De altfel, și sub codul anterior procurorul nu participa la judecarea tuturor cauzelor la tribunalele populare, și totuși extinderea învinuirii nu era încredințată decât acestuia. În ce privește al doilea argument al tezei contrare, trebuie arătat că acțiunea civilă, chiar dacă se exercită din oficiu de către instanță, se referă la fapta (inclusiv urmarea) pentru care este sesizată cu o acțiune penală de către procuror, tragerea la răspundere civilă fiind o consecință a tragerii la răspundere penală.

La Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1977¹⁴ s-a pus accentul pe principiul prezumției de nevinovăție, a cărui aplicare trebuie asigurată cu toată strictețea. Or, o cerință a principiului prezumției de nevinovăție constă în examinarea cauzei de către instanța de judecată fără idei preconcepționate despre existența faptei, vinovăția inculpatului și răspunderea sa penală¹⁵. În condițiile în care instanța de judecată „pune în mișcare acțiunea penală” pentru noi fapte sau „extinde acțiunea penală” pentru noi acte materiale aparținând infracțiunii supuse judecării, instanța face o judecată de valoare cu privire la existența acestor fapte sau acte și la săvârșirea lor de către inculpat; dacă nu ar face o astfel de constatare, nu s-ar justifica hotărârea de punere în mișcare a acțiunii penale sau de extindere a ei. Or, în asemenea situație, nu se mai poate considera că instanța pornește la judecarea noilor fapte sau acte de la prezumția de nevinovăție. Așadar, accentul care se pune astăzi pe reglementarea procesului penal în conformitate cu prezumția de nevinovăție impune și o schimbare de concepție în ce privește exercitarea de către instanță a funcției de învinuire; ni se pare semnificativ, din acest punct de vedere, poziția pe care au adoptat-o unele coduri de procedură penală din țările socialiste care, înscriind principiul prezumției de nevinovăție printre principiile fundamentale ale procesului penal, au încredințat dreptul de

¹³ Într-o decizie mai veche (nr. 1764/1956, în *Culegere de decizii pe anul 1956*, vol. 2, p. 520, sp. 262), Tribunalul Suprem, col. pen. se pronunță în acest sens: „Potrivit uneia dintre trăsăturile esențiale ale principiului contradictorialității în penal, funcțiile de acuzare și de judecată sînt împărțite între organele și persoanele ce au dreptul să pornească procesul penal, pe de o parte, și organele ce au dreptul să judece, de altă parte”; altfel s-ar ajunge „să se cumuleze două atribuții pe care legea, în interesul unei obiective judecării, le dorește în mod expres separate”.

¹⁴ A se vedea *Cu privire la perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii Socialiste România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de Interne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste*, în „Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 7—9 decembrie 1977”, Ed. Politică, București, 1978, p. 451.

¹⁵ A se vedea Grigore Gr. Theodoru, *Principiul procesual al prezumției de nevinovăție*, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 1/1979, p. 33; Doru Pave, *Considerații asupra prezumției de nevinovăție*, în „Revista română de drept”, nr. 10/1978, p. 9.

extindere a învinuirii numai procurorului¹⁶. Din același principiu al prezumției de nevinovăție și al separației funcțiilor procesuale decurge și reglementarea incompatibilității; procurorul care a pus în mișcare acțiunea penală, dacă între timp devine judecător, este incompatibil să judece cauza, pentru că a acționat ca reprezentant al funcției de învinuire (art. 48 lit. a C. proc. pen.); în reglementarea noastră, însă, judecătorul care, în lipsa procurorului, a extins procesul penal și a pus astfel în mișcare acțiunea penală nu este considerat incompatibil, deși a efectuat același act al funcției de învinuire ca și procurorul¹⁷.

În temeiul argumentelor de mai sus, ne exprimăm părerea că viitoarea legislație ar trebui să adopte o altă concepție cu privire la extinderea învinuirii în ceea ce privește organul îndrituit să o dispună. Așa cum Codul de procedură penală din 1968 a revenit asupra dreptului acordat instanței de codul anterior (art. 289³) de a extinde învinuirea împotriva altor persoane, chiar și atunci când procurorul nu participă la judecată (art. 337), instituind o garanție importantă în ceea ce privește obiectivitatea judecării¹⁸, credem că viitoarea legislație ar trebui să facă pasul următor și să acorde numai procurorului dreptul de a extinde învinuirea, atât prin punerea în mișcare a acțiunii penale pentru noi fapte penale cât și prin extinderea acțiunii penale pentru noi acte materiale aparținând infracțiunii judecate¹⁹. Restabilirea pe deplin a principiului separației funcției de învinuire de cea de judecare și soluționare a cauzei penale, justificată teoretic și acceptată de toate legislațiile, nu va afecta cu nimic activitatea practică a organelor judiciare, deoarece, atunci când este cazul, procurorul va fi primul interesat să dispună o astfel de extindere, chiar dacă nu participă la judecată²⁰. În aceste cazuri, instanța își va exercita rolul activ și va invita pe procuror să participe la judecată și să ia atitudine față de datele noi care au fost descoperite în cursul judecării. Dacă procurorul va extinde rechizitoriul și asupra noilor acte materiale, noilor fapte penale sau noilor persoane, instanța va putea trece la judecarea cauzei cu deplină obiectivitate, plecând de la principiul prezumției de nevinovăție, fără nici un fel de exprimare a unei păreri asupra existenței acestora.

O a treia problemă privind extinderea obiectului judecării o constituie determinarea procedurii prin care instanța poate fi investită cu judecarea noilor acte materiale, a noilor fapte penale sau a noilor per-

¹⁶ A se vedea art. 3 și art. 309 ale *Codului de procedură penală al R.S.F. Iugoslavia* și art. 3 și art. 209 ale *Codului de procedură penală al R.P. Ungare*.

¹⁷ A se vedea V. Râmureanu, *Competența penală a organelor judiciare*, Ed. Academiei, București, 1980, p. 266.

¹⁸ Sub Codul anterior instanța se putea autosesiza și în cazul infracțiunilor de audiență (art. 538); Codul din 1968 a înlăturat, în mod justificat, această autosesizare, obligând instanța să-l sesizeze pe procuror în cazul infracțiunilor de audiență (art. 299).

¹⁹ Un asemenea punct de vedere a mai fost exprimat în literatura de specialitate; a se vedea Gr. Gr. Theodoru, *Dreptul procesual penal român, Partea generală*, vol. I, Iași, 1971, p. 254.

²⁰ Credem că ar trebui instituită obligația participării procurorului la toate cauzele penale în care sesizarea instanței s-a făcut prin rechizitoriu, deoarece procurorul trebuie să fie interesat în susținerea în fața instanței a actului său de sesizare. Numărul redus de cauze în care actualmente procurorul nu participă la judecarea cauzelor la judecătorie nu justifică abandonarea unui principiu în favoarea unei reduceri discutabile a volumului de muncă al procurorului.

soane învinuite. Codul de procedură penală din 1936 prevedea o procedură simplificată, instanța fiind investită cu judecarea noii învinuiri prin declarația făcută de către procuror în cursul judecării că înțelege să extindă rechizitoriul și asupra acesteia; o procedură similară este prevăzută și de alte coduri de procedură penală²¹. Prin modificarea din 1960 a Codului de procedură penală anterior, s-a adoptat o procedură mai complicată, prevăzându-se trei situații diferite, care atrăgeau fiecare câte o altă procedură de extindere a obiectului judecării: această procedură, cu unele deosebiri, s-a păstrat și în reglementarea din 1968, fiind prevăzută extinderea acțiunii penale pentru noi acte materiale, extinderea procesului penal pentru noi fapte penale și extinderea procesului penal pentru noi persoane. Respectându-se poziția procurorului de participant la judecată sub conducerea instanței, Codul a reglementat procedura de extindere a obiectului judecării prin desfășurarea mai multor operațiuni: mai întâi procurorul cere extinderea procesului penal pentru noi fapte și persoane, cerere asupra căreia instanța urmează a se pronunța, avînd dreptul să o admită sau să o respingă; după extinderea procesului penal de către instanță, procurorul urmează să se pronunțe dacă pune în mișcare acțiunea penală sau cere trimiterea cauzei pentru efectuarea urmăririi penale: dacă procurorul nu pune în mișcare acțiunea penală, instanța poate reveni asupra extinderii procesului penal, mărginindu-se la obiectul inițial al judecării, ori trimite cauza la procuror; dacă procurorul a pus în mișcare acțiunea penală, instanța este investită cu judecarea noilor fapte penale sau persoane, după care stabilește dacă continuă judecata sau trimite cauza pentru efectuarea urmăririi penale. O asemenea reglementare este justificată din punct de vedere teoretic, deoarece procurorul se manifestă în cursul judecării prin cereri și prin dreptul său de a pune în mișcare acțiunea penală, în timp ce instanța este organul care ia hotărîri și stabilește dacă admite cererile procurorului și extinde obiectul judecării sau se mărginește la obiectul inițial al acesteia. Datorită însă procedurii complicate a extinderii procesului penal, în practică s-au produs greșeli în efectuarea operațiilor prevăzute de lege, care, fiind referitoare la sesizarea instanței de judecată, au fost sancționate cu nulitatea absolută²². Cu privire la extinderea acțiunii penale s-au produs cazuri mai reduse de încălcare a legii, deoarece procedura este mai simplă²³.

Pornind de la necesitatea simplificării formelor procesuale și procedurale, a înlăturării particularităților în reglementarea aceleiași instituții procesuale, a adoptării celei mai adecvate soluții, ne exprimăm părerea că în viitoarea legislație ar trebui să se revadă reglementarea

²¹ A se vedea art. 445--446 C. proc. pen. italian; art. 389 C. proc. pen. francez, pentru investirea tribunalului corecțional; art. 209, C. proc. pen. al R. P. Ungare; art. 309 C. pen. al R. S. F. Jugoslavia.

²² A se vedea deciziile Trib. Suprem, secț. penală, nr. 73/1979, în *Culegere de decizii pe anul 1979*, p. 503; nr. 1741/1973, în „Revista română de drept”, nr. 11/1973, p. 169; nr. 55/1972, ibidem, nr. 5/1972, p. 161; nr. 4173/1972, în *Culegere de decizii pe anul 1972*, p. 451; nr. 834/1971, în „Revista română de drept”, nr. 8/1971, p. 162.

²³ A se vedea, deciziile Trib. Suprem, secț. penală nr. 2882/1976, în *Culegere de decizii pe anul 1976*, p. 466; nr. 6127/1970, în *Culegere de decizii pe anul 1970*, p. 488.

extinderii obiectului judecării. Dacă se adoptă propunerea făcută, de a se încredința numai procurorului dreptul de a extinde obiectul judecării, ni se pare că cea mai potrivită procedură constă în extinderea de către procuror a rechizitoriului asupra altor acte, fapte și persoane. Potrivit art. 264 C. proc. pen., rechizitoriul constituie actul de sesizare inițială a instanței de judecată; sesizarea complementară — cu privire la noi acte materiale, noi fapte penale sau noi persoane — este firesc să se realizeze prin extinderea în cursul judecării a actului inițial de sesizare, a rechizitoriului. Sîntem de părere că inițiativa în extinderea obiectului judecării trebuie să aparțină procurorului, chiar dacă descoperirea noilor acte materiale, fapte penale sau persoane aparține părții vătămate, părții civile sau chiar instanței; actul procesual al extinderii rechizitoriului trebuie să aparțină procurorului și anume procurorului competent să participe la judecarea acestora²⁴.

O dată sesizată cu judecarea noilor acte materiale, noilor fapte penale sau a noilor persoane, instanței de judecată îi revine sarcina de a hotărî dacă procedează la judecarea în continuare a cauzei, în întregul ei, ori dispune trimiterea cauzei la procuror pentru refacerea sau completarea urmăririi penale. În acest mod instanța rămîne conducătoarea procesului în cursul judecării, soluționînd cererea procurorului de extindere a rechizitoriului în raport de posibilitățile care i se oferă de a pronunța o hotărîre legală și temeinică pentru toți inculpații și pentru toate infracțiunile care i-au fost supuse spre judecată.

Pentru asigurarea dreptului de apărare, trebuie menținute dispozițiile actuale din cod potrivit cărora, dacă reține cauza spre judecată, instanța trebuie să pună în discuție actele materiale, faptele penale și persoanele la care se referă extinderea rechizitoriului, să atragă atenția asupra dreptului de a se cere acordarea timpului necesar pentru pregătirea apărării și să administreze probele necesare cu privire la obiectul extins al judecării.

Un asemenea mod de a se proceda la extinderea obiectului judecării ar putea fi folosit și atunci cînd în dispozitivul rechizitoriului scris al procurorului, prin care se sesizează prima instanță, s-au omis a se trece unele infracțiuni. Actualmente, practica judiciară consideră că există sesizare valabilă și pentru aceste fapte, necuprinse în dispozitivul rechizitoriului, dacă ele sînt descrise și reținute în partea de expunere a rechizitoriului²⁵. Luînd în considerare că ceea ce sesizează instanța de judecată este dispoziția de trimitere în judecată emisă de procuror,

---

²⁴ Practica Tribunalului Suprem, în mod justificat, recunoaște procurorului care participă la judecata în primă instanță un drept autonom de a cere extinderea procesului penal și a pune în mișcare acțiunea penală chiar pentru fapte și persoane față de care, în cursul urmăririi penale, s-a dispus de către alt procuror scoaterea de sub urmărire sau încetarea urmăririi penale, dacă din noile date descoperite la judecată aceste soluții apar ca nelegale și netemeinice; a se vedea decizia nr. 26/1984 dată de completul de 7 judecători, în *Culegere de decizii pe anul 1984*, p. 333, sp. 205.

²⁵ A se vedea, de exemplu, decizia nr. 43/1976 a Trib. Suprem, completul de 7 judecători, în V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976—1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 269—270; decizia nr. 511/1979 a Trib. Suprem, sect. pen., în *Culegere de decizii pe anul 1979*, p. 496.

care se cuprinde în dispozitivul rechizitoriului²⁶, iar normele privind sesizarea instanței sînt prevăzute de lege sub sancțiunea nulității absolute (art. 197, alin. 2 și 3 C. proc. pen.), credem că instanța este legal sesizată numai cu faptele pentru care în dispozitiv se dispune trimiterea în judecată. Potrivit procedurii propuse mai sus, în cazul în care s-ar constata că în dispozitiv s-au omis unele fapte care au fost totuși menționate în partea de expunere a rechizitoriului, procurorul de ședință poate extinde trimiterea în judecată și pentru acestea, ceea ce va atrage sesizarea instanței cu judecarea lor.

2. Una din modificările importante aduse reglementării judecării în primă instanță a fost instituirea dreptului pentru instanța de judecată de a restitui cauza procurorului pentru refacerea și completarea urmăririi penale. Inițial, legea interzicea instanței de judecată să se dezinvestească prin restituirea cauzei la procuror art. 289 alin. 2 C. proc. pen. din 1936), dispoziție care se găsește și astăzi în multe din legislațiile țărilor occidentale. Dacă sesizarea s-a făcut cu încălcarea regulilor de procedură, instanța dispunea anularea urmăririi, ceea ce însemna refuzul de a judeca o pricină pentru care nu fusese legal sesizată, urmînd ca procurorul să preia inițiativa de a sesiza din nou instanța, în condițiile legii; instanța era obligată, în caz de probe insuficiente, să lămurească pricina în cadrul judecării, nefiind posibilă trimiterea cauzei la procuror pentru completarea cercetării sau a instrucției.

Restituirea cauzei la procuror pentru refacerea sau completarea urmăririi penale a constituit o inovație binevenită; pe de o parte, dacă sesizarea instanței este nelegală, în loc să se dispună anularea urmăririi, cauza întrerupîndu-și desfășurarea pînă ce procurorul inițiază o nouă trimitere în judecată, restituirea cauzei la procuror îl obligă pe acesta să refacă actele de sesizare, ceea ce dă o continuitate procesului; în cazul în care cauza nu a fost lămurită sub toate aspectele, obligația de lămurire revine, în primul rînd, instanței și, numai în cazul cînd aceasta nu-și poate îndeplini obligația decît cu mare întîrziere, se restituie cauza procurorului în vederea completării urmăririi penale²⁷.

Instituția restituirii cauzei la procuror pentru refacerea sau completarea urmăririi penale și-a menținut reglementarea și în Codul de procedură penală din 1968 (art. 332, 333). În ce privește restituirea cauzei la procuror pentru completarea urmăririi penale, considerăm că reglementarea actuală este corespunzătoare, luîndu-se în considerare soluțiile practicii judiciare între anii 1953—1968, inclusiv îndrumările date de Tribunalul Suprem²⁸. Discuții se mai poartă încă cu privire la restituirea cauzei la procuror pentru refacerea actelor de urmărire efectuate cu încălcarea legii.

Potrivit dispozițiilor art. 265 C. proc. pen., cînd procurorul constată că la cercetarea penală nu au fost respectate dispozițiile legale care

²⁶ Pentru aceeași rațiune, nu este legală condamnarea unui inculpat pentru o infracțiune reținută în considerentele sentinței penale, dar care nu este menționată și în dispozitiv, partea din hotărîre care se execută.

²⁷ Pentru aplicarea în acest sens a art. 310¹ C. proc. pen. anterior s-a dat de către plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 4/1955 (*Culegere de decizii pe anul 1955*, vol. 1, p. 18, sp. 2), modificată apoi prin decizia de îndrumare nr. 4/1959 (*Culegere de decizii pe anul 1959*, p. 67, sp. 23).

²⁸ A se vedea decizia de îndrumare nr. 4/1959, suscitată.

garantează aflarea adevărului, restituie cauza organului care a efectuat cercetarea în vederea refacerii ei; aşadar, legea obligă pe procuror să asigure legalitatea urmăririi penale. Dacă însă cauza a ajuns în faţa instanţei de judecată, restituirea cauzei la procuror pentru refacerea actelor de urmărire efectuate cu încălcarea legii nu mai este prevăzută sub aceleaşi dispoziţii imperative. În primul rând, Codul de procedură penală reglementează restituirea cauzei la procuror pentru refacerea urmăririi penale numai în cazul în care cercetarea penală a fost efectuată de un organ necompetent; pentru alte încălcări ale dispoziţiilor legale care garantează aflarea adevărului nu se prevede posibilitatea restituirii cauzei la procuror în vederea refacerii actelor nelegal efectuate; în al doilea rând, chiar în cazul în care cercetarea a fost efectuată de către un organ de cercetare necompetent, deşi dispoziţiile relative la competenţa după materie şi după calitatea persoanei sînt prevăzute sub sancţiunea nulităţii absolute, totuşi nulitatea decurgînd din necompetenţa organului de cercetare penală se acoperă dacă nu a fost invocată pînă la începerea dezbaterilor judiciare sau dacă necompetenţa decurge din schimbarea de către instanţă a încadrării juridice a faptei (art. 332 C. proc. pen.); legea a avut în vedere că cercetarea judecătorească, o dată încheiată, înlocuieşte actele de cercetare penală efectuate de către organul necompetent²⁹, astfel că nu mai este cazul ca aceste acte să fie refăcute de către organul de cercetare competent, prin restituirea cauzei la procuror.

Acestei reglementări, a restituirii cauzei la procuror pentru refacerea urmăririi penale, i se pot aduce două obiecţiuni. Prima obiecţiune se referă la limitarea nejustificată a refacerii urmăririi penale numai în cazul în care cercetarea penală a fost efectuată de un organ de cercetare necompetent, deoarece efectuarea unor acte de urmărire penală cu încălcarea dispoziţiilor care garantează aflarea adevărului poate afecta tot atît de puternic legalitatea urmăririi penale ca şi necompetenţa organului care a efectuat-o. Dacă ne referim numai la decizia de îndrumare nr. 3/1972 a plenului Tribunalului Suprem³⁰, constatăm că prin aceasta s-a statuat că lipsa apărătorului la prezentarea materialului de urmărire penală a unui inculpat minor, militar în termen sau deţinut, ori neefectuarea anchetei sociale în cauzele cu inculpaţi minori atrage nulitatea absolută a actelor de urmărire penală nelegale şi obligativitatea restituirii cauzei la procuror pentru refacerea acestor acte; alte încălcări ale legii în efectuarea actelor de urmărire penală (necitarea persoanelor prevăzute de lege în cazul inculpaţilor minori sub 16 ani, omisiunea organului de urmărire de a prezenta materialul de urmărire unui inculpat aflat în stare de libertate), sînt sancţionate cu nulitatea relativă şi atrag — în vederile aceleiaşi decizii de îndrumare — restituirea cauzei la procuror în condiţiile art. 197 alin. 1 şi 4 C. proc. pen. Aşadar, practica Tribunalului Suprem admite restituirea cauzei pentru refacerea urmăririi penale şi în alte cazuri decît cele prevăzute de art. 332 C. proc. pen.

²⁹ A se vedea V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Ilescu, R. Stănoiu, *Explicaţii teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. II, *Partea specială*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1976, p. 179; a se vedea şi motivarea din decizia nr. 610/1981 a Trib. Suprem, secţ. pen., în *Culegere de decizii pe anul 1981*, p. 338, sp. 197.

³⁰ În *Culegere de decizii pe anul 1972*, p. 27, sp. 5.

În mod justificat s-au adus unele obiecțiuni reglementării din actualul cod, în sensul că nu s-a instituit și mijlocul juridic necesar pentru restituirea cauzei la procuror în vederea refacerii urmăririi penale, așa cum, prin art. 333, s-a creat acest mijloc pentru completarea urmăririi penale³¹. Într-adevăr, restituirea cauzei la procuror prevăzută în art. 332 C. proc. pen. are o aplicare limitată la necompetența organului de cercetare penală; restituirea în temeiul art. 333 C. proc. pen. are în vedere numai completarea urmăririi penale, ceea ce înseamnă, stricto sensu, administrarea unor probe necesare și nu refacerea unor acte de urmărire efectuate cu încălcarea legii. Prin decizia de îndrumare indicată, plenul Tribunalului Suprem a considerat că restituirea este posibilă pentru refacerea urmăririi penale chiar și fără o dispoziție specială, lăsînd să se înțeleagă, fără a o arăta în mod expres, că, pentru aceeași rațiune, se poate aplica și dispoziția prevăzută de art. 333 C. proc. pen. În lumina documentelor de partid care propun extinderea participării apărătorului la efectuarea actelor de urmărire penală, reglementare care va atrage, în cadrul practicii de zi cu zi, posibile încălcări ale dispozițiilor privind asistența juridică a inculpatului în cursul urmăririi penale, ne apare ca justificată propunerea de a se institui o dispoziție expresă și specială pentru restituirea cauzei la procuror în vederea refacerii urmăririi penale, dispoziție care, pe de o parte, să aibă caracterul de a preveni astfel de încălcări ale legii, iar dacă totuși s-au produs, să asigure înlăturarea lor. Observăm că în textul inițial al art. 310¹ din Codul de procedură penală anterior se avea în vedere și restituirea cauzei la procuror pentru refacerea actelor de urmărire penală efectuate cu încălcarea legii; propunem, de aceea, ca art. 333 al Codului de procedură penală actual să fie reformulat în sensul că restituirea cauzei la procuror se poate dispune și în cazul în care este necesară, pentru justa soluționare a cauzei, refacerea actelor de urmărire penală lovite de nulitate.

Se poate pune în discuție și modul în care se aplică dispoziția relativă la restituirea cauzei la procuror în cazul necompetenței organului de cercetare penală (art. 332 C. proc. pen.). Practica Tribunalului Suprem³² a extins aplicarea art. 332 C. proc. pen. și la cazurile în care urmărirea penală se efectuează în mod obligatoriu de către procuror, considerînd că procurorul, cînd efectuează urmărirea penală, are și calitatea de organ de cercetare penală, astfel încît, dacă nu s-a invocat, înainte de terminarea cercetării judecătorești, nulitatea decurgînd din efectuarea urmăririi penale de un organ de cercetare în locul procurorului, nulitatea nu mai poate fi admisă. Pentru a ajunge la această soluție, Tribunalul Suprem a considerat că procurorul poate fi asimilat cu un organ care „efectuează cercetarea penală” și, ca urmare, se poate încadra în situația reglementată de art. 332 C. proc. pen., definită marginal „cercetarea penală efectuată de un organ incompetent”. Există însă și argumente care se opun acestei soluții. În primul rînd,

³¹ A se vedea Narcis Giurgiu, *Cauzele de nulitate în procesul penal*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 322—323.

³² A se vedea deciziile Tribunalului Suprem, secț. penală, nr. 610/1981, în *Culegere de decizii pe anul 1981* p. 338, sp. 197; nr. 85/1972, în *Culegere de decizii pe anul 1972*, p. 430, sp. 177; nr. 801/1971, în „Revista română de drept”, nr. 3/1972, p. 163.

cînd se determină structura organelor de urmărire penală, în art. 201 C. proc. pen., se face o distincție netă între procurori și organele de cercetare penală, iar acestea din urmă sînt determinate ca organele de cercetare ale securității, ale miliției și organele de cercetare penală speciale; în al doilea rînd, reglementîndu-se competența organelor de urmărire penală, se prevede, în art. 206, 207 și 208 C. proc. pen., că „cercetarea penală se efectuează” de către organele de cercetare penală, în timp ce procurorul efectuează „urmărirea penală” (art. 209 alin. 2—5 C. proc. pen.); așadar, procurorul nu ar trebui considerat ca un organ care efectuează cercetarea penală în sensul art. 332 C. proc. pen. De asemenea, expresia „în cauza supusă judecării s-a efectuat cercetarea penală de un alt organ decît cel competent”, prevăzută de art. 332 alin. 1 C. proc. pen., trebuie coroborată cu expresia din alin. 2 al aceluiași art., în care se prevede „cercetarea ar fi revenit altui organ de cercetare”, ceea ce ne duce la concluzia că legiuitorul a avut în vedere efectuarea cercetării de către un „organ de cercetare” necompetent, excluzînd situațiile în care urmărirea penală se efectuează în mod obligatoriu de către procuror. Această concluzie rezultă și din dispoziția legală potrivit căreia efectuarea urmăririi penale este de competența unui anumit procuror, precum și din dispoziția care stabilește că în acest caz rechizitoriul trebuie să fie confirmat de procurorul șef al unității sau de procurorul ierarhic superior (art. 209 alin. ultim), reglementări deosebite față de cele prevăzute pentru cazul cînd procurorul supraveghează activitatea organului de cercetare penală.

Ne exprimăm opinia că viitoarea legislație ar trebui să asigure mai precis caracterul imperativ al obligativității efectuării urmăririi penale de către procuror, astfel încît atunci cînd urmărirea penală a fost efectuată în locul acestuia de către un organ de cercetare penală, restituirea cauzei la procuror să opereze întotdeauna. Dacă viitoarea legislație va opta, așa cum s-a propus la Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1977, pentru o formă specializată de urmărire penală — instrucția penală —, efectuată de către procurorul instructor, cu atît mai mult ar trebui precizată în lege obligativitatea restituirii cauzei la procuror în toate cazurile cînd în locul procurorului instructor urmărirea penală ar fi efectuată de către un organ de cercetare penală.

Se pot menține limitele actuale ale restituirii cauzei în cazul cînd cercetarea penală este efectuată de un organ de cercetare necompetent (al miliției în loc de al securității, comandantul unității în locul șefului comendurii de garnizoană), în sensul că restituirea nu mai are loc dacă invocarea necompetenței a avut loc după terminarea cercetării judecătorești; în acest caz, însă, credem că actele efectuate de organul de cercetare necompetent, în măsura în care nu au fost confirmate de cercetarea judecătorească³³, nu vor putea fi luate în considerare la soluționarea cauzei, fiind acte efectuate cu încălcarea legii. Dispozițiile art. 332 C. proc. pen. pot fi admise, așadar, numai în cazul în care,

³³ De principiu nu există o ordine de preferință referitoare la forța probantă a declarațiilor date la urmărirea penală și a celor date în cursul judecării, instanța avînd dreptul să rețină ca reprezentînd adevărul numai una din ele, dacă este confirmată de ansamblul probelor administrate (a se vedea decizia nr. 63/1980 a Trib. Suprem, sect. pen., în „Revista română de drept”, nr. 3/1981, p. 65).

prin cercetarea judecătorească, se constată că probele strînse de un organ incompetent corespund adevărului.

3. Prima instanță poate pronunța trei soluții asupra fondului cauzei: condamnarea, achitarea și încetarea procesului penal (art. 345 C. proc. pen.). Soluția de încetare a procesului penal se pronunță atunci cînd există o împiedicare legală procedurală de punere în mișcare a acțiunii penale, cînd a intervenit o cauză de înlăturare a răspunderii penale sau de înlocuire a ei, în caz de autoritate de lucru judecat și cînd printr-o dispoziție legală inculpatul este apărat de pedeapsă. Sub codul anterior, pentru cazurile cînd actualmente se pronunță încetarea procesului penal, erau prevăzute două soluții: încetarea urmăririi și anularea urmăririi; denumirea de „urmărire“³⁴ avea un alt înțeles decît cel actual al urmăririi penale, de fază a procesului penal, premergătoare judecării, constituind actul de sesizare a organului judecătoresc, astfel încît, în cazul încetării urmăririi sesizarea înceta și instanța nu mai era îndrituită să condamne pe inculpat, iar în cazul anulării urmăririi sesizarea nu era valabilă, astfel încît instanța anula actul de sesizare și procurorul putea dispune de cauză³⁵.

Denumirea de „încetare a procesului penal“ a fost introdusă în codul anterior prin Legea nr. 3/1956, constituind un mod de rezolvare a urmăririi penale (art. 261⁴); Codul din 1968 a înlocuit soluția de încetare a procesului penal, prevăzută pentru urmărirea penală, cu soluțiile de „scoatere de sub urmărire“ și de „încetare a urmăririi penale“, dar a prevăzut-o ca soluție de fond a instanței de judecată, în locul încetării urmăririi și anulării urmăririi. Aplicarea soluției de încetare a procesului penal în practica instanțelor judecătorești nu a înregistrat dificultăți, astfel încît nu este cazul să ne oprim la situațiile cînd se pronunță această soluție. Cu toate acestea, în legătură cu perfecționarea legislației de procedură penală, se pot face două observații și, ca urmare, două propuneri.

S-a constatat astfel că dispoziția din art. 11 pct. 2 lit. b C. proc. pen., care prevede soluția de încetare a procesului penal, nu acoperă toate situațiile în care urmează să fie folosită această soluție. Într-adevăr, dispoziția indicată prevede că încetarea procesului penal se pronunță în cazurile indicate de art. 10 lit. f—j C. proc. pen.; or, în practică pot interveni și cazuri de apărare de pedeapsă în care nu se poate pronunța decît soluția de încetare a procesului penal, deoarece atunci cînd fapta „nu se pedepsește“ sau inculpatul este „apărat de pedeapsă“, răspunderea penală este înlăturată ea și în cazul amnistiei, prescripției, retragerii plîngerii prealabile sau împăcării, cauze pentru care se prevede în mod expres că intervenirea lor atrage încetarea procesului penal. Unii autori³⁶ au considerat că, în caz de apărare de pedeapsă, încetarea procesului penal se dispune în temeiul art. 10 lit. f

³⁴ Despre înțelesul inițial de „urmărire“ a se vedea Traian Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, *Partea specială*, Cluj, 1948, p. 84 și urm.

³⁵ Cu privire la soluțiile de încetare a urmăririi și de anulare a urmăririi, a se vedea Traian Pop, *Drept procesual penal*, vol. II, *Partea generală*, Cluj, 1946, p. 459 și urm.; Gr. Theodoru, *Curs de drept procesual penal, Partea specială*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1961, p. 207—210.

³⁶ A se vedea V. Dongoroz, Gh. Dăringă, S. Kahane, D. Lucinescu, A. Nemeș, P. Sîrbulescu, V. Stoican, *Noul Cod de procedură penală și Codul de procedură penală anterior. Prezentare comparativă*, Ed. Politică, București, 1969, p. 21.

C. proc. pen., ceea ce s-ar încadra în dispozițiile art. 11 pct. 2 lit. b același cod, care trimite și la acest temei; o asemenea interpretare este forțată, deoarece apărarea de pedeapsă nu poate fi asimilată cu o condiție procedurală necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale. Plenul Tribunalului Suprem a statuat³⁷, însă, că în cazurile de apărare de pedeapsă încetarea procesului penal se pronunță în temeiul art. 11 pct. 2 lit. b C. proc. pen. cu referire la textul din legea penală care prevede împrejurarea ce apără de pedeapsă, recunoscând prin aceasta că nu este posibilă încadrarea lor în nici unul din cazurile prevăzute de art. 10 lit. f—j C. proc. pen. Față de această îndrumare, pe care o găsim întemeiată față de actuala reglementare, înseamnă că dispozițiile art. 11 pct. 2 lit. b C. proc. pen. sînt incomplete, întrucît nu trimit la toate cazurile în care se poate pronunța încetarea procesului penal. Propunem, de aceea, fie a se institui un nou caz de împiedicare a punerii în mișcare a acțiunii penale în cadrul art. 10, după lit. g, în redactarea „există o cauză legală de apărare de pedeapsă”, fie completarea dispoziției din art. 11 pct. 2 lit. b cu următorul text: „precum și în cazurile în care a intervenit o cauză legală de apărare de pedeapsă”.

Se poate pune în discuție însăși exactitatea denumirii de „încetare a procesului penal” pe care a dat-o legea acestei soluții. Într-adevăr, în „procesul penal” se pot exercita o acțiune sau mai multe acțiuni penale, precum și una sau mai multe acțiuni civile³⁸; în asemenea cazuri, pentru o acțiune penală se poate pronunța condamnarea și pentru alte acțiuni penale soluția de încetare a procesului penal; or, în realitate, nu încetează procesul penal ca unitate complexă, cuprinzînd mai multe acțiuni penale, ci numai una sau unele din aceste acțiuni penale. Denumirea devine discutabilă și atunci cînd în latura penală se pronunță încetarea procesului penal, iar latura civilă a procesului continuă să se desfășoare pentru a se pronunța, ulterior, o soluție cu privire la acțiunea civilă; de exemplu, în caz de deces al inculpatului, instanța pronunță încetarea procesului penal în legătură cu acțiunea penală și dispune continuarea procesului penal în latura civilă, introducînd în cauză moștenitorii inculpatului. Potrivit legii, continuarea procesului penal se conduce după procedura penală, hotărîrea pronunțată în latura civilă avînd caracter penal; în acest caz, așadar, după ce pronunță încetarea procesului penal (în latura penală), procesul penal totuși continuă (în latura civilă), denumirea soluției creînd contradicția că se continuă ceea ce a încetat.

Pentru folosirea unei denumiri care să exprime exact soluția ce intervine, propunem adoptarea, pentru latura penală, a soluției de „încetarea acțiunii penale”; dacă acțiunea penală se „pune în mișcare” (se „promovează”, se „deschide”), după care se exercită în cadrul procesului penal, atunci cînd este stinsă în temeiul unei cauze legale, trebuie să înceteze. În acest mod, pronunțîndu-se încetarea acțiunii penale pentru o infracțiune, în același proces se poate pronunța condamnarea

³⁷ A se vedea decizia de îndrumare nr. 3/1969, în *Culegere de decizii pe anul 1969*, p. 55, sp. 7.

³⁸ În acest sens, V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Hiescu, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. I, *Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1975, p. 56—57.

sau achitarea pentru altă infracțiune ; de asemenea, nu mai poate apărea nici o contradicție dacă este continuat în latura civilă procesul penal, chiar dacă în latura penală s-a pronunțat încetarea acțiunii penale, deoarece acțiunile sînt diferite și primesc soluții diferite.

CONSIDÉRATIONS SUR QUELQUES RÉGLES DU JUGEMENT PÉNAL EN PREMIÈRE INSTANCE

R é s u m é

L'auteur fait une analyse théorique et pratique des dispositions du Code de procédure pénale roumain concernant l'extension de l'objet du jugement de premier degré, le renvoi de la cause au procureur et la sentence de cessation du procès pénal.

En ce qui concerne la première question analysée, l'auteur exprime son accord avec la réglementation actuelle selon laquelle on peut faire un supplément de saisine (l'extension du procès pénal) sur des infractions et des personnes nouvelles, en liaison avec l'affaire soumise au jugement, en tant que modalité simplifiée du jugement d'une entière activité délictueuse. À l'encontre de la réglementation actuelle, qui accorde le droit de l'extension de l'objet du jugement tant au ministère public qu'à la juridiction du jugement, l'auteur présente les arguments en faveur du droit exclusif du ministère public de saisir la première instance avec d'autres infractions et d'autres personnes que celles prévues dans les réquisitions initiales.

On soutient, aussi, le droit accordé à la juridiction de jugement de renvoyer l'affaire au parquet avec l'indication pour celui-ci d'effectuer un supplément d'information ou de refaire les actes de poursuite irréguliers. En vue du perfectionnement de la réglementation, on exprime l'opinion qu'il faut instituer une modalité plus générale du renvoi de l'affaire au parquet dans le cas des actes de poursuite irréguliers, de nature à prévenir la transgression de la loi de procédure pénale.

On fait l'observation que la dénomination de sentence „de cessation du procès pénal“ n'a pas été bien choisie, parce qu'il y a la possibilité qu'on prononce une sentence de cessation du procès pénal au côté pénal et pourtant de continuer le même procès pénal au côté civil ; on propose de nommer la sentence prononcée dans les cas prévus par l'art. 10 lit. f—j du Code de procédure pénale la sentence de „cessation de l'action pénale“.

SARCINILE ȘI RĂSPUNDEREA MATERIALĂ A JURISCONSULȚILOR, ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE

DE

D. RADU și GH. FILIP

1. *Organizarea și atribuțiile oficiilor juridice*¹. Avîndu-se în vedere necesitatea asigurării unităților socialiste — de stat, cooperatiste și obștești — cu asistența juridică necesară, respectiv pentru ca acestea să-și desfășoare activitatea în condițiile stabilite de lege, cît și pentru apărarea intereselor patrimoniale în fața organelor de jurisdicție, în temeiul Decretului nr. 143/1955 în cadrul acestora s-au înființat și funcționează oficii juridice.

Ca regulă generală, oficiile juridice se pot înființa și funcționează în cadrul unei singure unități. Prin excepție, legea îngăduie ca atunci cînd anumite unități socialiste nu-și pot organiza un oficiu juridic propriu, ele pot încadra un singur juriconsult, care le va acorda asistența juridică de care au nevoie. Cît privește atribuțiile ce revin oficiilor juridice este de reținut că acestea constau, în general, așa cum se stabilește în art. 1 din Decretul nr. 143/1955, în asigurarea legalității socialiste în desfășurarea activității organelor și organizațiilor de stat sau obștești, în cadrul cărora sînt organizate și funcționează aceste oficii, precum și în apărarea intereselor lor patrimoniale în fața organelor de jurisdicție, atunci cînd figurează în calitate de părți în diferite cauze civile sau penale.

2. *Specificul juridic al sarcinilor concrete care revin juriconsulților*. În baza atribuțiilor generale care revin oficiilor juridice se poate considera că, în concret, juriconsulții prestează în cadrul unității din care fac parte atît o muncă „internă“, atunci cînd colaborează la întocmirea sau aducerea la îndeplinire a actelor juridice, prin avizare sau control (art. 4 și 5 din Decr. nr. 143/1955), cît și o muncă „externă“, atunci cînd reprezintă unitatea în litigiile pe care acestea le poartă în fața organelor de jurisdicție (art. 6 și 7 din Decretul nr. 143/1955). În mod și mai sugestiv, avîndu-se în vedere clasificarea obligațiilor civile, după obiectul lor, în literatura juridică s-a considerat că munca juridică a juriconsulților implică atît „obligații de rezultat“ (cea „internă“), cît și „obligații de folosire de mijloace“ (cea „externă“). Considerăm că această clasificare, specifică obligațiilor civile, dă expresie de conținut și sarcinilor

¹ Pentru amănunte, vezi C. Gheorghinescu și I. Florescu, *Organizarea și funcționarea oficiilor juridice*, Ed. Științifică, București, 1958.

concrete, care revin jurisconsulților și, în consecință, ne poate oferi puncte de sprijin și orientare în gruparea și analizarea lor².

Astfel, după cum se subliniază în literatura juridică, ceea ce este caracteristic pentru obligația de rezultat constă în faptul că ea... este strict precizată sub aspectul obiectului și scopului urmărit, debitorul obligându-se ca, desfășurând o anumită activitate, să atingă un rezultat bine stabilit, „iar pentru obligația de folosire de mijloace „...că obligația debitorului nu constă în îndeplinirea îndatoririi precizate de la început, de a atinge un anumit rezultat determinat, ci în îndatorirea de a depune toată diligența necesară pentru ca rezultatul dorit să se realizeze“³.

3. *Observații asupra obligațiilor de rezultat ce revin jurisconsulților.* Este de remarcat că în actuala etapă de dezvoltare economică și socială a țării noastre, jurisconsulții sînt încadrați în colectivele unităților — de stat sau cooperatiste — ca participanți activi la administrarea patrimoniului acestora și ca apărători ai dispozițiilor legale care reglementează întreaga activitate pe care acestea — în funcție de specificul lor — o desfășoară. Așa fiind, cunoașterea legilor, aplicarea și observarea continuă a aplicării lor în cadrul unității sînt sarcini nemijlocite ce revin jurisconsulților și, ca atare, neîndeplinirea lor urmează să atragă răspunderea celor în cauză.

De asemenea, este de remarcat că obligațiile de rezultat care revin jurisconsulților implică numai activitatea lor proprie și sînt puse în evidență prin realizarea sau nerealizarea scopului urmărit. Prin urmare, în mod corespunzător, se poate conchide că nerealizarea rezultatului urmărit — și împus ea sarcină de serviciu oficiului juridic — face să se presupună că jurisconsulții în cauză nu au fost suficient de diligenți, că s-au aflat în culpă, și, ca atare, trebuie să răspundă pentru urmările neîndeplinirii obligației ce le-a revenit. Se evidențiază, sub acest aspect, avizele pe care sînt obligați a le da și *controlul* pe care au a-l exercita asupra întocmirii cît și al modului în care sînt aduse la îndeplinire actele juridice ale unităților în care jurisconsulții sînt încadrați și activează.

În domeniul dreptului muncii problema îndeplinirii obligațiilor de rezultat ce revin jurisconsulților este pusă și apreciată în legătură cu riscul normal al serviciului. Astfel, se consideră că jurisconsulțul „...nu răspunde decît dacă soluțiile adoptate sau avizele date de către el, care au atras pagube unității, au fost vădit contrare legii. În cazul în care problema care face obiectul avizului sau al soluției era controversată, iar practica judecătorească și literatura juridică de specialitate nu erau pe deplin cristalizate, sîntem în prezența unei pagube generate de un risc normal al serviciului“⁴.

Privite prin această prismă, obligațiile de rezultat ce revin jurisconsulților pot fi împărțite în două categorii: a) care implică, dacă este cazul, fără discuție posibilă, culpa în îndeplinirea lor și aceasta, ca apre-

² În acest sens, a se vedea A. Schwefelberg și D. Grossu, *Răspunderea materială a jurisconsulților*, în „Justiția Nouă“ (JN), nr. 12, 1966, p. 37 și urm.

³ C. Stătescu și C. Bîrsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Academiei R. S. R., București, 1981, p. 15—16.

⁴ S. Ghimpu și col., *Dreptul muncii, Tratat*, vol. 2, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 106.

ciere, în funcție de claritatea situației de fapt ivite și excluderea oricăror controverse, precum și a existenței unui punct de vedere unitar asupra dispozițiilor legii ce trebuiau să fie aplicate; b) care exclud culpa în îndeplinirea lor pe motivul unei conduite normale și neculpabile și aceasta, ca apreciere, implicând deopotrivă situația de fapt mai complicată ivită, cât și aplicarea unor dispoziții mai puțin clare ale legii și asupra cărora nu s-a format încă un punct de vedere unitar în interpretarea și aplicarea lor.

Discuția pe care o facem nu este lipsită de importanță. Avem în vedere, desigur, acele cazuri în care jurisconsultul interesat — considerat a fi culpabil pentru producerea unui prejudiciu unității și față de care a fost stabilită răspunderea materială corespunzătoare — va fi exonerat de răspundere dacă va reuși să facă dovada cauzei efective a prejudiciului, respectiv lipsa conduitei sale culpabile, care să constituie pentru unitate un risc normal al serviciului.

Astfel, de exemplu, într-o decizie de principiu s-a decis că răspunderea materială a jurisconsultului nu este angajată „...atunci când avizul se referea la o chestiune de drept care, datorită modului de redactare a textului aplicabil în materie, este controversat, iar opinia sa nu este în mod vădit contrară legii”⁵. În mod similar, într-o altă speță, instanța supremă a reținut, de exemplu, că stabilirea greșită a retribuției pentru personalul muncitor promovată pe categorii și trepte, chiar dacă a dus la producerea unui prejudiciu pentru unitate, nu justifică imputarea sumei — celor în cauză care au avizat și dispus efectuarea plății — în cazul în care problema de drept care s-a pus în discuție în legătură cu aceste operații era nouă și controversată”⁶.

S-a decis, de asemenea, de data aceasta în mod contrar, că jurisconsultul care a avizat favorabil pentru încadrarea unei persoane ca gestionar, deși aceasta avea antecedente penale, a încălcat dispozițiile art. 4 din Legea nr. 22/1969 și, în consecință, „...urmează să răspundă solidar, în calitate de persoană civilmente responsabilă, pentru pagubele cauzate unității prin delapidare de către gestionar”⁷.

În practica judiciară, atitudinea culpabilă a jurisconsultului în îndeplinirea unor obligații de rezultat — de acțiune singur în sensul prescris de lege — a fost evidențiată și sub alte aspecte. Astfel, s-a decis că jurisconsultul se face răspunzător de paguba cauzată unității prin respingerea unei acțiuni ca fiind prescrisă, dacă a primit în timp util de la serviciul de contabilitate documentația necesară pentru introducerea acelei acțiuni în justiție⁸. Pentru identitate de rațiune, în practica judiciară s-a decis că jurisconsultul va răspunde material dacă, după ce a constatat că termenele pentru recuperarea pagubei pe căile legale, de la cei vinovați de producerea ei, au expirat, nu sesizează conducerea unității pentru ca aceasta să fie recuperată de la persoana care se face vinovată de pierderea unor asemenea termene”⁹.

⁵ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 590/1965, în JN, nr. 10, 1965, p. 160—161

⁶ Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 1312/1976, în *Repertoriu...* vol. 3, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 212

⁷ Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 373/1974, în CD, 1974, p. 492

⁸ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 34/1965, în JN, nr. 6/1965, p. 163 și dec. nr. 606/1969, în *Repertoriu...*, vol. 1, p. 583

⁹ Tribunalul pop. raion Sebeș, sent. civ., nr. 989/1962, în JN, nr. 10, 1963, p. 121, și Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 913/1979, în CD, 1979, p. 207

În fine, ne reține atenția și o altă situație. Este vorba de posibila răspundere materială a juriconsultului pentru avizarea favorabilă a măsurii desfacerii contractului de muncă, măsură pe care organul jurisdicțional o consideră ilegală și netemeinică și dispune, în consecință, în urma soluționării contestației persoanei în cauză, anularea ei. Desigur, în ipoteza pe care o discutăm, dispozițiile art. 136, al. 3 din Codul muncii, care reglementează această răspundere, la prima vedere par a fi aplicabile și juriconsulturilor.

În literatura juridică de specialitate a fost exprimată opinia, cu care ne declarăm de acord, potrivit căreia răspunderea juriconsultului „...în atari cazuri, poate subsista numai dacă aprecierea, pe care o face asupra probelor care privesc faptele culpabile ce i se impută persoanei în cauză, este vădit eronată¹⁰. De altfel, instanța supremă reține și ea că noțiunea de rea credință, în înțelesul art. 136, al. 3, din Codul muncii, „...presupune dolul, intenția, în sensul că persoana care a determinat desfacerea contractului de muncă a avut reprezentarea că măsura a avut caracter nelegal¹¹”.

Așa fiind, socotim că în asemenea cazuri nu se poate vorbi despre o atitudine culpabilă, direct imputabilă juriconsultului care a apreciat și avizat luarea unei asemenea măsuri. Este de precizat că pornindu-se de la ideea că art. 136, al. 3, din Codul muncii se referă la o răspundere bazată pe reaua credință a persoanei care a determinat desfacerea contractului de muncă, instanța supremă reține că „...ceea ce poate să producă unității un prejudiciu constând în despăgubirile datorate este desfacerea nelegală a contractului de muncă și nu propunerea pe care o face juriconsultul în sensul de a se ataca hotărîrea de reintegrare în muncă¹²”.

4. *Observații asupra obligațiilor de folosire de mijloace ce revin juriconsulturilor.* Cîmpul de aplicare al obligațiilor de folosire de mijloace care revin juriconsulturilor, în mod rezumativ, se poate determina prin îndeplinirea sarcinii de reprezentare judiciară a unităților, în litigiile pe care acestea le poartă, în fața organelor de jurisdicție. Este adevărat că, inițial, prin Decretul nr. 31/1954, privind persoanele fizice și persoanele juridice, s-a prevăzut dispoziția potrivit căreia „...persoanele juridice își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile — inclusiv cele procesuale — prin organele lor¹³ (art. 35, al. 1)¹⁴. Ulterior însă, după cum s-a precizat prin Decretul nr. 143/1955, dreptul de reprezentare judiciară a fost recunoscut și juriconsulturilor. S-a dispus, în sensul acesta, prin dispozițiile art. 4, lit. e, potrivit cărora „...oficiile juridice pot reprezenta interesele unității în fața instanțelor judecătorești ...ori în fața oricăror organe ale puterii sau administrației de stat, în condițiile prevăzute de art. 6.” Și, ca o dezvoltare a acestei precizări, prin art. 7, al. 2, al aceluiași decret, s-a stabilit că „oficiile juridice sînt obligate să susțină in-

¹⁰ A. Schwefelberg și D. Grossu, *op. cit.*, p. 41

¹¹ Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 317/1977, în RRD, 8/1977

¹² *Ibidem*, dec. nr. 618/1979, în *Repertoriu...*, vol. 3, p. 213

¹³ Prin Legea nr. 5/1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat..., art. 42, se stabilește că „Directorul unității angajează unitatea în raporturile cu persoanele juridice și fizice, precum și în fața organelor jurisdicționale. De asemenea, poate da împuternicire de reprezentare în acest scop și altor cadre din întreprinderea respectivă”.

teresele organizației socialiste în instanță, ...să exercite, dacă este cazul, căile de atac legale și să ia orice măsuri necesare apărării intereselor legale ale unităților în cadrul cărora funcționează.¹⁴

Obligațiile juriconsultilor, în acest domeniu, se evidențiază în special sub următoarele aspecte : a) introducerea acțiunilor în justiție pentru valorificarea drepturilor unității ; b) exercitarea căilor de atac legale, în funcție de situația ivită ; c) respectarea limitelor mandatului de reprezentare ce le-a fost încredințat. Neîndeplinirea sau îndeplinirea în mod culpabil a oricăroră din aceste obligații va atrage răspunderea materială a juriconsultului numai dacă unitatea a suferit un prejudiciu. Cu alte cuvinte, răspunderea materială a juriconsultilor se angajează numai în măsura în care pierderea unei cauze în fața organelor de jurisdicție se datorează activității defectuoase — omisive sau comise — a acestora în folosirea mijloacelor procesuale pe care legea le instituie și organizează în acest sens.

În ceea ce privește introducerea acțiunilor în justiție se impune a fi reținută, mai întâi, următoarea precizare : că pretenția ca formă de afirmare a oricărui drept civil subiectiv, în cazul în care acesta este încălcat sau nerecunoscut, corespunde voinței titularului de a lua atitudine și urma calea judiciară pentru ca acel drept să fie adus în stare de funcțiune normală. Cu alte cuvinte, pentru ca acel drept să-i poată procura, în continuare, titularului său avantajele materiale și morale care dau expresie de conținut existenței și recunoașterii sale — ca drept subiectiv — prin dispozițiile legii.

În acest sens, în practica judiciară s-a decis că dacă juriconsultul „...după ce a primit comunicarea de refuzare a pornirii procesului penal, nu introduce în termen acțiunea pentru stabilirea despăgubirilor — a despăgubirilor civile rezultate dintr-o faptă ce constituie infracțiune — el s-ar găsi vinovat de neglijență care să-i atragă răspunderea materială.”¹⁴ În mod similar, Tribunalul Județean Constanța decide într-o speță că „introducerea acțiunilor în justiție pentru valorificarea drepturilor unităților socialiste constituie o obligație generală impusă oficiilor juridice în cadrul îndatoririlor ce le revin potrivit art. 7 din Decretul nr. 143 din 1955.”¹⁵

Pentru a înlătura de la început toate consecințele negative, care s-ar putea răsfrânge asupra modului de soluționare, este de reținut că informarea juriconsultului înainte de redactarea și introducerea acțiunii în justiție trebuie să fie integrală asupra tuturor implicațiilor de fapt și de drept ale cauzei. Așadar, este de observat ca fiind esențială următoarea precizare făcută de instanța supremă în privința termenilor de prescripție. Astfel, se decide că „juriconsultul este răspunzător de paguba cauzată unității prin respingerea acțiunii ca prescrisă, dacă a primit în timp util de la serviciul contabilității documentația necesară pentru introducerea acțiunii”¹⁶.

¹⁴ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 493/1967, în *Repertoriu...*, vol. I, p. 587, și 597. Pentru unele amănunte în legătură cu situația vizată, vezi și D. Radu, *Inadmisibilitatea opțiunii dintre răspunderea materială și civilă și consecințele ei practice*, în RRD, nr. 12, 1982, p. 25

¹⁵ Tribunalul Județean Constanța, dec. civ., nr. 552, 1978, în RRD, 2, 1979, p. 63

¹⁶ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 34/1965, în CD, 1965, p. 201

Evident, răspunderea materială a juriconsultului nu-și găsește temelii legale și deci nu poate fi angajată ca atare în cazul în care, acțiunea sau apărarea au fost în mod corect susținute, unitatea nu a obținut totuși câștig de cauză. Pe această linie, în practica judiciară s-a apreciat că în cazul în care decizia de desfacere a contractului de muncă, susținută de juriconsult în fața instanței, a fost anulată, răspunderea materială subzistă numai față de persoana care a determinat cu rea-credință — față de persoana în cauză — luarea acestei măsuri¹⁷.

Problema se pune în mod asemănător și pentru exercitiul căilor de atac. Astfel, este de reținut că exercitiul căilor de atac, în special al celor ordinare, reprezintă o continuare a activității judiciare și, ca atare, pentru juriconsult reprezintă o obligație de a le folosi în interesul unității. S-ar părea că, împotriva acestui mod de a înțelege eficiența acestei obligații, ar fi posibilă invocarea modului în care juriconsultul înțelege, în funcție de datele fiecărei cauze, oportunitatea exercitării căilor de atac. O asemenea interpretare este greșită și, prin urmare, juriconsultul nu se poate prevala de ea și, în consecință, să fie absolvit de răspundere pentru neexercitarea lor. Pornind de la faptul că, în genere, prin act de jurisdicție se înțelege o manifestare de voință a unui organ de stat în exercitarea unei puteri legale, care în cazul căilor de atac are ca obiect controlul ierarhic asupra hotărârilor pronunțate de organele inferioare, juriconsultii nu se pot substitui, prin aprecierea lor, acestei finalități. În acest sens, s-a decis că „...dacă juriconsultul nu a exercitat o cale de atac, fără a fi abilitat în acest sens de conducerea unității, el poate fi făcut răspunzător pentru abatere de la obligațiile sale de serviciu...”¹⁸. Interesul stabilirii exacte a limitelor răspunderii materiale, pe motivul neexercitării de către juriconsult a căilor legale de atac, a determinat ca instanța supremă să decidă și asupra acestui aspect. Astfel, s-a precizat că „...în cazul în care juriconsultul nu a exercitat o cale de atac, fără a fi abilitat în acest sens de conducerea unității, acesta poate fi făcut răspunzător de consecințele produse.”¹⁹

De reținut este, de asemenea, și aspectul cu privire la respingerea căii de atac exercitate. Referitor la refuzul unității de a da urmare unei hotărâri privind reintegrarea în muncă s-a stabilit că „ceea ce poate să producă unității pagube constând în despăgubirile datorate, este desfacerea nelegală a contractului de muncă și nu propunerea juriconsultului de a se ataca hotărârea cu recurs... chiar dacă acesta este respins.” În asemenea situații, subliniază instanța supremă, interesează culpa. Or, propunerea juriconsultului de a ataca hotărârea de reintegrare cu recurs, cât și susținerea acestuia „... nu-i poate atrage răspunderea materială, cât timp nu i se poate imputa o faptă culpabilă.”²⁰

Justa înțelegere a obligațiilor ce revin juriconsultului, atunci când reprezintă unitatea în fața organelor de jurisdicție, implică și precizarea limitelor în care urmează să-și exercite mandatul ce-i este încredințat.²¹

¹⁷ A se vedea în acest sens Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 717/1978, în CD, 1978, p. 223; Idem, dec. civ., nr. 429/1979, în CD, 1979, p. 214.

¹⁸ Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr. 1310/1976, în CD, 1976, p. 215.

¹⁹ Ibidem, dec. nr. 1709/1980, în CD, 1980, p. 151 și dec. nr. 1240/1965, în CD, 1965, p. 199.

²⁰ Ibidem, dec. nr. 618/1979, în RRD, nr. 10/1979.

²¹ A se vedea și O. Ionașcu, *Unele precizări în legătură cu limitele activității de reprezentare judiciară a juriconsultului*, în RRD, 1, 1970, p. 100.

În această privință, înainte de toate, trebuie observat că juriconsultul își exercită mandatul său de reprezentare — care implică obligația de folosire de mijloace — în baza contractului său de muncă încheiat cu unitatea în cadrul căreia funcționează. De asemenea, sînt aplicabile și unele dispoziții cu caracter special cum sînt cele cuprinse în Codul de procedură civilă, cît și cele din Decretul nr. 143/1955. Temeiul juridic ce urmează a fi luat în considerare pentru determinarea limitelor activității de reprezentare judiciară a juriconsultului îl constituie prevederile art. 68, al. 3, din Codul de procedură civilă. Astfel, în conformitate cu aceste prevederi „mandatul de reprezentare judiciară este presupus dat pentru toate actele judecătii, chiar dacă nu cuprinde nici o arătare în această privință...”.

Este însă de observat că mandatul dat cu mențiunea generală de reprezentare în judecată nu este suficient și pentru îndeplinirea actelor procesuale de dispoziție, aceste acte constituind, în exclusivitate, o prerogativă a conducerii unității. Această idee constituie, de altfel, fundamentul art. 7 din Decretul nr. 143/1955, potrivit căruia, pornirea acțiunilor în justiție, fixarea pretențiilor, renunțarea la pretenții, exercitarea căilor de atac, precum și darea răspunsurilor la interogator se fac numai de către organele de conducere a unităților interesate sau cu o delegație specială, dată în acest scop, și de către oficiile juridice.

Prin urmare, interesul distincției între delegația cu caracter general și cea cu caracter special, date, după caz, de către conducătorul unității, este determinantă în aprecierea limitelor activității de reprezentare judiciară a juriconsultului. Așadar, ceea ce leagă și separă aceste două aspecte poate fi redat în următoarea concluzie: în baza delegației de reprezentare generală, juriconsultul poate face în fața organelor judiciare orice acte de administrare și conservare, iar în baza delegației de reprezentare specială, numai actele cu caracter de dispoziție expres menționate. Sub acest din urmă aspect, avînd în vedere și dispozițiile din Codul de procedură civilă, aplicabile fiecărui caz în parte, reținem că se evidențiază: renunțarea la judecată (art. 246 c. pr. civ.), achiesarea la hotărîrea pronunțată în cauză, prin renunțarea la o cale de atac ordinară (art. 267 c. pr. civ.), răspunsul ce urmează a fi dat la interogatoriu (art. 222 c. pr. civ.) și tranzația în vederea stingerii activității judiciare (art. 271—272 c. pr. civ.).

Ținînd seama de o asemenea condiționare prin decizia de îndrumare nr. 12, din 18 decembrie 1958, Plenul Tribunalului Suprem a motivat și reținut că „...juriconsulții organizațiilor socialiste, neavînd drept de dispoziție, nu pot face recunoașteri opozabile unităților pe care le reprezintă, fără o delegație în acest scop.”²² Există în această privință — se precizează în aceeași decizie de îndrumare — două căi procedurale de urmat: „...de a se recurge la procedura scrisă a interogatoriului, prevăzută de art. 222 Cod. pr. civ., care singură poate duce la o recunoaștere valabilă sau de a se cere să se prezinte, de către juriconsult, un act scris care să emane de la organul de conducere competent”²³.

Pe linia de afirmare a caracterului special al actelor de dispoziție făcute de juriconsult, în practica judiciară s-a reținut: „în lipsa unei

²² În CD, 1958, p. 29

²³ Ibidem, p. 32

imputerniciri speciale, renunțarea la o acțiune sau cale de atac făcută de jurisconsultul unității este nevalabilă,²⁴ precum și că „jurisconsultul unei unități socialiste nu are calitatea de a face declarații de renunțare la acțiune, deci o dezistare de la judecată, decât în baza unei delegații speciale date de organul de conducere al unității.”²⁵

Considerăm că ar fi întemeiate și acele soluții sau propuneri, desprinse din analiza practicii judiciare și a literaturii juridice, potrivit căroră jurisconsultii ar urma să fie obligați să răspundă și în alte cazuri asemănătoare, cum ar fi, de exemplu, achiesarea la hotărîrea pronunțată în defavoarea unității și renunțarea în consecință la exercitiul căii legale de atac în urma propunerii făcută în acest sens de jurisconsult;²⁶ or în ipoteza renunțării la acțiunea pe care unitatea a introdus-o împotriva unei persoane fizice, în cazul în care se constată că acțiunea este întemeiată și, astfel, suma reclamată este datorată de pîrit;²⁷ sau dacă o expertiză efectuată într-o cauză nu satisface interesele unității și jurisconsultul nu aduce la cunoștința conducerii unității această împrejurare, pentru ca serviciile de specialitate proprii din cadrul unității să-și exprime părerea.²⁸

5. *Calea directă și calea incidentă de stabilire a răspunderii materiale a jurisconsultilor.* Răspunderea materială, ca noțiune, natură juridică și justificare, își găsește fundamentul în dispozițiile art. 102, al. 1, din Codul muncii în care se stabilește că „persoanele încadrate în muncă răspund pentru pagubele aduse avutului obștesc din vina și în legătură cu munca lor.” Față de premisele luate în considerare prin textul menționat — pagube cauzate unității din culpă și în legătură cu munca depusă — răspunderea materială se consideră că îndeplinește atît funcția de apărare și consolidare a avutului obștesc, cît și funcția de ocrotire a intereselor persoanelor încadrate în muncă. Existența acestor două funcții se relevă, în special, prin următoarele aspecte: despăgubirea se limitează la paguba efectivă; dovada culpei persoanei care a produs paguba revine unității; o procedură specială de stabilire a răspunderii și de recuperare a pagubei etc.

Preocupîndu-ne de răspunderea materială a jurisconsultilor pentru faptele sale culpabile în legătură cu obligațiile ce-i revin — de rezultat și de folosire de mijloace — vom reține și dezvoltă doar aspectele care interesează și dau semnificație acestei răspunderi. Astfel, înainte de toate, este de observat că răspunderea materială a jurisconsultilor urmează, în ceea ce privește constatarea pagubei, stabilirea răspunderii și valorificarea dreptului la despăgubire, procedura obișnuită, adică emiterea deciziei de imputație — procedură specifică acestei răspunderi reglementată de art. 107 și 108 din Codul muncii.

Emiterea deciziei de imputație pe seama jurisconsultului reprezintă calea directă și specifică de stabilire a răspunderii materiale pentru prejudiciul cauzat unității din vina și în legătură cu munca sa. Este, cu alte cuvinte, așa cum se precizează în literatura juridică singura cale, cunos-

²⁴ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 1967/1965, în CD, vol. 1, 1965, p. 45

²⁵ Idem, dec. nr. 2080/1978, în RRD, 5, 1979, p. 54

²⁶ Ibidem, dec. nr. 1082/1961, în CD, 1961, p. 31

²⁷ Tribunalul Județean Bistrița-Năsăud, dec. civ. nr. 34/1976, în RRD, nr. 12, 1977, p. 46

²⁸ Vezi O. Ionașcu, *Op. cit.*, p. 103—104

cută în legislația noastră „...cînd creditorul își poate autoconstitui titlul său de creanță.“²⁹

Ceea ce este însă specific pentru stabilirea răspunderii materiale a juriconsultului constă în aceea că prejudiciul cauzat unității trebuie să fie în legătură cu munca și din vina lor. Prin urmare, este necesar să se facă dovada concretă și sigură a prejudiciului pe care juriconsultii l-au pricinuit unității cu care se află în raport juridic de muncă.

Trebuie reținut deci, în primul rînd, că determinant pentru activitatea culpabilă a juriconsultului, în cazul neîndeplinirii obligațiilor ce-i revin, sînt soluțiile organelor de jurisdicție în litigiile purtate sau care ar fi putut să fie purtate în numele unității pentru apărarea intereselor patrimoniale ale acesteia. Prin urmare, în stabilirea răspunderii materiale a juriconsultului prin decizia de imputare emisă pe seama sa trebuie să se aibă în vedere legătura directă și nemijlocită dintre munca acestuia și prejudiciul cauzat unității. Fundamentarea deciziei de imputație, pe temeiul culpei juriconsultului, are în vedere deci soluțiile favorabile pe care unitatea, în mod prezumtiv, spera că le-ar fi obținut în favoarea sa dacă acesta și-ar fi îndeplinit în mod conștiincios, după caz, obligațiile sale de rezultat sau de folosire de mijloace. Așa fiind, răspunderea materială a juriconsultului, stabilită pe calea deciziei de imputație, urmează a fi cercetată și prin finalitatea ei propriu-zisă : soluția ce urma a fi pronunțată de instanța judecătorească sau alt organ de jurisdicție în favoarea unității, în litigiile care din vina juriconsultului nu au mai fost purtate.

Care este calea și cum poate fi realizată această finalitate devreme ce asemenea litigii nu mai pot fi deduse în fața organelor de jurisdicție competente ? La această întrebare găsim un răspuns în ceea ce numim cale incidentă, prin care trebuie să înțelegem „modalitatea procedurală indirectă prin care se urmărește a se stabili existența, caracterul sau temeinicia faptelor unor litigii — care nu mai pot fi judecate — îndeplinindu-se astfel condiția indispensabilă de a se putea păși, apoi, la soluționarea altor litigii.“³⁰

Trebuie să observăm că, în cazul în care ne ocupăm, calea incidentă se relevă și se finalizează în cadrul contestației juriconsultului îndreptată împotriva deciziei de imputație emisă de unitate pe seama sa. Într-adevăr, instanța de judecată sesizată cu o asemenea contestație devine obligată — pentru a se pronunța asupra ei — să cerceteze, mai întii, admisibilitatea acțiunilor sau căilor de atac pe care juriconsultii, din culpă, nu le-au exercitat.

Deci, sub aspect probatoriu, legalitatea și temeinicia deciziei de imputație emisă pe seama juriconsultului urmează a fi apreciată prin finalitatea litigiului pe care unitatea, din vina acestuia, se află — cînd se judecă contestația îndreptată împotriva deciziei de imputație — în situația de a nu-l mai putea purta. Și aceasta, după caz, pe motivul expirării termenelor de prescripție, în care trebuiau promovate căile de atac.

În cele ce urmează, se impune a fi reținut și ceea ce este semnificativ, în acest sens, în practica judiciară. Astfel, în ceea ce privește ne-

²⁹ Iosif R. Urs ș.a., *Raporturi de muncă*, „Revista economică“, București 1979, p. 98

³⁰ D. Radu, în *Dicționar de drept procesual civil*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 101

exercitarea acțiunilor s-a decis că „instanța, sesizată în cadrul unei contestații împotriva deciziei de imputație în sarcina juriconsultului considerat vinovat de a nu fi introdus o acțiune, este îndreptățită să examineze existența dreptului ce urma să fi valorificat prin acțiune.”³¹ Aceeași soluție a fost consacrată și în ceea ce privește neexercitarea căilor de atac: „în cazul în care juriconsultul — precizează instanța supremă — nu exercită o cale de atac, fără a fi abilitat în acest sens de conducerea unității, el poate fi făcut răspunzător pentru abatere de la obligațiile sale de serviciu, dar numai dacă se face dovada că hotărârile ce urmau să fi atacate erau netemeinice și nelegale.”³²

Interesul stabilirii exacte a răspunderii juriconsultului pe cale incidentă implică, prin urmare, judecarea formală a acțiunii sau căii de atac neexercitate. Folosim termenul de formală deoarece dincolo de simpla apreciere privind admisibilitatea acțiunii sau căii de atac care nu au fost exercitate, sub raportul unei prezumtibile soluții favorabile unității, instanța judecătorească nu este în drept să-și extindă, prin hotărârea ce urmează a o pronunța, efectele constatării sale cu privire la cauza nejudecată. De altfel, în ceea ce ne privește, socotim că activitatea pe care instanța de judecată o desfășoară în această privință, de a stabili în ce măsură acțiunea sau calea de atac neexercitate erau admisibile sau nu, se înscrie în domeniul activității de probațiune judiciară și nu în cel al judecării propriu-zise.

În acord cu această opinie, în literatura juridică s-a făcut precizarea că „...nimic nu s-ar putea opune ca, la cererea părților, instanța să administreze toate probele admise de lege, fie că ele s-au administrat și în primul proces purtat între părți, fie că acestea ar fi trebuit să se administreze atunci, și să-și facă o altă convingere asupra faptelor, ori să dea interpretare proprie, corectă textului de lege corespunzător, ajungând în final chiar la o concluzie diferită.”³³

Referitor la îndeplinirea defectuoasă de către juriconsult a obligațiilor de rezultat, dacă prin aceasta — avizele sau propunerile sale — s-au ajuns la cauzarea unui prejudiciu în dauna unității ce nu mai poate fi recuperat de la cei în cauză, deoarece nu se mai poate purta un litigiu sau emite o decizie de imputație pe seama lor, problema stabilirii răspunderii materiale a juriconsultului urmează să fi pusă și finalizată în același cadru juridic procesual. Astfel, unitatea este în drept să emită pe seama juriconsultului o decizie de imputație, iar acesta să solicite anularea ei. Drept urmare, unitatea care pretinde că avizele sau propunerile făcute de juriconsult s-au bazat pe o documentare insuficientă ori sînt contrare legii, va trebui să facă dovada concretă a acestora în fața organului de jurisdicție competent. Această se impune pe motiv că numai astfel pot fi întrunite elementele existenței unei prezumții de culpă ce poate fi pusă în sarcina juriconsultului. În caz contrar, așa cum s-a decis în practica judiciară, dacă „...opinia sa, care îmbrățișează un anumit punct de vedere nu este vădit eronat, nu poate să-i atragă răspunderea materială”³⁴.

³¹ Tribunalul Județean Constanța, dec. civ. nr. 522/1978, în RRD, 2, 1979, p. 63

³² Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 1240/1965, în CD, 1965, p. 199; ibidem sec. civ., dec. nr. 1709/1980, în CD, 1980, p. 152

³³ M. Feneșan, *Condițiile în care operează răspunderea juriconsultilor, pentru neexercitarea căilor de atac*, în RRD, nr. 7/1973, p. 101

³⁴ Tribunalul Suprem, dec. civ., nr. 573/1965, în *Repertoriu...*, vol. I, p. 586—587

O PROBLEMĂ DE COMPETENȚĂ A INSTANȚELOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT

DE

MIHAI JACOTĂ ȘI IOAN MACOVEI

Problema competenței jurisdicționale în dreptul internațional privat a atras atenția autorilor români în ultimul timp¹.

După cum se știe, fiecare autoritate aplică dreptul internațional privat propriu, ceea ce eventual poate conduce la aplicarea unei alte legi (interne), deci, la altă soluție în cazul concret. Dar chiar acolo unde dreptul internațional privat al instanței străine trimite la aceeași lege ca și dreptul nostru, de exemplu, trimite la legea română, și deci instanța străină judecând aplică sau ar trebui să aplice dreptul nostru, încă pot subzista îndoieli în privința modului cum îl interpretează. În aplicarea corectă a legii române, are relevanță conștiința juridică socialistă a judecătorului, sistemul de căi de atac, sistemul de garanții administrative, sociale, morale care ocrotesc aplicarea legii române de către autoritățile noastre conform cu intenția legiuitorului, cu scopul social propus. Din cauza aceasta, în situațiile socotite de legiuitor foarte importante, procesele sînt încredințate instanțelor noastre naționale, în care caz se vorbește de competența lor exclusivă.

Aceeași îndoială în privința aplicării juste a reglementării de către autoritatea străină poate exista în mod legitim chiar cînd instanța străină, ca și jurisdicția română, au a aplica aceeași convenție internațională, prin ipoteza, comună nouă și țării căreia îi aparține autoritatea străină (de exemplu : Convenția de la Bruxelles din 25 august 1924 pentru unificarea anumitor reguli în materie de conosamente, iar, de acum înainte, Convenția Națiunilor Unite privind transportul de mărfuri pe mare din 1980).

În afară de cele spuse mai sus, chiar dacă în anumite domenii, de exemplu, în domeniul statutului personal, regulile de drept internațional privat ale forului (regulile scrise sau nescrise) se referă la reglementarea străină (să presupunem că la reglementarea română), încă autoritatea

¹ I. Lipovanu, *Conflicte de competență în cadrul izvoarelor interne ale dreptului internațional privat*, în „Justiția Nouă”, 1, 1965, p. 39 ; I. Macarie, *Considerații în legătură cu conflictele de legi în spațiu privind materia divorțului*, în „Revista Română de Drept”, 8, 1971 ; M. Jacotă și D. Radu, *Competența instanțelor noastre în procesele de divorț ale străinilor*, în „An. st. Univ. Iași”, s. III b, XV, 1969, p. 51 ; O. Căpățînă și D. Ianculescu, *Soluționarea problemelor de competență internațională în instanța de executur*, în „Revista Română de Drept”, 10, 1980, p. 16 ; I. P. Filipescu, *Drept internațional privat*, București, 1979, p. 321.

sesizată este înclinată să soluționeze litigiul după reglementarea proprie. Instanțele folosesc pentru a ajunge la acest rezultat principii sau mecanisme pe care dreptul conflictual le pune în astfel de cazuri la îndemina practicii².

Mijlocul cel mai important este *excepția ordinii publice în dreptul internațional privat*. Ordinea publică în dreptul internațional privat nu trebuie confundată cu „regulile de ordine publică”. Unele autorități nu aplică dreptul străin, deși normal competent, ori de câte ori găsesc că legea străină este altfel decât regulile imperative-prohibitive din propriul sistem de drept, ceea ce de altfel se întâmplă foarte frecvent. Înțelegerea aceasta a termenului de ordine publică în dreptul internațional privat este greșită și duce la îndepărtarea abuzivă a dreptului străin normal competent, atunci când o asemenea îndepărtare are loc. Parcurgând hotărârile judecătorești care vorbesc de ordine publică (în dreptul internațional privat — întregim noi) avem impresia că instanțele nu fac deosebire între excepția de ordine publică în dreptul internațional privat care este numai o excepție de la aplicarea legii străine, și legile de ordine publică termen care desemnează toate normele imperative-prohibitive din sistemul nostru de drept intern. Astfel, dreptul familiei se compune în principal din reguli imperative-prohibitive în plan intern. Cu toate acestea, autorii români admit că în planul dreptului internațional privat se aplică dreptul familiei străin, la care regulile noastre

² Iată un fragment dintr-o hotărâre care arată importanța pe care o acordă practica rezolvării chestiunii jurisdicției și poziția judecătorilor față de clauzele de atribuire de for unui tribunal străin: „Orice clauză care atribuie competență unui tribunal străin de a judeca o acțiune ar atenua aproape sigur răspunderea căraușului, dacă acel tribunal ar trebui să aplice o altă lege decât Carriage of Goods by Sea Act sau Regulile de la Haga. Chiar dacă tribunalul străin ar trebui să aplice una sau alta din acele legislații, necesitatea de a duce litigiul în fața unui tribunal străin ar putea să atenueze răspunderea căraușului, căci nu am putea fi siguri că acel tribunal ar aplica acele dispoziții în același fel ca un tribunal american...” și (par. 8 din art. III) poate prea bine să se interpreteze ca înțelegându-se o atenuare eventuală și nu numai o atenuare sigură a răspunderii... Noi credem că Congresul avea intenția de a lipsi de orice efect dispozițiile contractuale figurând într-un conosament cu destinația sau provenind din S. U. și care ar împiedica pe proprietarul unei încărcături, care este justificat să urmărească un cărauș în fața unui tribunal american de a duce reclamația sa în fața zisului tribunal, sustrăgându-l de la aplicarea regulilor de fond prescise de Congres” (Procesul *Indussa Corporation v. SS Ranborg*, Curtea de apel de al doilea circuit a S.U.A., citat în: „Commission des Nations Unies pour le droit commercial international, Annuaire, vol. III: 1972, p. 302, nr. 92. În Belgia, în regulă generală, clauzele de atribuire de for străin sînt valabile, dar uneori se face excepție. După Fr. Rigaux, (*Droit international privé*, tome II, *Droit positif belge*, Bruxelles 1979, p. 390), „Codul judiciar nu conține nici o dispoziție asupra clauzelor de alegere a forului, asupra eficacității lor, cînd atribuie competența unui tribunal străin. În relațiile interne, Codul prevede trei competențe teritoriale avînd un caracter exclusiv... În continuare, autorul indică și alte articole din Cod care au acest caracter exclusiv. În general însă se poate spune că reglementarea belgiană primește ca părțile la un raport cu un element străin să convină a apărea în fața unui tribunal din altă țară, cu respectarea anumitor condiții. Tribunalele belgiene sînt însă de părere că alegerea forului ar avea în unele cazuri drept efect de a lipsi de orice protecție (pe care o acordă unele legi interne sau convenții internaționale) pe cetățeni. În toate aceste cauze, tribunalele belgiene trec peste clauzele atributive de for în favoarea unui tribunal străin, considerînd că instanțele au o putere discreționară și că ele pot ține seama de dreptate, de natura cererii și a apărării, de circumstanțele speței, de legea care cîrmulește raporturile în cauză, de legătura dintre speță și legislația diferitelor țări a căror lege este potențial aplicabilă raportului cu un element străin, cît și de eventualitatea de a obține o judecată imparțială.

imperative nu se opun (dreptul familiei străin face parte din statutul personal al străinului care, după literatura noastră de specialitate, îl urmărește pe individ și în țara noastră).

O altă idee care este folosită pentru a îndepărta dreptul străin normal competent conform regulilor conflictuale ale instanței, este aceea după care legea autorității are o vocație de a cămui orice raport juridic cu un element străin, când aplicarea statutului personal al străinului ar întîmpina dificultăți. Statutul personal, reamintim, este un caz major de aplicare a legii străine după literatura română de drept internațional privat. Printre dificultățile care s-ar putea ivi, notăm cazul când părțile renunță să invoce legea străină, deși normal competentă conform regulilor conflictuale ale instanței, când nu se poate stabili conținutul legii străine, în cazul apatrizilor care nu pot invoca o lege anume și altele³.

Este absolut necesar, pentru a evita confuziile, să precizăm că în acest studiu noi ne referim la o anumită formă de aplicare a dreptului străin și anume la aplicarea lui când iau naștere, se sting, se modifică situații juridice în fața și cu concursul autorității noastre, cum ar fi cu ocazia unei căsătorii, a unui divorț, a procesului de pensie de întreținere cerută de copilul care este cetățean străin, dar în fața instanțelor noastre, cu ocazia unei acțiuni de cercetare a paternității ș.a.m.d. Nu ne referim, când discutăm aici problemele aplicării dreptului străin, la cealaltă formă de conflicte de legi și anume la conflictele de legi care apar atunci când se invocă un drept născut, stins, modificat în străinătate în fața unei autorități (instanțe) române. Această a doua formă de aplicare a legilor străine în care primirea dreptului străin este foarte frecventă, în proporție de masă, o lăsăm în cele ce urmează deoparte.

În cauzele cu un element străin, competența instanțelor noastre poate fi facultativă ori exclusivă.

În baza D. nr. 779/1966, căsătoria se considera desfăcută între soți numai după ce și din ziua în care se făcea mențiune despre hotărîrea de divorț pe marginea actului de căsătorie. Mențiunea trebuia să se facă în termen de două luni de la data când hotărîrea rămăsese definitivă. Este probabil că această nouă reglementare a determinat (începînd din anii care au urmat decretului de care am amintit) părțile care obținuseră divorțul în străinătate să ceară investirea cu formulă executorie a sentințelor în vederea transcrierii lor pe registrele de stare civilă din locul unde se celebrase căsătoria în țara noastră. Mai tîrziu, în urma D. nr. 174/1974, căsătoria s-a considerat desfăcută din ziua când hotărîrea de divorț a rămas definitivă. Instanța judecătorească trimite hotărîrea din oficiu serviciului de stare civilă care face mențiune de ea în registru.

³ În fine, poate ar trebui de semnalat cea mai importantă cale de eliminare a legii străine (competente dintre-un punct de vedere strict universalist al dreptului conflictual) și de aplicare în loc a legii instanței. În dreptul internațional privat există chiar de la începuturile sale două metode de soluționare a conflictelor de legi. Una din ele (pusă în valoare mai bine de Savigny, dar folosită și în sec. XVI—XVIII) pleacă de la raportul cu un element străin și își pune întrebarea care din legile în prezentă cîrmuiește efectiv raportul. În aceste cazuri, se poate ajunge frecvent la concluzia că raportul examinat este cîrmuit de legea străină. O altă metodă, folosită de postglosatori și astăzi foarte mult de practică pleacă de la întrebarea dacă legea forului nu se poate aplica cazului care i se înfățișează. Judecătorii (și autoritățile în genere) consideră destul de ușor că legea proprie se poate aplica și raportului cu un element străin, de exemplu, în materie de statut personal al străinului.

Divorțul produce efecte între părți din ziua în care sentința a rămas definitivă. Pentru a fi trecute în registrele de stare civilă, hotărârile străine de divorț trebuiau să fie învestite cu formulă executorie. Investirea are loc conform art. 375 proc. civ. Când procedează la recunoaștere și la investirea cu formulă executorie, instanța de execuatur cercetează, printre altele, și împrejurarea dacă instanța străină era competentă conform dreptului internațional privat al statului socialist. Cercetarea are rolul de a apăra în relațiile internaționale propriile reguli de competență jurisdicțională exclusivă. Se cercetează dacă nu cumva cauza intră în competența exclusivă a instanțelor românești. Competența exclusivă are rolul de a permite ca anumite cauze să fie judecate numai de autoritățile statului, garantându-se în acest fel aplicarea justă, conformă cu intențiile legiuitorului român a propriilor reguli de fond, în cazul nostru, a regulilor privind divorțul. Autorii români sînt de acord că în materie de stare civilă și divorț, atunci cînd este în cauză un cetățean român, competența instanțelor noastre este exclusivă. Astfel, s-a spus : „Față de cele arătate, putem reține că în principiu (astfel cum se deduce din art. 159 pct. 3 și art. 19 al. 2 proc. civ.) aparțin competenței teritoriale exclusive acțiunile referitoare la persoane (precum cele de stare civilă, divorțuri etc.)...”. (O. Căpățînă, *Efectele hotărîrilor judecătorești străine în România*, București, 1971, p. 110).

În ultimul timp (după anii 1970), tribunalele noastre au avut de rezolvat cereri de investire cu titlu executoriu a unor sentințe de divorț pronunțate în străinătate între părți cetățeni români sau între părți din care numai una era română. Unul din soți sau ambii soți aveau domiciliul sau reședința pe teritoriul statului unde se pronunțase sentința.

În această Notă dorim să ne oprim numai asupra problemei competenței jurisdicționale în dreptul internațional privat român, rezervînd pentru alte note examinarea legii aplicabile în cadrul execuaturului cît și alte chestiuni pe care numărul acesta mare de sentințe date în străinătate în cauze de divorț le ridică. Întrebarea pe care ne-o punem este următoarea : avînd în vedere competența exclusivă (ne îndoim că este astfel în toate cazurile pe care le vom examina) în cauzele de divorț pe care ar avea-o instanțele române atunci cînd una din părți sau ambele părți sînt români, există unele motive care permit recunoașterea și executarea sentințelor de divorț date în străinătate de instanțe străine între cetățeni români ? Au sentințele instanțelor române, prin care s-a admis execuaturul, un oarecare fundament ?

În speța pe care o luăm cu titlu de exemplu, soții sînt cetățeni români. Soțul reclamant este domiciliat sau rezident în Franța. Soția pîrîtă este domiciliată la București și a avut domiciliul neîntrerupt în România. Ultimul domiciliu comun al soților era la București. Soțul reclamant s-a adresat tribunalului de mare instanță din Paris, care s-a declarat competent (Tribunalul de mare instanță din Paris, secția a V-a, hotărîrea nr. 19 216/68, As 517/1968 din 20 martie 1969) fără să indice motivele, probabil pentru că reclamantul era rezident în Franța. În fond, tribunalul a aplicat legea franceză, arătînd de data aceasta expres că statutul personal al reclamantului era cîrmuit de legea reședinței, de legea franceză în virtutea unei convenții internaționale la care era parte și Franța, dar la care România nu este parte și nu îi este opozabilă. În anul următor (1970), pîrîta, cetățeană română și domiciliată la București, în procesul de divorț care s-a judecat în Franța, împotriva căreia s-a

dat sentința, a cerut în fața Tribunalului Municipiului București, secția a V-a civilă, investirea cu formulă executorie a sentinței străine, ceea ce tribunalul a admis prin sentința civilă nr. 1 669/1970.

Aceeași situație rezultă din sentința civilă a Tribunalului Județean din Arad nr. 24/1974 (dosar nr. 989/1974), în care petenta, în cererea de executur, este cetățeană română și domiciliată în Arad, iar soțul reclamant în procesul de divorț era domiciliat în S.U.A. de unde provenea și sentința, a cărei investire cu formulă executorie a fost cerută de soția pîrîită. La fel, Tribunalul Județean Sibiu a dat prin sentința civilă nr. 9/1971 (dosar nr. 2 449/1970) investire cu formulă executorie unei sentințe de divorț pronunțate în R.F.G. Pîrîita este cetățeană română și domiciliată în România la data cînd a avut loc instanța de executur în România⁴.

Intr-un număr mare de hotărîri nu sîntem în măsură să știm dacă soții, care figurează în procesul de divorț judecat în străinătate, mai păstrau la data judecării litigiului cetățenia română. Din actele dosarelor rezultă doar că ei au domiciliul în străinătate. În caz că au pierdut cetățenia română în mod legal și, de asemenea, domiciliază, ori au reședința în străinătate, lor li se aplică dreptul străin și instanțele străine sînt competente conform regulilor forului în fața căruia s-au prezentat. Atît art. 607 proc. civ., cît și art. 2 al. 2 din codul civil au scopul de a proteja pe cetățenii români, asigurînd față de ei aplicarea dispozițiilor privind starea și capacitatea persoanelor. În cazul nostru, competența ex-

⁴ La fel se prezintă situația, printre altele, în sentința civilă nr. 57/1978 a Tribunalului Municipiului București (dosar nr. 1 365/1978) și sentința nr. 4/1978, sent. civ. nr. 219/1971 (dosar nr. 4 867/1971 a aceluiași tribunal; în sent. civ. nr. 21/1976 (dosar nr. 792/1976 a Tribunalului Județean Brașov; în cauza judecată de Tribunalul Municipiului București (sent. civ. nr. 47/1979, dosar nr. 3 458/1979) soția, cetățeană română și domiciliată în România, se opune la acordarea investiției cu formulă executorie, dar instanța acordă totuși executurul reclamantului cîștigător al procesului de divorț care s-a judecat în străinătate. Alte cauze în care una din părți era în străinătate: Sentințele civile ale Tribunalului Municipiului București: nr. 94/1976 (dosar nr. 4 761/1975); nr. 55/1977 (dosar nr. 2 585/1977); nr. 1973/1972 (dosar nr. 2 321/1972); nr. 23/1977 (dosar nr. 1 357/1977); Tribunalul Județean Cluj-Napoca, sent. civ. nr. 3/1977 (dosar nr. 2 637/1975). În sentința dată de tribunalul de mare instanță din Paris menționată de noi mai sus (nr. 19 216 68, As 517/1968 din 3 martie 1969) se arată că reclamantul este de cetățenie română, dar nu se trage nici o concluzie din împrejurare. În genere, același lucru l-am putea spune și despre considerentele instanțelor din țară. Dar Tribunalul Suprem a luat în considerare factorul acesta într-o sentință publicată (Culegerea de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1974, p. 280—282) în următoarea speță: Tribunalul Cheria Sanit din Beirut—Liban a pronunțat despărțirea prin consimțămînt mutual cerută de soțul cetățean libanez împotriva soției sale, cetățeană română, domiciliată în România, la data judecării recursului. Tribunalul Municipiului București, secția a IV-a civilă, a dispus investirea cu formulă executorie, cu toată opunerea soției, prin sentința civilă nr. 57/1974. Tribunalul Suprem a admis recursul soției împotriva hotărîrii T.M.B. cu următoarea motivare: „Pe de altă parte, cînd este cazul unei hotărîri străine care se referă la starea și capacitatea persoanelor, trebuie avut în vedere prevederile art. 2 al. 2 potrivit cărora legile relative la starea civilă și la capacitatea persoanelor urmăresc pe români chiar cînd ei își au reședința în străinătate”.

„De aceea, instanța română investită cu cererea de încuviințare a executării unei hotărîri străine privind starea civilă sau capacitatea persoanelor, trebuie să constate, cînd acea hotărîre se referă la un român, nu numai existența condițiilor prevăzute în art. 375 proc. civ., ci și dacă hotărîrea încalcă sau nu statutul civil și capacitatea persoanelor, care, așa cum s-a arătat, urmăresc pe cetățeanul român chiar cînd el se află în străinătate”.

clusivă (în anumite situații) este mijlocul procedural folosit pentru a obține ca judecata să aplice corect dispozițiile române privind divorțul⁵.

Există în prezent unele indicii după care actele normative, destul de recente, iau drept criteriu al soluționării problemelor cu un element străin gradul de atașare al persoanei vizate față de țara noastră, măsura în care persoana despre care este vorba se găsește integrată durabil și permanent în societatea noastră. Persoana vizată de noul criteriu este când un cetățean, când un străin, dar un străin care într-un anumit mod, pe care legiuitorul îl consideră suficient și necesar, se găsește încorporat în comunitatea noastră socialistă și aceasta în mod durabil. Considerând gradul de agregare al persoanei față de comunitatea noastră, se acceptă o alternativă sau alta, după cum vom vedea.

L. nr. 25/1969, prin art. 4, indice 1, a introdus o nouă noțiune de domiciliu (administrativ ?) al străinului în România. Un astfel de domiciliu este diferit de cel la care se referă art. 13 din D. nr. 31/1954. Domiciliul (administrativ ?) al străinului în România este caracterizat printr-o legătură durabilă, permanentă cu țara noastră, nefiind exclusă posibilitatea sau probabilitatea de a deveni în perspectivă o legătură definitivă. Avem în vedere condițiile și garanțiile care înconjoară acordarea unui domiciliu de acest fel în România. Domiciliul se acordă după o atentă verificare a seriozității motivelor care sprijină cererea, cât și după o evaluare a perspectivelor pe care le are petiționarul de a se încadra în atmosfera de muncă și de efan în societatea noastră. Integrarea (fără să se spună expres undeva lucrul acesta) apare în perspectivă ca fiind definitivă, idee care se deduce din ansamblul reglementărilor. Trăsătura foarte importantă a acordării domiciliului este că el se „autoriză“ de către forul cel mai înalt, de către Președintele Țării, pe cale de decret (art. 4, indice 1 din L. nr. 25/1969). Atât de durabilă apare această stabilire în țară încât domiciliul străinului se „revocă“ numai de Președintele R.S.R. Nici luarea unui domiciliu în România, nici încetarea lui nu depinde de simpla decizie arbitrară a străinului.

Un străin care a luat un domiciliu în România este asimilat într-o serie de cazuri foarte importante din punct de vedere economic și social cu cetățeanul domiciliat. Astfel, i se acordă încadrarea în rîndul personalului muncitor, facultate refuzată străinului care se găsește în trecere și străinului rezident. El poate avea în proprietate o casă de locuit construită cu fondurile în valută aduse din străinătate sau construită în condițiile concedate cetățenilor (D. nr. 175/1974 privind construirea, vânzarea și repararea locuințelor cu plata în valută pentru persoanele care nu au cetățenie română, dar care domiciliază sau vor să-și stabilească domiciliul în România, art. 1 ; L. nr. 4/1973 privind construcția de locuințe din fondul de stat, modificată prin D. nr. 122/1974 și D. nr. 205/1974).

⁵ Într-un număr mai mic de cauze, instanțele au respins cererile de investire cu formulă executorie a sentințelor de divorț date în străinătate între persoane care se căsătoriseră în România : Tribunalul Suprem, secția civilă, decizia nr. 1885/1974, aprobînd sent. civ. nr. 59/1973 a Tribunalului Județean Cluj care respinsese cererea de executare și dec. Tribunalului Municipiului București, sent. civ. nr. 63/1975 (dosar nr. 882/1975) și sent. civ. nr. 40/1980 (dosar nr. 3316/1980).

Într-o speță, soția domiciliată în București introduce o acțiune de divorț împotriva soțului român domiciliat în străinătate. Pe lângă alte probe, prezintă și o sentință de divorț obținută de soțul ei în străinătate. Remarcăm că ea nu s-a prevalat de sentința străină pentru a cere executarea ei (Tribunalul Municipiului București, sent. civ. nr. 4227/1974, dosar nr. 150/1974).

Un străin care are domiciliul în România este ținut să declare la serviciul de stare civilă toate actele și faptele intervenite, chiar cele care au avut loc în străinătate (prin aceasta, el se deosebește de străinii în trecere sau rezidenți, care au numai obligația de a înregistra decesele intervenite în țară). Din punct de vedere juridic și din punct de vedere social și moral, domiciliul administrativ al străinului indică un grad deosebit de atașare față de comunitatea noastră, atașare caracterizată prin durată, permanență și, în perspectivă, printr-o legătură apreciată ca definitivă.

Dimpotrivă, domiciliul în străinătate al cetățeanului indică lipsa unui *animus revertendi*, și corelativ, o așezare definitivă în străinătate implică ruperea cetățeanului de comunitatea noastră și justifică lipsirea lui de anumite facultăți pe care le recunoaștem străinului domiciliat. Evident, nu se exclude reîntoarcerea cetățeanului în țară cu diferite titluri: în trecere, ca rezident sau ca domiciliat. Din aceste acte normative rezultă că domiciliul în străinătate al cetățeanului indică a situație permanentă, durabilă, presupunând o așezare definitivă. Un cetățean român care a luat domiciliu în străinătate nu poate reține o locuință în România. Noua legătură cu o altă țară, cu o altă comunitate, este caracterizată de L. nr. 59/1974 ca fiind „definitivă”, ceea ce arată inutilitatea menținerii românului din punct de vedere social și etic în proprietatea imobilului din România și justifică trecerea lui în proprietatea statului pentru înfăptuirea politicii sale economice. Nu discutăm aici domiciliul definit de art. 13 al D. nr. 31/1954, care este domiciliat după dreptul civil român, conform căruia „domiciliul unei persoane este acolo unde ea are locuința statornică și principală”.

S-ar părea că în problemele de care ne ocupăm (competența jurisdicției române în procesele de divorț în care cel puțin una din părți este român), practica noastră, bazată pe actele normative, ar distinge implicit mai multe situații. Criteriul de distincție l-ar constitui legătura uneia din părți sau a celor două părți față de comunitatea noastră, legătură care se exprimă cel mai adesea în literatura judiciară și în hotărârile judecătorești cu termenul de domiciliu. Poate ar trebui să-l numim „domiciliu în dreptul internațional privat”. Dacă folosim termenul de domiciliu, trebuie să-l înțelegem aici, în acest context, într-un mod cu totul special, așa cum am încercat să precizăm.

Folosit în relațiile cu un element străin, art. 607 proc. civ. prevede cazurile când soții sau soțul reclamant păstrează o legătură permanentă, durabilă, în orice caz, semnificativă, cu țara noastră. Reclamantul român se adresează jurisdicției române și art. 607 proc. civ. arată ordinea în care se prezintă competența instanțelor române: „cel din urmă domiciliu comun al soților”, „domiciliul pârītului”, „domiciliul reclamantului” (cînd pârītul nu are domiciliul în țară). Dacă unul din soți a introdus acțiune de divorț în străinătate, soțul care domiciliază în România, care a păstrat o legătură permanentă cu țara, are posibilitatea de a invoca nulitatea sentinței dată cu nerespectarea dispozițiilor imperative române. El se poate opune investirii cu titlu executor a sentinței străine. Soțul domiciliat în România are posibilitatea de a cere el divorțul în fața jurisdicției române. Dar soluția aceasta îl poate eventual defavoriza profund. El constată că mariajul său a fost definitiv desfăcut sub aspect juridic, social și moral. Soțul reclamant în procesul de divorț și domiciliat în străin-

tate nu se va reîntoarce în țară (căsătoria este definitiv destrămată) Hotărîrea judecătorească sau hotărîrea altei autorități investită în străinătate cu puterea de a pronunța o sentință de divorț, deși nulă și de nul efect pentru noi, poate produce consecințe în străinătate, eventual, nu numai în țara unde a fost dată, dar și în alte țări. Conform reglementărilor de acolo, soțul divorțat se va putea căsători din nou. Dimpotrivă, soțul pîrit în procesul de divorț și împotriva căruia s-a dat o hotărîre în străinătate nu va putea încheia o nouă căsătorie (*matrimonium claudicans*), decît în situația că sentința dată în străinătate va fi considerată valabilă, va fi recunoscută în România sau în cazul în care el însuși va introduce o nouă acțiune în România. Situația este profund inechitabilă pentru soțul rămas în România, care, pentru noi, este soțul victimă. Situație dăunătoare și pentru societate în ansamblul ei. Noi am dori o limpezire a situației, pentru ca soțul rămas în România să poată întemeia o nouă familie. Este drept că ar exista soluția ca soțul domiciliat în România să introducă o acțiune de divorț în fața jurisdicției române. Dar, în felul acesta, îl obligăm la cheltuieli, pierdere de timp, pentru ca să se obțină ceea ce deja s-a obținut în străinătate și ar fi mult mai simplu să recunoaștem. Practica a dovedit că soțul pîrit în procesul de divorț care a avut loc în străinătate, preferă să se ia act de situația intervenită și ca hotărîrea străină să fie recunoscută și investită cu formulă executorie.

Situația aceasta a fost avută în vedere de Legea introductivă la Codul familiei din Republica Democrată Germană (din 20 dec. 1965), atunci cînd art. 26, al. 2, prevede că nu se opune recunoașterii faptul că hotărîrea (de divorț, nota noastră) a fost dată în străinătate de o jurisdicție care nu este competentă după dreptul R.D.G., dacă una din părți locuiește în R.D.G. și a cerut recunoașterea. Aceasta, în condițiile în care aceeași lege prevede pentru acțiunile de divorț în care una din părți este cetățean german (R.D.G.), că jurisdicția din R.D.G. este exclusiv competentă. În cazul studiat de noi aici, competența este prevăzută numai în avantajul soțului domiciliat în România. El poate renunța la avantaj, dacă i se pare că recunoașterea sentinței străine de divorț i se pare mai favorabilă.

În reglementarea poloneză (Codul de procedură civilă, titlul II : Dispoziții comune asupra jurisdicției naționale în procedura contencioasă și necontencioasă, art. 1100, par. 1 și 2), țin de jurisdicția poloneză cauzele matrimoniale în care unul cel puțin din soți are naționalitatea poloneză. Dacă amîndoi soții sînt domiciliați în Polonia, atunci jurisdicția tribunalelor poloneze este exclusivă, ceea ce înseamnă că atunci cînd unul dintre soți este ne-domiciliat în Polonia, jurisdicția poloneză este facultativă.

În concluzie, s-ar părea că practica noastră, fără a formula termenii problemei în mod expres, a adoptat punctul de vedere după care competența jurisdicțională a instanțelor noastre este exclusivă numai în cazul în care soții cetățeni români păstrează amîndoi o legătură durabilă cu țara noastră, legătură desemnată cu termenul de „domiciliu“. În cazul în care soțul pîrit în procesul de divorț care a avut loc în străinătate se găsește în România, el are facultatea de a se prevala de hotărîrea dată în străinătate ori de a introduce o acțiune de divorț în fața jurisdicției române.

IN LEGĂTURA CU LATURA SUBIECTIVĂ A FURTULUI

DE

OCTAVIAN LOGHIN

În afara intenției specifice, furtul include, în latura sa subiectivă, și cerința unui scop special, făptuitorul luînd bunul din posesia sau detenția altei persoane în scopul însușirii pe nedrept, iar, în cazul furtului săvîrșit asupra unui vehicul, și în scopul folosirii pe nedrept.

Scopul însușirii pe nedrept sau, în cazul sustragerii unui vehicul, și scopul folosirii pe nedrept, constituie o cerință esențială a laturii subiective a infracțiunii de furt¹. Legiuitorul, incriminînd fapta, a apreciat că aceasta prezintă gradul de pericol social care reclamă și justifică intervenția legii penale numai dacă luarea, fără consimțămînt, a bunului s-a făcut într-un asemenea scop. Așa fiind, pentru existența infracțiunii de furt, nu este suficient să se stabilească că făptuitorul avînd reprezentarea trecerii bunului din posesia sau detenția altei persoane în stăpînirea sa, a urmărit rezultatul acțiunii sale, ci mai este necesar să se stabilească, totodată, că el a acționat în vederea atingerii unei anumite finalități: însușirea pe nedrept a bunului, iar în cazul furtului unui autovehicul, și folosirea pe nedrept a acestuia. Prin urmare, intenția și scopul urmărit de făptuitor prin săvîrșirea acțiunii incriminate sînt două lucruri distincte, care au valoarea unor condiții fără de care existența infracțiunii de furt nu este de conceput².

În ceea ce privește scopul însușirii pe nedrept, acesta există atunci cînd făptuitorul, neavînd nici un drept asupra bunului, îl ia din posesia sau detenția altei persoane, fără consimțămîntul acesteia, pentru a face din acel bun un bun al său, pentru a se comporta față de el ca un proprietar (să-l consume, să-l folosească, să facă în privința lui acte de dispoziție). Scopul însușirii pe nedrept există, însă, și atunci cînd făptuitorul, avînd un drept asupra bunului (este proprietar sau coproprietar al acestuia), îl ia fără consimțămîntul persoanei în a cărei posesie sau detenție legitimă se află, deoarece, potrivit art. 208 alin. 3 c.p., fapta constituie furt chiar dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvîrșirii acel bun se găsea în posesia sau deținerea legitimă a altei persoane. Scopul folosirii pe ne-

¹ V. Dongoroz, S. Kahane ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. III, *Partea specială*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1971, p. 465.

² O. Loghin, A. Filipaș, *Drept penal. Partea specială*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 111.

drept, prevăzut de lege numai în cazul furtului săvârșit asupra unui vehicul, există atunci când făptuitorul, luând vehiculul, fără consimțământ, din posesia sau detenția altei persoane, urmărește să-și însușească numai folosința aceluși vehicul, adică urmărește ca, fără a-l face al său, să-l folosească un anumit interval de timp ca și când ar avea acest drept.

Scopul însușirii pe nedrept, iar în cazul furtului unui vehicul, sau scopul folosirii pe nedrept, nu trebuie să fie realizat în fapt³. Cu alte cuvinte, nu este necesar ca făptuitorul, luând bunul, fără consimțământ, să facă din acel bun un bun al său, sau, în cazul sustragerii unui vehicul în scopul folosirii pe nedrept, să folosească efectiv vehiculul sustras. Cerința legii este îndeplinită și fapta constituie furt dacă făptuitorul a urmărit numai o asemenea finalitate, fără a reuși să o atingă, deoarece însușirea pe nedrept, ca și folosirea pe nedrept a bunului, nu constituie, în cazul furtului, acțiunea incriminată, ci numai scopul urmărit de făptuitor prin săvârșirea acestei acțiuni. Fapta constituie, în consecință, furt — de exemplu — și atunci când făptuitorul abandonează de îndată bunul furat sau când, imediat după săvârșirea furtului, făptuitorul este prins și deposedat de bun.

Scopul însușirii pe nedrept a bunului și, respectiv, în cazul furtului unui vehicul, scopul folosirii pe nedrept, trebuie să existe însă, ca finalitate subiectivă urmărită de făptuitor, în momentul când acesta ia bunul, fără consimțământ, din posesia sau detenția altei persoane. Dacă făptuitorul nu a urmărit, în momentul săvârșirii faptei, această finalitate, lipsind o cerință esențială pentru existența infracțiunii de furt, fapta nu constituie această infracțiune⁴. Într-un asemenea caz, nu va exista nici o infracțiune (de exemplu, bunul a fost luat și ascuns în glumă, urmînd a fi redat ulterior proprietarului) sau, eventual, se va putea reține o altă infracțiune. Astfel, dacă bunul a fost luat pentru a fi distrus, realizîndu-se conținutul infracțiunii de distrugere prevăzută de art. 207 c.p., făptuitorul va răspunde pentru această infracțiune. În sensul celor de mai sus, s-a decis — de exemplu — că nu constituie infracțiunea de furt, ci infracțiunea de distrugere, luarea, fără consimțământ, din posesia reclamantei a unui palton, pe care inculpații l-au tăiat în bucățele cu foarfeca⁵.

În practica noastră judiciară, au fost exprimate, totuși, puncte de vedere contradictorii în legătură cu încadrarea juridică a faptei constatînd în luarea unui bun mobil din posesia sau detenția altei persoane, fără consimțământul acesteia, în acele situații când făptuitorul nu a urmărit însușirea pe nedrept a bunului, ci determinarea acelei persoane la o conduită la care el se considera îndreptățit.

³ V. Dongovoz ș.a., *Op. cit.*, p. 496; T. Vasiliu ș.a., *Codul penal al R.S.R., comentat și adnotat, Partea specială*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 258.

⁴ T. Vasiliu ș.a., *Op. cit.*, vol. I, p. 254; O. A. Stoica, *Drept penal. Partea specială*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 152; C. Bulai, *Curs de drept penal. Partea specială*, vol. I, București, p. 204; O. Loghin, A. Filipas, *Op. cit.*, p. 111.

⁵ Trib. Pop. al fostului raion „23 August”, București, sent. p. nr. 1250/1959, cu notă de A. Ciobanu, *Leg. Pop.* nr. 8/1960, p. 83.

Astfel, într-un caz, reținându-se în fapt că inculpatul a luat reclamantului anumite bunuri cu scopul de a-l determina pe acesta să-și achite datoria pe care o avea față de el, s-a decis că fapta întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de furt⁶. Într-un alt caz, în care s-a reținut la fel că inculpatul a luat reclamantului un bun pentru a-l determina astfel la executarea unei obligații civile preexistente, s-a decis — dimpotrivă — că fapta nu constituie infracțiune de furt⁷.

Intrucât tilhăria include în conținutul ei infracțiunea de furt, punctele de vedere se diferențiază, în consecință, și în legătură cu încadrarea juridică a faptei, atunci când, în situațiile la care ne-am referit, făptuitorul ia bunul prin violență sau amenințare. Astfel, într-un caz, s-a decis că întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de tilhărie fapta săvârșită în următoarele împrejurări: inculpatul a lovit pe reclamant cu un briceag în braț, luându-i din buzunarul hainei o sumă de bani, după ce reclamantul, la rîndul său, îi luase anterior, fără consimțămînt, tot o sumă de bani⁸. Într-un alt caz, reținându-se în fapt că inculpatul a luat, prin violență, anumite bunuri din domiciliul reclamantei pentru a o determina în felul acesta ca să-și achite chiria pe care i-o datora, s-a decis — dimpotrivă — că fapta nu constituie infracțiunea de tilhărie⁹. La fel, s-a decis că nu este realizat conținutul infracțiunii de furt — și implicit nici cel al infracțiunii de tilhărie —, în situația în care inculpatul, după ce a săvârșit asupra victimei infracțiunea de viol, i-a luat acesteia, fără consimțămînt, ceasul de la mîină pentru a o determina să vină la o întîlnire la care i-a promis că îi va restitui ceasul¹⁰.

Punctul de vedere potrivit căruia există infracțiunea de furt — și, implicit, infracțiunea de tilhărie — și atunci cînd bunul a fost luat pentru a-l determina pe proprietarul acestuia la o anumită conduită a fost justificat în mod diferit. Astfel, s-a arătat că ceea ce interesează pentru existența infracțiunii de furt, sub aspectul laturii subiective, este ca făptuitorul să fi avut reprezentarea luării bunului din posesia părții civile și să fi știut că ia acel bun împotriva voinței acesteia¹¹. Imprejurarea că făptuitorul se considera îndreptățit la restituirea unei sume de bani — se arată în aceeași justificare — este lipsită de relevanță și nu înlătură conștiința însușirii pe nedrept a bunului, cîtă vreme făptuitorul a știut că partea civilă are un drept de proprietate asupra aceluși bun¹².

Într-o altă justificare, pornindu-se tot de la faptul că pentru existența furtului se cere, sub aspectul laturii subiective, ca făptuitorul să urmărească luarea unui bun material din posesia sau detenția altei persoane și să știe că ia acel bun împotriva voinței posesorului sau detentorului său, s-a arătat că, în speță, făptuitorul, luînd bunurile

⁶ Tribunalul Suprem, s.p., D. 626/1969, CD, 1969, p. 326.

⁷ Fostul Trib. Reg. Suceava, D. 1996/1956 cu notă de Gh. Dimitriu, JN, 1, 1957, p. 126; în același sens fostul Trib. Reg. Cluj, D. 2546/1964, cu notă de A. Verdes, JN, 11, 1965, p. 144; Idem, D. 416/1969, cu notă de M. Botez și Șt. Sicolodi, Leg. Pop., 12, 1960, p. 80.

⁸ Tribunalul Suprem, s.p., D. 2947/1972, CD, 1972, p. 335.

⁹ Ibidem, D. 1533/1969, CD, 1969, p. 328.

¹⁰ Tribunalul Județean Ilfov, D. 1114/1974 cu notă de G. Pascu și V. Papadopol, în RRD, 4, 1977, p. 51.

¹¹ Tribunalul Suprem, s.p., D. 626/1969, CD, 1969, p. 327.

¹² Ibidem.

din posesia reclamantului, fără consimțământul acestuia, și-a manifestat voința de a le trece fără drept în proprietatea sa și să aducă astfel o atingere dreptului de proprietate al celui ce le deținea¹³. De asemenea, s-a arătat că pretențiile făptuitorului în legătură cu restituirea unei datorii, în situația în care ar fi legitime, nu pot fi realizate prin săvârșirea unei astfel de fapte, care este socialmente periculoasă, nimănui nefiindu-i îngăduit să-și facă, în acest mod, dreptate¹⁴.

În sfârșit, în susținerea aceleiași opinii s-a arătat că legiuitorul, incriminând furtul, a prevăzut scopul însușirii pe nedrept pentru a delimita fapta pe care a înțeles să o sancționeze penal de acele situații în care, deși un bun este luat fără consimțământul deținătorului, acțiunea reprezintă realizarea unui drept al făptuitorului, recunoscut, ca atare, prin folosirea căilor legale ce asigură respectarea ordinii de drept¹⁵. S-a indicat, cu titlu de exemplu, ca fiind o astfel de situație ridicarea unor bunuri, în cadrul procedurii executării silită, de la un debitor, când, evident, nu există scopul însușirii pe nedrept, făptuitorul acționând tocmai pentru realizarea, prin mijloace legale, a unui interes legitim. Scopul însușirii pe nedrept este interpretat, așadar, în antiteză cu scopul însușirii pe drept, considerându-se că acest din urmă scop există numai atunci când, în condițiile preexistenței unei obligații civile, făptuitorul folosește căile legale de soluționare a litigiului. În felul acesta, se ajunge tot la concluzia că elementele constitutive ale infracțiunii de furt sau tâlhărie vor fi întrunite ori de câte ori făptuitorul ia un bun din posesia sau dețința altuia, cunoscând că acționează împotriva voinței posesorului și că scopul însușirii pe nedrept este realizat întotdeauna când, în împrejurările subiective menționate, făptuitorul a intrat în posesia bunului, scos din patrimoniul celui vătămat, fără consimțământul acestuia¹⁶.

Pentru soluționarea problemei este necesar, după opinia noastră, să pornim de la rațiunea incriminării furtului. După cum se știe, legiuitorul, incriminând fapta în dispozițiile art. 208 c.p., a urmărit să ocrotească, prin mijloacele energice ale dreptului penal, posesia și dețința asupra bunurilor mobile făcând parte din avutul personal sau particular¹⁷. Atingerile aduse posesiei și deținței asupra bunurilor mobile pot fi, însă, numeroase și variate, nu toate prezentând pericolozitatea socială caracteristică unei infracțiuni. Astfel, luarea unui bun mobil din posesia sau dețința altei persoane, fără consimțământul acesteia, este o faptă care poate da naștere numai unui litigiu civil sau care poate fi chiar socialmente utilă (de exemplu, când bunul este luat, fără consimțământul posesorului, pentru a fi pus la adăpost de pericolul distrugerii care îl amenință). Cu totul altfel stau lucrurile atunci când făptuitorul, luând bunul, fără consimțământ, din posesia sau dețința altei persoane, urmărește să și-l însușească pe nedrept, adică să facă din acel bun un bun al său. În acest caz, atingerea adusă deținței sau posesiei asupra bunului prezintă o asemenea gravitate încît, pentru

¹³ Ibidem, D. 323/1972, CD, 1972, p. 335.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ G. Pascu, notă la D.p. 1114/1974 a Tribunalului Județean Ilfov, BRD, 4, 1977, p. 53.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ T. Vasiliu ș.a., *Op. cit.*, vol. I, p. 255 ; O. Stoica, *Op. cit.*, p. 149.

prevenirea săvârșirii altor asemenea fapte, intervenția legii penale este necesară și pe deplin justificată. Întrucît tocmai scopul însușirii pe nedrept a bunului atribuie faptei pericolozitatea socială caracteristică unei infracțiuni, permițînd, totodată, delimitarea faptelor de încălcare a posesiei și detenției asupra bunurilor mobile cu o astfel de pericolozitate de alte fapte de încălcare a posesiei și detenției asupra bunurilor mobile, legiuitorul a prevăzut acest scop ca o condiție esențială pentru existența infracțiunii de furt. Așa fiind, ori de cîte ori lipsește scopul însușirii pe nedrept a bunului, chiar dacă făptuitorul acționează cu intenție în ceea ce privește luarea acestuia, dar într-un alt scop, latura subiectivă a infracțiunii de furt nu este realizată și fapta nu constituie această infracțiune.

În lipsa scopului însușirii pe nedrept a bunului luat, fără consimțămînt, din posesia sau detenția altei persoane, neexistînd infracțiunea de furt, nu va exista, implicit, nici infracțiunea de tilhărie, atunci cînd luarea bunului s-a făcut prin întrebuițare de violențe sau amenințări. Într-un asemenea caz, răspunderea penală a făptuitorului se va stabili numai pentru infracțiunea realizată prin întrebuițarea violențelor sau a amenințărilor (lovire sau alte violențe, vătămare corporală, amenințare).

În lumina celor arătate, apare ca fiind eronat punctul de vedere potrivit căruia fapta constituie furt sau tilhărie și atunci cînd bunul a fost luat nu în scopul însușirii pe nedrept, ci pentru a determina acea persoană la o conduită la care făptuitorul se considera îndreptățit. Justificările aduse acestui punct de vedere pot fi ușor înlăturate, ele nefiind de natură a convinge. Într-adevăr, a afirma că ceea ce interesează pentru existența infracțiunii de furt și, implicit, a infracțiunii de tilhărie, este ca făptuitorul să fi avut reprezentarea luării lucrului din posesia sau detenția altei persoane și să fi știut că ia acest bun împotriva voinței acesteia înseamnă a reduce latura subiectivă a furtului numai la intenție¹⁸, ignorînd că, în afara intenției, legea cere și existența scopului însușirii pe nedrept, scop fără de care fapta, potrivit aprecierii legiuitorului, nu prezintă pericolozitatea socială a unei infracțiuni.

Nu poate fi reținut nici argumentul că legiuitorul a prevăzut scopul însușirii pe nedrept pentru a delimita furtul de situațiile în care, deși bunul este luat fără consimțămîntul posesorului, făptuitorul folosește o cale legală pentru realizarea unui drept al său. După cum s-a arătat, rațiunea prevederii exprese în textul de incriminare a scopului însușirii pe nedrept, în cazul furtului, nu rezidă în aceasta, ci în aprecierea făcută de legiuitor că luarea unui bun mobil din posesia sau detenția altei persoane, fără consimțămîntul acesteia, prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni numai dacă luarea bunului s-a făcut în scopul însușirii pe nedrept.

În sfîrșit, considerăm cu totul insuficient argumentul că fapta prezintă pericolozitate socială a unei infracțiuni și atunci cînd făptuitorul urmărește prin luarea, fără consimțămînt, a bunului un interes legitim, nimănui nefiindu-i îngăduit să-și facă, în acest mod, singur dreptate. Este, fără îndoială, adevărat că nimănui nu-i este îngăduit să-și

¹⁸ V. Papadopol, notă la D. 1114/1974 a Tribunalului Județean Ilfov, în RRD, 4, 1977, p. 54; În același sens, A. Verdes, Nota cit., p. 146.

facă singur dreptate. Faptele de acest fel sînt de natură să tulbure ordinea socială și să producă nesiguranță în cadrul relațiilor sociale referitoare la avutul personal sau particular¹⁹. Dar acestea nu înseamnă că actul prin care cineva își face singur dreptate trebuie să constituie neapărat infracțiune. Pentru ca o faptă să constituie infracțiune, este necesar, mai întîi, ca acea faptă să fie prevăzută de lege, să fie incriminată. Or, în legislația noastră penală, fapta prin care o persoană își face singură dreptate nu este incriminată.

Desigur, în fiecare caz concret, instanța de judecată va trebui să procedeze cu toată atenția pentru a stabili dacă scopul însușirii pe nedrept lipsește cu adevărat. Se poate întîmpla ca făptuitorul să folosească o obligație reală sau imaginară a persoanei vătămate ca un simplu pretext pentru a-și însuși pe nedrept un bun aparținînd acesteia. Într-un asemenea caz, fapta va constitui infracțiunea de furt. De asemenea, se poate întîmpla ca luarea bunului să aibă caracter definitiv, făptuitorul urmărind prin aceasta compensarea obligației preexistente a persoanei vătămate. Și într-un asemenea caz, bunul fiind însușit pe nedrept, fapta va constitui infracțiunea de furt, împrejurarea că persoana vătămată are, la rîndul ei, o obligație față de făptuitor nemaiavînd nici o relevanță²⁰. În sfîrșit, se poate întîmpla ca făptuitorul să urmărească în realitate însușirea pe nedrept a bunului, condiționînd restituirea acestuia de o anumită conduită a persoanei vătămate, numai pentru a o determina să nu întreprindă acte de împotrivire și pentru ca fapta să poată fi săvîrșită, astfel, mult mai ușor. Desigur, și într-un asemenea caz, fapta va constitui infracțiunea de furt²¹.

---

¹⁹ M. Botez, Șt. Siciodi, notă la D. 46/1960 a fostului Tribunal regional Cluj, Leg. Pop., 12, 1960, p. 82.

²⁰ Ibidem.

²¹ V. Papadopol, nota cit., p. 55.

EXECUTAREA HOTĂRÎRILOR PRIN CARE S-A DISPUS REINTEGRAREA ÎN MUNCĂ ȘI PLATA DESPĂGUBIRILOR

DE

DUMITRU MACOVEI, MARIAN ENACHE

1. *Precizări introductive.* Măsura încetării (desfacerii) contractului individual de muncă¹ poate fi atacată de persoana încadrată la organul jurisdicțional competent care, după caz, este judecătoria sau organul administrativ ierarhic superior. În practică, de regulă, se contestă desfacerea contractului de muncă și arareori intervin litigii cu privire la încetarea contractului de muncă efectuată pe temeiul art. 129 Codul muncii (acordul părților, ori ca urmare a expirării termenului pentru care s-a încheiat) și art. 135 Codul muncii (denunțarea unilaterală a contractului de către persoana încadrată). Anularea unei desfaceri nelegale a contractului de muncă este impusă de cerințele legalității socialiste, de a fi restabilită situația anterioară. Anularea măsurii ilegale de concediere luată de unitate prin reintegrarea în muncă și plata despăgubirii prevăzută de lege pentru timpul cât persoana încadrată a fost lipsită de retribuție, constituie puternice garanții juridice ale înfăptuirii dreptului la muncă.

În cazul contestației împotriva desfacerii contractului de muncă, cel care a avut calitatea de persoană încadrată poate cere, după caz :

a) anularea de către organul jurisdicțional competent a desfacerii contractului de muncă pe motivul că această măsură este nelegală sau netemeinică, fără însă a solicita și reintegrarea în muncă ; b) anularea desfacerii contractului de muncă, precum și obligarea unității la reintegrarea în post și plata despăgubirilor cuvenite pentru timpul cât a fost lipsit de retribuție din cauza măsurii nelegale ; c) anularea desfacerii contractului de muncă și obligarea unității de a-l reintegra în post ; d) anularea desfacerii contractului de muncă și plata despăgubirilor indicate la pct. b ; e) înlocuirea temeiului legal potrivit căruia s-a dispus desfacerea contractului de muncă, cu alte cuvinte, a se constata că încetarea acestui contract trebuie motivată pe alt temei.

Litigiile dintre această persoană și unitatea respectivă pot să privescă și solicitarea unor anumite drepturi neacordate, în legătură cu desfacerea contractului de muncă, fără însă a se contesta temeinicia și legalitatea acestei măsuri și fără a se cere reintegrarea (de exemplu, plata indemnizației prevăzute de art. 131 alin. 2 Codul muncii, plata la

¹ Pentru ușurința exprimării, vom folosi expresia „contract de muncă“.

zi a retribuției, compensarea în bani a concediului de odihnă neefectuat etc.).

Ceea ce ne propunem în studiul de față — datorită spațiului acordat — este a aborda câteva probleme care se pun în teoria și practica executării hotărârilor pronunțate de către organele de jurisdicția muncii competente prin care s-a dispus reintegrarea în muncă a celui ce a deținut anterior acel post și plata despăgubirilor cuvenite ca urmare a îndepărtării ilegale de la serviciu.

Art. 136 alin. 1 Codul muncii dispune imperativ că, în caz de anulare a desfacerii contractului de muncă, unitatea este obligată să reîncadreze în funcția avută anterior pe cel cărui a i s-a desfășurat contractul de muncă în mod nejustificat, indiferent de considerentele și motivele care au fost avute în vedere de organul jurisdicțional când a hotărât în acest sens.

Tribunalul Suprem a decis în mod constant că reintegrarea în funcție trebuie să reprezinte pentru persoana încadrată revenirea în postul din care a fost concediată ilegal².

Reintegrarea în muncă se va efectua numai dacă persoana în cauză dorește acest lucru și, evident, dacă nu există o cauză obiectivă care împiedică realizarea acesteia³, chiar și în cazul când în urma desfacerii contractului de muncă a fost încadrată în altă unitate. Plenul Tribunalului Suprem a statuat că încadrarea persoanei respective într-un alt post nu poate fi considerată prin ea însăși ca o renunțare la dreptul de a contesta desfacerea contractului de muncă. Tot astfel, urmează a interpreta și dispozițiile art. 133, alin. 1 și 2, Codul muncii, deoarece din dispozițiile sale nu rezultă că primirea preavizului sau indemnizației oferite de unitate implică achiesarea celui în cauză la măsura ilegală prin care i s-a desfășurat contractul de muncă⁴.

Organul de jurisdicție a muncii competent a se pronunța asupra legalității desfacerii contractului de muncă poate hotărâ numai restabilirea situației anterioare, prin repunerea celui în cauză în postul avut înainte de a se lua împotriva sa măsura nelegală, fără a avea și dreptul de a dispune încadrarea într-un alt post similar sau corespunzător⁵ și, bineînțeles, nici reîncadrarea într-un post neprevăzut în statul de funcții, deoarece aceasta ar constitui o încălcare a disciplinei financiare. Persoana care a obținut prin hotărârea organului jurisdicțional competent reintegrarea în postul său este îndreptățită să refuze primirea altui post, similar sau chiar superior.

² Tribunalul Suprem, Col. civ., dec. nr. 156, 12 martie 1962, în *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1962*, p. 232—235; decizia nr. 1217, 3 oct. 1962, în CD, 1962, p. 249—252. Secț. civ., dec. nr. 2185, 22 dec. 1976, în RRD, 4, 1977, p. 59, dec. nr. 77, 25 oct. 1978, în CD, 1978, p. 212—215; I. Mihuță, *Sinteză de practică judiciară a Tribunalului Suprem în materia dreptului muncii*, în RRD, 1, 1978, p. 44—45.

³ Reintegrarea în același post nu este posibilă în situația în care unitatea s-a dizolvat ori postul deținut de cel în cauză a fost desființat. Într-o asemenea situație, unitatea va fi obligată să ofere persoanei respective trecerea într-o altă muncă corespunzătoare, conform art. 133 al. 1 Codul muncii, situație în care restabilirea drepturilor încălcate este sinonimă cu reintegrarea în funcție în accepția sa juridică și nu numai sensul de reîncadrare în postul deținut anterior.

⁴ Plenul Tribunalului Suprem, Decizia de îndrumare, nr. 25 din 17 august 1961, în CD, 1961, p. 39—40.

⁵ T. S., Secț. civ., dec. nr. 1777 din 28 oct. 1976, în CD, 1976, p. 197—200; I. Javorschi, *Reintegrarea angajaților în funcție*, An. št. Univ. Iași, s. III, X, 1964, p. 107 și urm.

Neacceptarea altui post nu îndreptățește unitatea de a proceda la o nouă desfacere a contractului de muncă, ceea ce echivalează cu refuzul de a executa hotărîrea organului jurisdicțional⁶. Chiar dacă postul ocupat de contestator este ulterior desființat, organul jurisdicțional nu va putea dispune reintegrarea într-un post similar și, evident, nici în postul respectiv⁷. Într-o atare situație persoana în cauză va fi îndreptățită la modificarea temeiului legal al desfacerii contractului de muncă în carnetul de muncă, la plata despăgubirilor potrivit prevederilor legale, unitatea fiind ținută la îndeplinirea obligațiilor prevăzute în art. 133 Codul muncii, referitoare la trecerea persoanei într-o muncă corespunzătoare.

Împrejurarea că la data cînd se pronunță hotărîrea de reintegrare, contestatorul îndeplinește condițiile de a fi pensionat, nu constituie o cauză de natură să împiedice reintegrarea acestuia în muncă⁸. În acest caz, organul jurisdicțional nu trebuie să se limiteze la anularea măsurii nelegale, ci este obligat să se pronunțe și asupra reintegrării în muncă. Ulterior, la cererea sa ori a unității, contractul de muncă poate fi desfăcut pe temeiul pensionării pentru munca depusă și limită de vîrstă, pe data înscrierii la pensie.

2. *Contestația ce poate fi introdusă împotriva deciziei de desfacere a contractului de muncă și soluțiile ce pot fi pronunțate în urma judecării ei.* Pentru a putea desprinde configurația juridică a contestației ce poate fi îndreptată împotriva deciziei de desfacere a contractului de muncă socotim necesar a fi evocate, mai întii, înseși, dispozițiile legii prin care aceasta este reglementată. Astfel, prin art. 134 alin. 1 din Codul muncii se prevede că: „desfacerea contractului de muncă... se stabilește prin dispoziția scrisă a conducerii unității, cu arătarea motivelor, a prevederilor legale pe care se întemeiază, a termenelor, precum și a organelor la care măsura luată se poate ataca”. Cu referire la partea ultimă a textului de mai sus — echivalent într-un anumit sens cu o continuare a sa — se dispune prin art. 174 pct. b din Codul muncii. Textul menționat are următorul cuprins: „Sînt de competența instanțelor judecătorești: ... b) contestațiile împotriva desfacerii contractului de muncă și litigiile privind reintegrarea în muncă...”.

Legiuitorul a urmărit — așa cum rezultă cu claritate din conținutul acestor texte — să pună la dispoziția persoanelor cărora li s-a desfăcut contractul de muncă — din motive imputabile sau neimputabile — un mijloc procesual prin care să deducă și să pună în discuție, în fața instanțelor judecătorești competente, legalitatea și temeinicia măsurii luate împotriva lor⁹.

⁶ Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 1505 din 24 oct. 1963, în CD, 1963, p. 213; dec. nr. 1680 din 17 oct. 1967, în I. Mihuță și Al. Lesviodan, *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952—1969*, Editura Științifică, București 1970, p. 539—540 (citată în continuare *Repertoriu...* I).

⁷ Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 100 din 17 ianuarie 1968, în CD, 1968, p. 160—167.

⁸ Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 395 din 21 apr. 1962, în CD, 1962, p. 190—192.

⁹ Pentru amănunte asupra motivelor care pot sta la baza desfacerii contractului de muncă, a se vedea Sanda Ghimpu, Ion Traian Ștefănescu, Șerban Beligrădeanu, Gheorghe Mohanu, *Dreptul muncii*, Tratat, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 353 și urm.; Dumitru Macovei, *Incetarea contractului individual de muncă*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 45 și urm.; Sanda Ghimpu, *Dreptul muncii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 85 și urm.

Care este configurația juridică a contestației prin care persoanele interesate își pot exprima dezacordul față de deciziile de concediere — pentru un motiv sau altul prevăzut în Codul muncii — emise pe seama lor : este o acțiune sau o cale de atac ? A răspunde la această întrebare înseamnă a lua implicit în discuție și natura juridică a deciziei de concediere pe care unitățile le pot emite pe seama persoanelor încadrate în muncă : sînt aceste decizii simple acte de drept al muncii sau sînt acte cu caracter jurisdicțional ?

În legătură cu răspunsul la aceste întrebări sînt necesare cîteva precizări. Mai întii, că unitatea în activitatea pe care o desfășoară în privința emiterii deciziei de desfacere a contractului de muncă nu poate fi considerată, concomitent, și parte și judecător¹⁰. În consecință, considerînd că prin act de jurisdicție se înțelege, în general, actul prin care se pune capăt — în fața unui organ de stat sau obștesc cu activitate jurisdicțională — unui conflict între două părți cu interese contrarii, deciziei de desfacere a contractului de muncă — cu toate că în multe privințe se aseamănă cu un act de jurisdicție — nu i se poate atribui acest caracter (de act de jurisdicție) tocmai pentru acest motiv : că unitatea nu poate apare în dublă calitate — de parte și judecător — în cadrul activității care se finalizează cu luarea unei asemenea măsuri față de persoana în cauză.

Faptul că unitatea este parte și nu judecător rezultă din definiția dată de Codul muncii în art. 172 alin. 3, litigiului de muncă potrivit căreia neînțelegerile „dintre persoanele încadrate în muncă și unități, în legătură cu încheierea, executarea și încetarea contractului de muncă sînt litigii de muncă...”. Este, de asemenea, de observat că termenul de cel mult o lună de la constatarea, de către conducătorul unității, a împrejurării care constituie temeiul desfacerii contractului de muncă — prevăzută în art. 103, alin. 2 din Codul muncii — nu are aceeași natură juridică cu termenul de 30 zile — prevăzut de art. 176 alin. 1 Codul muncii — care curge de la data comunicării către persoana în cauză a deciziei de desfacere a contractului de muncă și în care aceasta poate sesiza cu contestație instanța judecătorească competentă.

Ceea ce trebuie reținut, în concluzie, în legătură cu aceste termene este faptul că primul — cel de o lună — este un termen de decădere, iar cel de al doilea — de 30 de zile — un termen de prescripție¹¹. Pornind de la aceste precizări de fond — cît și a altora care au fost analizate în literatura de specialitate¹² prevederile din Codul muncii care reglementează contestația ce poate fi îndreptată împotriva deciziei de desfacere a contractului de muncă nu pot fi interpretate decît în sensul considerării acesteia ca fiind o acțiune și nu o cale de atac.

Cu privire la soluțiile ce pot fi pronunțate de instanțele judecătorești — avînd în vedere caracterul de acțiune în anulare a contestației promovată împotriva deciziei de desfacere a contractului de muncă

¹⁰ În același sens, Ion Traian Ștefănescu, *Disciplina muncii și răspunderea disciplinară*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 107.

¹¹ În acest sens, a se vedea D. Radu, *Cu privire la natura juridică a unor termene din dreptul muncii*, în RRD, 6, 1980, p. 34.

¹² A se vedea D. Radu, *Natura juridică a contestațiilor ce pot fi exercitate împotriva deciziilor de concediere și imputație*, în An. șt. Univ. Iași, 1980, p. 83 și urm.

— în urma judecării contestației reținem că două sînt soluțiile posibile: *prima* prin care să se respingă contestația și să se mențină ca legală și temeinică decizia de desfacere a contractului de muncă și *a doua* să se admită contestația și să se dispună, în consecință, anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă și repunerea părților în situația juridică anterioară emiterii deciziei de concediere anulate.

3. *Conținutul hotărîrii de reintegrare în muncă.* În vederea asigurării întocmai a condițiilor stabilite de lege cu privire la posibila desfacere a contractului de muncă de către unitate — din motive imputabile sau neimputabile persoanelor încadrate în muncă — este necesar, în principiu, ca prin aplicarea sancțiunii nulității — față de decizia de concediere — efectele acesteia să fie retroactiv desființate, iar părțile să fie puse în situația anterioară deciziei anulate.

Drept urmare, în cazul în care contestația îndreptată împotriva deciziei de desfacere a contractului de muncă se dovedește a fi întemeiată instanța are îndatorirea să dispună anularea acelei decizii și reîncadrarea persoanei în cauză în funcția pe care a avut-o. Aceasta este cerința dispoziției înscrisă în art. 136, alin. 1 din Codul muncii. „În caz de anulare a desfacerii contractului de muncă, unitatea este obligată să reîncadreze în funcția avută pe cel căruia i s-a desfăcut contractul de muncă în mod nejustificat și să-i plătească pe timpul cît a fost lipsit de retribuție din această cauză o despăgubire calculată pe baza retribuției sale medii realizate în ultimele trei luni anterioare desfacerii contractului de muncă.“

Reîncadrarea și respectiv despăgubirea reprezintă măsurile luate prin hotărîrea judecătorească față de unitate sancționînd astfel desfacerea nejustificată a contractului de muncă a persoanei în cauză¹³. Pretenția de a fi reîncadrați în munca pe care au desfășurat-o poate fi ridicată și de către persoanele cărora temporar li s-a suspendat contractul de muncă, ca urmare a încetării cauzei de suspendare. În consecință, refuzul unității de a reîncadra în muncă pe persoana căreia i s-a suspendat temporar contractul de muncă constituie o culpă a acesteia: în concret unitatea încălcîndu-și astfel obligația respectării asigurării stabilității în muncă a persoanei care a fost împiedicată temporar să-și îndeplinească obligația de a munci în baza contractului său de muncă¹⁴.

Astfel, persoana încadrată în muncă al cărei contract a fost suspendat în baza art. 16 al Legii nr. 1/1970, dacă se dovedește că nu se face vinovată de infrațiunea pentru care a fost pusă sub urmărire sau judecată, poate cere unității reîncadrarea în munca pe care a deținut-o. În caz de refuz persoana interesată se poate adresa — ca și în cazul desfacerii contractului de muncă — instanțelor judecătorești. În această privință instanța supremă precizează: „Refuzul reprimirii persoanei respective în muncă este cenzurabil de instanță, iar termenul în care poate formula această cerere este de 30 de zile, socotit de la data refuzului“¹⁵.

¹³ Reîncadrarea în funcție se deosebește de reintegrare, v. Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 2962/1973, în RRD, 8, 1974, p. 65.

¹⁴ A se vedea S. Ghimpu și colab., *Op. cit.*, p. 410.

¹⁵ Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 2141/1977, în CD, 1977, p. 138; Tribunalul Județean Suceava, dec. nr. 223/1982, în RRD, 1, 1983, p. 64.

Reîncadrarea în funcția avută o pot cere, în cazul în care unitatea refuză primirea lor la lucru, și persoanele care au satisfăcut serviciul militar¹⁶, cât și cele care au solicitat un concediu fără plată și unitatea — deși inițial s-a declarat de acord — le-a desfăcut contractul de muncă¹⁷.

Hotărîrea judecătorească de reîncadrare în muncă dă naștere în principal, la obligațiile arătate de art. 136 alin. I din Codul muncii respectiv : obligația unității de a reîncadra în funcția avută pe persoana căreia i s-a desfăcut sau suspendat contractul de muncă și obligația de a o despăgubi pe timpul cât a fost lipsită de retribuția ce i se cuvenea din această cauză¹⁸. Prin hotărîrea de reîncadrare, expres sau implicit, sînt valorificate și alte drepturi ale persoanei în cauză cum sînt : vechimea neîntreruptă în aceeași unitate¹⁹, alocația de stat pentru copii²⁰, dreptul la concediul anual de odihnă și altele.

4. *Categoria litigiilor privind despăgubirile.* Fondul acestor litigii îl constituie pretențiile — toate pretențiile, directe sau indirecte — privind despăgubirile anterioare sau posterioare hotărîrilor de reîncadrare. Cît privește cuantumul lor este posibil ca ele să fie sau nu determinate : pot fi determinate pînă la darea hotărîrii cunoscîndu-se exact timpul cât persoana în cauză a fost împiedicată să lucreze din vina unității și nu pot fi determinate pentru perioada următoare pronunțării hotărîrii de reîncadrare întrucît nu se cunoaște care va fi atitudinea unității în sensul dispunerii reîncadrării în aceeași funcție sau va refuza să facă acest lucru. Așa fiind, instanța — anticipînd asupra acestei ipoteze — ca unitatea să refuze a executa hotărîrea judecătorească de reîncadrare a contractului de muncă și respectiv de reîncadrare în funcția avută a persoanei în cauză, va impune unității de a plăti și daunele ulterioare²¹.

Pentru a hotărî astfel, respectiv pentru a obliga unitatea la plata despăgubirilor pretinse de persoana căreia i s-a desfăcut contractul de muncă, aceasta trebuie să facă dovada că a stăruit pentru a fi încadrată și că neîncadrarea s-a datorat unor cauze obiective ce nu-i sînt imputabile. Astfel, instanța supremă, revenind asupra punctului de vedere exigent al reîncadrării în muncă de îndată a persoanei concediate, precizează că, de vreme ce contestația îndreptată împotriva măsurii de desfacere a contractului de muncă „... reprezintă prin ea însăși stăruința de a munci prin reîntegrarea în aceeași unitate, contestatorului i se cuvin despăgubirile... pe toată durata primului ciclu de

¹⁶ Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 799/1978, în CD, 1978, p. 194 ; V. Găitănaru, *Unele consecințe ale suspendării contractului de muncă a persoanelor care satisfac serviciul militar*, în RRD, 11, 1981, p. 26.

¹⁷ Tribunalul Județean Cluj-Napoca, dec. civ., nr. 233/1979, în RRD, 8, 1979, p. 53.

¹⁸ Reîncadrarea trebuie să aibă loc în același loc de muncă și cu aceeași retribuție. Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 1777/1976, în CD, 1976, p. 197 ; despăgubirile se acordă numai dacă persoana în cauză face dovada că a stăruit în cererea sa de reîncadrare. Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 5/1978, în CD, 1978, p. 215 ; dacă reîncadrarea s-a dispus ca urmare a unui recurs extraordinar, persoanei în cauză i se cuvin despăgubiri și pentru perioada ulterioară primului ciclu de judecată. Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 100/1981, în RRD, 7, 1982, p. 85.

²⁰ Trib. Supr., Cel. civ., dec. nr. 632/1967, în CD, 1967, p. 239.

²¹ Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 63/1974, pct. 11, în RRD, 8, 1976, p. 36.

judecată, neputându-i-se imputa că nu s-a încadrat în timp la o altă unitate“²².

Instanța supremă face însă legătura cu această problemă și următoarea renunțare : dacă contestația celui în cauză a fost respinsă în mod definitiv, și apoi ca urmare a admitterii unui recurs extraordinar, contestația a fost, în final — după rejudecare — admisă și s-a hotărît reintegrarea, despăgubirile se datorează numai pentru perioada primului ciclu de judecată, respectiv pînă la data rămîinerii definitive a hotărîrii de respingere a contestației. Cît privește despăgubirile pe intervalul dintre data menționată și cea a admitterii recursului extraordinar, urmată de desființarea hotărîrilor pronunțate și reintegrarea în funcție ele se cuvîin numai dacă se face dovada că cel în cauză a stăruit să se încadreze, dar, din motive ce nu-i sînt imputabile, aceasta nu a fost posibil ori reîncadrarea a avut loc într-o funcție inferior retribuită. Instanța supremă își motivează concluzia prin luarea în considerare a faptului că declanșarea unui recurs extraordinar este, pentru contestator, „...o eventualitate — de a-i aduce un cîștig de cauză — care nu poate justifica pasivitatea de a munci“²³.

Probleme mai dificile — privind pretenția la despăgubiri a persoanei față de care s-a dispus reîncadrarea în funcția avută și respectiv obligarea unității la plata acestora — apar atunci cînd se înlocuiește sancțiunea desfacerii disciplinare a contractului de muncă — considerată a fi prea gravă față de abaterea săvîrșită — cu o sancțiune mai ușoară. În asemenea situație, precizează instanța supremă, avîndu-se în vedere existența a două culpe concurente — cea a persoanei care a săvîrșit abaterea și cea a unității care a apreciat greșit gravitatea acesteia „...unitatea nu poate fi ținută la plata integrală a despăgubirilor, ci numai la o parte din acestea, corespunzătoare culpei sale“²⁴. Soluția este motivată pe ideea că din culpa proprie nu se poate desprinde existența unui drept la despăgubiri și că, în consecință, „ori de cîte ori... prejudiciul s-a datorat— și culpei celui vătămât — acesta nu poate pretinde plata despăgubirii în întregul ei căci altfel nu ar însemna că nu ar putea invoca propria culpă, ceea ce nu poate fi admis“²⁵.

Socotim că în ceea ce privește daunele ulterioare hotărîrii care își au izvorul în refuzul nejustificat al unității de a da urmare hotărîrii definitive de reîncadrare, întrucît vizează ao culpă distinctă și exclusivă a unității, nu li se mai poate aplica același regim juridic. Drept urmare, despăgubirea urmează a fi calculată integral, respectiv pe baza retribuției medii realizate în ultimile trei luni anterioare desfacerii contractului.

5. *Caracterul executoriu și de constrîngere al hotărîrii de reîncadrare în funcția avută.* Hotărîrea de reîncadrare a persoanei în cauză în funcția pe care a deținut-o anterior desfacerii contractului de muncă constituie — în privința obligației pentru unitate de a fi adusă la îndeplinire — titlul executoriu. În consecință, refuzul unității de a-i plăti

²² Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 100/1981, în RRD, 7, 1981, p. 65 și Trib. Supr., Secț., civ., dec. nr. 77/1978, în CD, 1978, p. 212—215.

²³ Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 100/1981, în RRD, 7, 1981, p. 65.

²⁴ Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 21/1982, în RRD, 3, 1983, p. 63.

²⁵ Ibidem, dec. civ., nr. 39/1978, în RRD, 1, 1979.

persoanei față de care s-a dispus reîncadrarea în funcția avută sumele datorate cu titlu de despăgubiri pentru trecut — de la data comunicării deciziei de desfacere a contractului de muncă și pînă la dispunerea reîncadrării — cît și pentru refuzul de a o primi la lucru, ceea ce dă naștere la despăgubiri pentru viitor, îi dă dreptul acestei persoane de a cere punerea în executare a hotărîrii.

Executarea urmează a se face prin intermediul popririi cu validare potrivit dreptului comun²⁶. Cît privește forma concretă a litigiului se determină în cazul instanței de validare a popririi: aceasta atît, sub forma pretenției de reîncadrare și respectiv a despăgubirilor, cît și sub forma apărărilor și obiecțiilor pe care unitatea — în calitate de debitoare — le poate formula împotriva persoanei interesate — în calitate de creditoare — față de care prin hotărîrea judecătorească s-a dispus anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă și reîncadrarea în funcția avută.

Amplificîndu-se, prin urmare dispozițiile art. 456 din C. pr. civ., în practica judiciară — inclusiv pe calea unei decizii de îndrumare — s-a decis că în acest caz special — fără a se atinge autoritatea de lucru judecat a hotărîrii care se execută — este posibil ca în instanța de validare să se stabilească atît cuantumul exact al creanței, cît și să se rezolve toate apărările ce s-au formulat în legătură cu asemenea pretenții.

Sub aspect procedural, eficiența caracterului executoriu și de constrîngere al hotărîrii de reîncadrare în munca avută a persoanei căreia i s-a desfăcut contractul de muncă — în cadrul instanței de validare a popririi — este pus în evidență prin poziția contradictorie a părților. Poziția procesuală a persoanei față de care s-a dispus reîncadrarea în muncă în cadrul instanței de validare, este avantajată de hotărîrea pronunțată în favoarea sa de instanța care a soluționat contestația îndreptată împotriva deciziei de desfacere a contractului său de muncă. Aceasta în sensul că în interpretarea dispozițiilor din Codul muncii — art. 136 alin. 2 — privitoare la hotărîrile de anulare a deciziei de desfacere a contractului de muncă se admite implicit posibilitatea de a obliga unitatea, prin însăși hotărîrea de reîncadrare, la plata despăgubirilor pentru eventuala neexecutare a reîncadrării, bineînțeles fără o determinare anticipată a sumei datorate, ceea ce ar fi de altfel, în acel moment — pentru viitor — cu neputință.

Determinarea sumei cuvenite celui în cauză se precizează de către instanța supremă, în decizia de îndrumare nr. 3/29 mai 1979, pct. 11, urmează să fie făcută de judecătoria, ca instanță de validare a popririi pe baza elementelor de calcul reținute în hotărîrea ce se execută, luînd în considerare, după caz, statele de retribuții, adeverințe, ori alte acte eliberate în acest scop²⁷. Precizarea făcută de instanța supremă, în sensul recunoașterii instanței de validare a dreptului de a stabili cuantumul despăgubirilor — și pentru intervalul de timp de la data rămînerii definitive a hotărîrii și pînă la reîncadrarea efectivă — dă o expresie

²⁶ Validarea constă, în esența sa, în cenzurarea și confirmarea popririi printr-o hotărîre judecătorească, care are drept scop să transforme pe terțul poprit în debitor direct al creditorului popritor. A se vedea în acest sens, T. Pop, *Valorificarea creanțelor prin poprire*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 182 și urm.

²⁷ În RRD, 8, 1976, p. 41. A se vedea și Trib. Supr., Sect. civ., dec. nr. 1623/1978, în CD, 1978, p. 290.

sie concretă caracterului de constrângere a hotărîrii de reincadrare în funcție, întărind astfel respectul pentru interesele legitime ale oamenilor muncii. Într-adevăr, posibilitatea determinării quantumului creanței în cadrul instanței de validare a popririi este deosebit de eficace și are menirea să preîntîmpine o întîrziere nejustificată în realizarea unor creanțe pentru care prin lege este instituită o procedură urgentă de realizare²⁶.

Astfel, în prezența unei hotărîri care stabilește în sarcina unității o obligație de a face — respectiv obligația de reincadrare în funcția avută a persoanei căreia i s-a desfăcut contractul de muncă — are o foarte mare importanță mijlocul direct de executare, constînd în posibilitatea obținerii de despăgubiri — în caz de neexecutare — chiar în temeiul acestei hotărîri, fără a mai fi nevoie să fie purtat un nou litigiu pentru a se determina quantumul acestora²⁷.

Cu referire la poziția procesuală a unității este necesar a fi relevată, mai întîi, apărarea față de determinarea quantumului despăgubirilor pretinse de persoana în cauză pe perioada posterioară rămînerii definitive a hotărîrii de reincadrare în muncă.

Ținînd seama de faptul că acordarea acestor sume — drept despăgubiri persoanei față de care s-a dispus reincadrarea în muncă — se va face numai în urma stabilirii atitudinii culpabile a unității de a nu da curs hotărîrii de reincadrare, aceasta este în măsură să ridice — în fața instanței de validare — toate obiecțiile menite a justifica exonerarea sa de răspundere. Astfel, s-a hotărît că unitatea va putea să invoce și să dovedească oferta pe care a făcut-o celui în cauză de a-și relua munca și refuzul acestuia de a o accepta, ceea ce determină ca pretențiile formulate să nu-și mai găsească o justificare legală, reprezentînd, în ultimă analiză, consecința unui abuz de drept²⁸. S-a hotărît, de asemenea, că unitatea este în drept a invoca și faptul că postul persoanei în cauză a fost desființat între timp, ceea ce are drept consecință limitarea despăgubirilor numai la perioada ce reprezintă cîștigul de care a fost lipsită pînă la desființarea postului²⁹.

Accentul pe care-l pune legiuitorul în textul art. 136, alin. I din Codul muncii potrivit căruia în caz de anulare a desfacerii contrac-

²⁶ În sensul precizat se dispune, spre exemplu, prin art. 58 din Normele metodologice privind efectuarea plăților între unitățile socialiste nr. 2180, ale Băncii Naționale a R.S. România. Potrivit acestor dispoziții, „În cazurile cînd unitățile socialiste nu au executat din proprie inițiativă hotărîrile judecătorești sau ale comisiilor de judecată rămase definitive, prin care au fost obligate la plata unor sume în favoarea unor persoane fizice, iar acestea au înființat poprire potrivit legii, sumele, indiferent de quantumul lor, urmează să fie virate pentru coasemnarea la CEC de către unitățile bancare“. A se vedea și C. Florescu și A. Teodorescu, *Poprirea asupra conturilor unităților socialiste de stat sau ale altor organizații socialiste pe baza titlurilor executorii obținute de persoane fizice*, în RRD, 4, 1973, p. 70—80.

²⁷ În legătură cu problema executării hotărîrii de reincadrare în muncă, în privința despăgubirilor datorate pînă la efectivă reincadrare, a se vedea Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 1346/1962, în JN, 12, 1963, p. 167; Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 1623/1978, în *Repertoriu...*, vol. II, p. 239.

²⁸ În acest sens, a se vedea Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 1346/1962, în *Repertoriu...*, vol. I, p. 532 (sp. 277), Trib. Supr., dec. nr. 73/1977, în RRD, 6, 1978, p. 37 cu Notă de Harion Olari.

²⁹ În acest sens a se vedea Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 42/1962, în JN, nr. 5, 1963, 161; idem, dec. nr. 100/1968, în CD, 1968, p. 166; Trib. Supr., Secț. civ., dec. nr. 2364/1971, în *Repertoriu...*, vol. II, p. 263 (sp. 35).

tului de muncă, unitatea este obligată să reincadreze „în funcția avută” pe cel căruia i-a desfăcut contractul de muncă în mod nejustificat și are rațiunea în trebuința restabilirii situației anterioare măsurii ce a fost anulată, adică restabilirii legalității. Așa fiind, unitatea nu se poate apăra în sensul reincadrării celui în cauză într-un post cu o retribuție inferioară³². În consecință, persoana în cauză nu este obligată a se prezenta la lucru, iar desfacerea din nou a contractului de muncă — pe acest motiv — va fi considerată ca o măsură abuzivă, respectiv ca un refuz de executare a hotărârii de reincadrare în muncă³³.

6. *Concluzii.* În urma examenului hotărârilor prin care s-a dispus reintegrarea în muncă și plata despăgubirilor, remarcăm, mai întâi, aspectul cu privire la nelimitarea în timp a despăgubirilor cuvenite persoanei în cauză pentru neexecutarea hotărârii de reincadrare în munca avută, ceea ce constituie o dispoziție cu caracter de constrângere pentru unitate, și respectiv, pentru persoana din cadrul unității în ale cărei atribuții de serviciu intră aducerea la îndeplinire a măsurilor dispuse prin hotărâre, și care se vede, astfel, amenințată de a-și angaja răspunderea pentru o sumă din ce în ce mai mare. Dispozițiile art. 136 alin. 3 din Codul muncii fiind în această privință categorice: „persoana vinovată de neexecutarea hotărârii de reintegrare răspunde față de unitate pentru plata despăgubirii pe timpul de la pronunțarea hotărârii și pînă la executarea efectivă a acesteia”.

În legătură cu poziția procesuală a părților în cadrul instanței de validare a popriirii, avînd în vedere și ideea de sarcină a probei, se poate formula și o altă concluzie: pentru despăgubirile privind intervalul de timp cuprins între data desfacerii contractului de muncă și pînă la data rămîinerii definitive a hotărârii prin care s-a dispus reintegrarea, proba este făcută, iar pentru perioada cuprinsă între data rămîinerii definitive a hotărârii prin care s-a dispus reintegrarea, proba este făcută, iar pentru perioada cuprinsă între data rămîinerii definitive a hotărârii și pînă la reintegrarea efectivă, proba urmează a fi făcută. Sub acest din urmă aspect reținem și sarcina ce-i revine instanței de validare a popriirii de a exercita un rol activ în sensul stabilirii, în mod cert, dacă persoana în cauză a stăruit în cererea sa de reintegrare, deoarece ea are drept la despăgubiri numai dacă s-a prezentat în timp util la unitate și a cerut să fie repusă în drepturi, iar unitatea a refuzat să-i satisfacă cererea.

Cît privește referirile la practica judiciară le subliniem în contextul concluziei de preocupări constante a instanțelor noastre judecătorești de clarificare a tuturor aspectelor unor asemenea litigii pentru ca în felul acesta să se răspundă cerințelor esențiale ale materiei; restabilirea drepturilor încălcate ale persoanelor încadrate în muncă și angajarea răspunderii celor vinovați pentru nerespectarea acestor drepturi.

³² Trib. Supr., Col. civ., dec. nr. 1777/1976, în RRD, 4, 1977, p. 39.

³³ Ibidem, dec. nr. 1680/1967, în RRD, 3, 1968, p. 151.

ON THE FREE EXPLORATION AND USE OF THE MOON
AND OTHER CELESTIAL BODIES FOR EXCLUSIVELY
PEACEFUL PURPOSES

DE

CONSTANTIN ANDRONOVICI

1. *Preliminary considerations.* Outer space activity¹ has a series of particular features determined by the specific character of this space : it is carried out by means of new technical devices which can cause damage both at launching and returning ; the use of outer space for military purposes represents a terrible danger for all states ; more states may be interested in space activities by using their own space ; the whole mankind is interested in the results of outer space activities.

Outer space, although governed by specific laws, from the point of view of natural sciences, must be subjected to the same rules and principles of exploration and use applicable to all mankind. That is why the necessity for extending the rules and principles of the international law to outer space too, has been underlined from the very beginning. Thus, the Treaty on the principles governing states activity in the exploration and use of extraatmospheric space, including the Moon and other celestial bodies² came into effect on the 10 th of October, 1967.

The activities of working out special rules applicable to outer space resulted in : the International Agreement regarding the salvation of the astronauts and space objects launched into the extraatmospheric space (1968) ; the Convention regarding the international responsibility for damage caused to objects launched into outer space (1972) ; the Convention regarding the registry of objects launched into outer space (1974)³ ; the Agreement governing the activities of states on the Moon and other celestial bodies (the Moon Treaty), adopted on the 5-th of December 1979⁴.

The investigation and exploration of the Moon are integrant parts of the investigation and exploration of outer space. The unity of the

---

¹ By the term "outer space" we have in view both outer space and the Moon and other celestial bodies.

² For the text of the Treaty, see C. Andronovici, *Dreptul internațional și cosmosul*, Junimea, Iași, 1981, p. 167—172.

³ Details on these conventions in : C. Andronovici, *Op. cit.*, p. 107—119.

⁴ The text of the Treaty, in *Assemblée générale Documents officiels : trentième session*, Supplement no 46 (A 34/46), 1980, p. 86—89.

legal regime of the celestial bodies and their environment is obvious. As a result, the principles and rules of the outer space law are applicable to the activity carried on the Moon and celestial bodies or in their vicinity.

As far as the legal regulations of the celestial bodies are concerned, there existed two opinions⁵ in the doctrine: the former supports the idea of occupying them by virtue of the fact that they are „res nullius“, a thesis rejected by the 1967 Outer Space Treaty; the latter considers them as „res communis omnium“, on the ground that they are a common patrimony of all states, an idea stipulated in the provisions of the 1967 Outer Space Treaty. We think that the opinion⁶ according to which the celestial bodies should be considered as „res communes omnis universi“ has in view the possibility that other rational beings might exist in outer space.

It is necessary that we should state precisely two aspects of the problem: i) the principles provided by 1967 Outer Space Treaty are applicable to all activities carried on the Moon and other celestial bodies or in their vicinity and, consequently, they will have to be observed in the future in order that special rules of outer space law might be worked out; ii) for the time being, the rules applicable to activities on the Moon and other celestial bodies are those provided by the 1967 Outer Space Treaty, completed by some provisions of the 1968 Agreement and the 1972 and 1974 Conventions, as well as the stipulations of the Moon Treaty.

2. *The provisions of the 1967 Treaty.* Above all, we wish to underline the fact that the 1967 Treaty stipulates a series of principles which has to be taken into account in the activity of exploration and use of extraatmospheric space, principles which are also extended to the human activities, concerning the Moon and other celestial bodies: the principle of free use of outer space; the principle of exclusively peaceful use of outer space; the principle of responsibility in carrying out outer space activity; the principle of jurisprudence and national property on outer space objects; the principle of international co-operation.

Following all these principles of the 1967 Treaty, the legal status of the Moon and other celestial bodies appears to be as such: i) the free access of all states, on a basis of equality, to their investigation, exploration and use; ii) outer space activity in this field carried out for the benefit and in the interests of all countries and for exclusively peaceful purposes; iii) a large international co-operation; iv) the preclusion of national appropriation and of the extension of sovereignty and their occupation.

The *principle of free exploration and use of outer space* is stipulated in article 1 of the 1967 Treaty. There must be no discrimination in the use of outer space by all states, which are sovereign and independent, this complete equality of rights underlined by the article 2 of the U. N. Charter. The common use of outer space implies the equality of states in exercising it. Therefore, the access of states to

⁵ M. Niciu, *Unclă considerată cu privire la statutul juridic al corpurilor cerești*, Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Cluj, 1965, Series Jurisprudentia, p. 54—55.

⁶ *Ibidem*.

the exploration and use of the Moon and other celestial bodies being free, the states decide on the opportunity of exercising de facto this activity in respect of the economic and technical possibilities and their interests.

The interpretation according to which the principle does not assure the equality of benefits⁷ seems to be contrary to the provisions of article 1, which mentions that outer space activity „shall be carried out for the benefit and in the interests of all countries... and shall be province of all mankind“. In order to emphasize the final goal of outer space activity, which is „the benefit and the interests“ of all mankind, article 5 stipulates that the astronauts are „envoys of mankind“.

The principle of free exploration and use of the Moon and other celestial bodies precludes national appropriation „by claim of sovereignty, by means of use or by occupation, or by any other means“ (article 2). This provision is not justified by the nature of this space, which makes impossible its appropriation⁸, but by the importance it has for all mankind and the danger and impediments that would be created by recognizing the exercise of sovereignty of one state or a group of states⁹ upon outer space and celestial bodies. All these reasons have determined the prohibition of appropriation as an expression of the „collective refuse of states“ to recognize any claims to outer space and celestial bodies. The principle is extended, according to article 12, „to all stations, installations, equipment and space vehicles on the Moon and other celestial bodies“, by free access to them.

Recognizing the freedom of states in the exploration and use of the Moon and other celestial bodies, the Treaty contains provisions precluding the possibility of exercising it arbitrarily and chaotically. According to article 9, this activity will be carried on „with due regard to the corresponding interests of all other states“. This provision precludes all those outer space activities of states destined to be obstacles for space operations carried on by other states, calling at the same time for a large international co-operation.

Simultaneously, the activity of exploration and use of the Moon and other celestial bodies must be carried on in such a way „to avoid their harmful contamination and also adverse changes in the environment of the Earth resulting from the introduction of extraterrestrial matter“. This provision takes into account the radioactive, chemical and biological contaminations. To prevent such situations, the Treaty stipulates the necessity or „undertaking appropriate international consultations“.

Acknowledgement of the *principle of the use of outer space and other celestial bodies for exclusively peaceful purposes* is closely connected with the final goal of space activity that is the interests of all mankind, its progress and peaceful development. The fact that this principle was generally and ambiguously expressed in the 1967 Treaty

---

⁷ J.E.S. Fawcett, *International Law and the Uses of Outer Space*, Manchester University Press, 1968, p. 5.

⁸ C. W. Jonks, *Space Law*, Stevens and Sons, London, 1965, p. 201.

⁹ I. Takaes, M. Nieu, *Drept internațional public*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 177.

caused different and controversial interpretations in the literature. It was stated that this principle existed due to the interpretation of the article 2 of the U. N. Charter, „it being not one of the declared legal principles“ in the Treaty, although it was recognized to be one of the principles mentioned in the process of negotiation and adoption of the Treaty¹⁰.

The opinion according to which the non-existence of a present agreement referring to the total demilitarization of outer space, not only of the Moon and other celestial bodies, belongs to this category, too and it generated discussions about the investigation and use of outer space for exclusively peaceful purposes as „a goal to be aimed at“¹¹. This principle is stipulated in article 4 of the 1967 Treaty. Only in the second paragraph a special reference is made to the „Moon and other celestial bodies“, without mentioning „outer space“. This fact must not lead to the conclusion that a partial „exclusively peaceful use“ is intended. In fact, „outer space“ is a geographical area „practically unlimited“¹², within which there are the Moon and other celestial bodies. This natural aspect needs a generally unique legal regime, having the same fundamental principles. But, this is not the only lacuna of the 1967 Treaty, the omissions being considered „deliberate or great mistakes“¹³.

Such an interpretation of the article 4, met in the doctrine¹⁴, would lead to the conclusion that, excepting the use of military personnel for scientific research, the establishment of military bases, installations and fortifications, the testing and use of any type of weapons are forbidden on the Moon and other celestial bodies, while these operations would be partially permissible in outer space. The acknowledgement of this principle implies the interdiction of *any activity* with a military character in this geographical area — outer space. Article 4 also stipulated a nuclear-free outer space: „the states shall not carry, install or station in outer space any nuclear weapons or any other kinds of weapons of mass destruction“.

The imperfections of the provisions of the Treaty emphasized by the usage of some ambiguous words („the use of any equipment... for peaceful exploration of the Moon and other celestial bodies shall be also not be prohibited“ or „the use of military personnel... shall not be prohibited“) has diminished the clearness of the statement of this principle. It is true that practical activity in outer space raises difficulties as to the extent to which this principle is applied and respected.

As it was noticed, „since any technical proceeding may be, directly or by adaptation, intended to the purpose of military use“¹⁵, it

¹⁰ J.E.S. Fawcett, *op. cit.*, p. 6—7.

¹¹ A. S. Piradov, a.e., *Mejdunarodnoe Cosmicescoe Pravo*, Moscow, 1974, p. 12.

¹² *Ibidem*.

¹³ C. Berezowski, *Le développement progressif du droit aérien*, Recueil des cours III 1969, Tome 128 de la collection, Ed. A. W. Sijthoff, Leyden, 1970. p. 80.

¹⁴ A.S. Piradov, *Op. cit.*, p. 78—79.

¹⁵ *Ibidem*, p. 29—30.

is difficult for us to characterize an outer space object as being exclusively „military“ or „peaceful“, or appreciate whether its manoeuvres in outer space are or not violations of the exclusively peaceful use of this space.

Unfortunately, what happens today in outer space, the extension of the armament race to this space, too, points out the inefficiency of the actual provisions regarding the use of this geographical area for exclusively peaceful purposes. The relatively rapid evolution of the armaments in the circumterrestrial space lays stress on the danger of their extension to the Moon and other celestial bodies, but at the same time, as our country has emphasized, it points out the necessity for the urgent adoption of some measures for disarmament, especially nuclear disarmament.

In connection with the *obligations* of the states regarding the exploration and use of the Moon and other celestial bodies, we would like to mention, first of all, the prohibition of the „establishment of military basis, installations and fortifications, the testing of any type of weapons and the conduct of military manoeuvres“ on these bodies and their peaceful use (article 4 of the Treaty).

This provision establishes an initial and permanent regime of total demilitarization of the Moon and other celestial bodies, the states being obliged to maintain it during all their space activities. That is why the last paragraph of the article 4 sounds rather ambiguous when stipulating that „the use of any equipment“ is not prohibited. It means that, although the previous paragraphs stipulate the total demilitarization of the Moon and celestial bodies, military equipment may be utilized for their exploration and use. But, does the presence of the military equipment on the Moon and celestial bodies, although for exclusively peaceful purposes, not limit their total demilitarization? Do the reduced possibilities of controlling, from the Earth, the way in which this equipment is used for exclusively peaceful purposes not allow their use for military purposes, too? There were attempts to accredit the idea that the provisions of the article 10, concerning the right of each state „to be afforded an opportunity to observe the flight of space objects launched by those states“, would establish a system of observation and inspection¹⁶. The rules to be adopted in the future concerning the exploration of the Moon and celestial bodies will have to contain explicit provisions with reference to this aspect.

The states have also the obligation to carry on their activity on the Moon and other celestial bodies „with due regard to the corresponding interests of all other states parties to the treaty“, and in such a way as „to avoid their harmful contamination“ (article 9 of the Outer Space Treaty). This obligation of states has in view the maintainance of the original biological character of the celestial bodies which would give the possibility of reaching scientific conclusions on their evolution. Subsequently, the necessities imposed by the human places that might be constructed on other celestial bodies will objectively determine some changes in their natural environment as to allow man „get acclimatized“ here.

---

¹⁶ J.E.S. Fawcett, *Op. cit.*, p. 35—36.

At the same time, the states have the obligation "to avoid their harmful contamination and also adverse changes in the environment of the Earth resulting from the introduction of extraterrestrial matter" (article 9). Nevertheless, the time will come when man is obliged to explore and make use of the natural resources of the celestial bodies and to bring them back to the Earth; due to its implications, this aspect will have special consequences for mankind, requiring accordingly a rigorous and precise legal settlement.

According to the provisions of article 1 as well as to article 5 of the 1967 Outer Space Treaty, the states have the obligation to give mutual assistance in order to save the astronauts and return them to the state that registered their space vehicles. This obligation is also stipulated by the provisions of article 5 of the 1968 Agreement concerning the salvation of the astronauts and space objects. It will be extended — and will have to be explicitly stipulated and settled to the mutual assistance between the stations placed on the same celestial body.

The last paragraph of article 5 stipulates that the states are obliged to inform the other states parties to the treaty or the Secretary-General of the United Nations "of any phenomena they discover in outer space, including the Moon and other celestial bodies, which could constitute a danger to the life or health of astronauts". This obligation is the more evident in the activity carried on the Moon and celestial bodies as the possibilities to act and prevent the consequences of such phenomena are potentially reduced.

Article 11 of the 1967 Outer Space Treaty stipulates the obligation of states to inform the public, the international scientific community and the Secretary-General of the United Nations of "the nature, conduct, locations and results" of the activities carried on the Moon and celestial bodies. This obligation aims at involving a collective responsibility for humanity's destiny as against the possible dangers the activity on celestial bodies may have.

Article 12 of the same Treaty, stipulates that "all stations, installations, equipment and space vehicles on the Moon and other celestial bodies shall be open to representatives of other states parties to the treaty, on a basis of reciprocity ...in order that appropriate consultations may be held". This provision will make states study the possibility of carrying out mutual consultations, after preliminary notifications, as to assure security and avoid interference with normal activity of the objectives placed on the celestial bodies.

3. *The provisions of the Moon Treaty.* On the 5-th of December 1979, the General Assembly, through Resolution 34/68 adopted the Agreement governing the activities of states on the Moon and other celestial bodies (the Moon Treaty) which was open for signature on the 18-th of December 1979. The treaty has not entered into force so far because only 3 out of the 11 signatory states have ratified it¹⁷.

---

¹⁷ N. Ecobescu, I. Pascu, *Zone demuclearizate*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 61.

Article 1 of the Treaty stipulates that all its provisions are applicable to the Moon and other celestial bodies as well. Our opinion is that a Treaty on the Moon must not be considered "a treaty of all celestial bodies". The aspects appearing in the exploration and use of the Moon are essentially different from those which might rise in the process of exploration and use of other celestial bodies. The celestial bodies must be regarded as "res communes omnis universi", having in view the possibility that other rational beings might exist in outer space.

It is necessary to underline that the Moon Treaty, in article 2, specifies that all the activities on the Moon, including the exploration and use, shall be carried on in accordance with the principles of international law, in the interest of maintaining international peace and security, of international co-operation, the interests of all states being taken into account accordingly. As a matter of fact, article 4 stipulates that the exploration and use of the Moon "are the appanage of all mankind" and they must be carried out for the benefit and in the interests of all states irrespective of their degree of economic and scientific development. Moreover, in carrying out these activities, "the interests of both contemporary generation and future generations" must be taken into consideration.

Establishing an "international regime" in the exploration and use of the Moon, the Treaty stipulates an "impartial distribution" between all states of the advantages that would result from such an exploration, a provision which, for the time being, must be interpreted within the real possibilities of each state to take part in the exploration of the Moon. In fact, the free exploration and use of the Moon and other celestial bodies are recognized by the article 6 of the Treaty.

As it has been underlined¹⁶, the Treaty records notable progresses as compared to the 1967 Treaty, regarding the exploration and use of the Moon and other celestial bodies for *peaceful purposes*. Thus, we distinguish the provisions referring to the fact that the exploration and use of the Moon and other celestial bodies must be carried out for *exclusively* peaceful purposes, stipulating their *complete* demilitarization and denuclearization as well as the interdiction of their use for any *hostile* purpose.

According to the provisions of the Moon Treaty, the use or threat of force or any act of hostility are prohibited. The use of the Moon for committing such actions against the Earth, Moon, space vehicles and their crew or against space objects launched by man are also prohibited. The provisions of the Treaty have also in view the interdiction of putting in orbit around the Moon or in another trajectory towards or around the Moon, those objects carrying nuclear weapons or any other kinds of weapons of mass destruction and dislocating such weapons on the surface or in the soil of the Moon. The establishment of military troops or military equipment on the Moon, as well as carrying out military manoeuvres and experiments are also prohibited.

---

¹⁶ N. Ecobescu, I. Pascu, *Op. cit.*, p. 61.

We think that the Moon Treaty, like the 1967 Treaty, contains some dispositions diminishing the categorical character of the provisions mentioned above. Thus, the use of *military personnel* for scientific research or for any other peaceful purposes, as well as the *use of any equipment and installation for the same purposes* are not prohibited.

The Moon Treaty represents a real progress in comparison with the previous regulations, on the free exploration and use of the Moon and other celestial bodies for peaceful purposes. But, on the other hand, we think that in the absence of some efficient settlement that should stipulate the demilitarization and denuclearization of *all outer space*, the provisions of the Moon Treaty, especially those referring to the exploration and use of the Moon and other celestial bodies for *exclusively peaceful purposes*, are highly vulnerable.

ETAPA ENCICLOPEDICĂ ÎN CONSTITUIREA TEORIEI GENERALE A STATULUI ȘI DREPTULUI

DE

C. ZOTTA

Hipercomplexa problematică a statalității și reglementărilor juridice a esențialelor relații sociale s-a profilat de-a lungul secolelor în mod vădit diferențiat pe ecranul vieții sociale în procesul de constituire a Teoriei generale a statului și dreptului. Istoria științelor demonstrează că, dacă la început, întreaga gândire umană avea un sens filozofic, apoi s-au constituit științele naturii care s-au desprins de filozofie, după care însăși filozofia s-a departajat pe diferitele domenii ale preocupărilor sociale. În acest mod, a apărut în timp și filozofia dreptului, conturată mai ales în secolul al XVIII-lea. Stricta specializare a acestei ramuri, deși încă confuză, s-a cristalizat treptat în ceea ce se numește în secolul XX enciclopedia dreptului, încărcată și aceasta de contradicții și confuzii.

Abia după apariția și răspîndirea filozofiei materialist-dialectice despre societate și gândire, a filozofiei marxiste, filozofia și enciclopedia dreptului s-au contopit și s-au îmbogățit într-o teorie nouă, revoluționară cu privire la fundamentalele elemente ale suprastructurii sociale, adică la stat și drept într-o viziune științifică, social-istorică și praxiologică.

Noțiunea de „enciclopedie“ în sens larg este veche ca și cea de filozofie, provenind etimologic de la grecescul „enkiklios paideia“, care indica un ciclu de științe și arte, învățămîntul unui cerc de cunoștințe ale unui tot, o așa-numită „circum-navigațiune“¹.

Caracterul vag și echivoc al acestui termen mult prea cuprinzător a însoțit întreaga istorie a enciclopediei juridice, mai ales, pînă spre mijlocul secolului al XVI-lea. Așa de exemplu, Aristotel înțelegea prin enciclopedie, sinteza celor trei ramuri prin care el clasifică științele (teoretice, practice și poetice), iar Thomas d'Aquino încearcă în lucrarea sa *Summa theologiae* să concilieze în spiritul scolasticii medie-

¹ Ultimul termen a avut o largă răspîndire la mai toți autorii din occident, preluat și de jurisții teoreticieni români. A se vedea: Edmond Picard, *Le droit pur*, Paris, Flammarion, 1920, p. 3; C. Disescu, *Ce este enciclopedia dreptului?*, București, 1915; Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică)*, București, Socec, 1930, vol. 1, p. 7; Eugeniu Speranția, *Introducere în filozofia dreptului*, București, 1944, p. 178--184; G. G. Mironescu, *Curs de enciclopedia dreptului*, 1939, vol. 1, p. 3--37.

vale filozofia propriu-zisă cu teologia, în formula „ipso ratio gubernationis rerum in deo...” (legea naturală și umană izvorăsc din eterna lege divină).

Înțelegerea enciclopediei ca un ansamblu de legi, sistematizate într-o ramură a unei științe, respectiv a dreptului, este întâlnită pentru prima oară la romani prin Quintilian. El numește enciclopedia „orbis doctrinarum” constituită dintr-un ansamblu general de cunoștințe sistematice și o prezentare specială a tuturor ramurilor științei date, pe care o aplică la sistematizarea legislației.

Mai târziu, în jurul anului 1275, Durantis elaborează „Speculum iudiciale”, o analiză cu tendințe enciclopedice juridice, în 1541, Ringelberg publică *Lucubrationes vel potius absolutissima Kyklopaideia*, sau, în 1543, Lagus publică *Methodica juris utriusque traditio* constituită din „pars philosophica” pentru dreptul natural și „pars historica”, pentru dreptul pozitiv.

Conceptul de enciclopedie juridică se conturează treptat în *Encyclopedia juris universi* publicată de Hunnius în 1638 în Germania, *Encyclopedia juris publici, privatiue, civilis, criminalis, feudalis*, a lui Vorburg, în 1640 și *Prædiciae jurisprudentiae* a lui Unwerfärth în 1675. În timpul Renașterii, enciclopedia dreptului devine tot mai speculativă și mai sistematizată metodologic, sub influența lui Bacon, Descartes, Bruno, Puffendorf, Leibniz și Thomasius. În continuare, în secolul al XVIII-lea, Wolff, Nettelblatt, Brunquel, Schlot, Reitmeier și Merkel fac ca enciclopedia să-și piardă din vigoare, limitându-se la expunerea sau rezumarea mai mult tehnică, necritică a diferitelor ramuri de drept.

Un moment de referință în evoluția acestei discipline, în condițiile profundelor mutații economice, culturale și politice, ce precedau revoluția burgheză din Franța, îl constituie opera lui Kant *Critica rațiunii pure*, apărută în 1781, în care se invocă noi soluții în viața socială, noi concepte teoretice, care abandonează filozofia aristotelică, platonică și stoică, în bună parte².

Sub influența criticismului kantian au fost publicate numeroase lucrări de enciclopedia dreptului³. Dacă acestea se limitau la redarea unor sinteze de ramură fără a fi întrevăzute interdependențele structurale, principiile lor unitare și generale, lucrările autorilor de după Schelling și Hegel se înscriu în adevăr într-o concepție enciclopedică în sensul unei dialectici cu care au operat în cercetarea dreptului⁴.

Cele două volume de enciclopedie juridică, bazate pe etică, publicate de H. Ahrens⁵ vor să demonstreze că această știință are o preo-

² A se vedea Petre Andrei, *Curs, Epoca kantiană*, Iași, 1921, p. 14 și Edmond Picard, *Op. cit.*, Paris, Flammarion, 1920, p. 383—386.

³ Spre exemplu, Zahariae, *Esquisse d'une encyclopedie scientifique juridique* (1795); Hufeland, *Institutions de l'ensemble du droit positif, ou encyclopedie systematique* (1798); Thibaut, *Encyclopedie juridique et methodologie* (1797); Tafinger, *Encyclopedie et histoire de la legislation en Allemagne* (1798); Eisenhart, *La science du droit eu egard etendue a ses diverses parties et aux sciences auxiliaires* (1804).

⁴ A se vedea Abegg, *Encyclopedie et methodologie de la science du droit au point de vue synthetique* (1823); R. Th. Putter, *Le recueil de la science du droit au encyclopedie juridique et methodologie* (1846).

⁵ A se vedea, Henri Ahrens, *Encyclopedie juridique ou exposition organique de la science de droit privé, public et international sur les bases de l'etique*, Traduit de l'allemand par A. Chauffaud, vol. 1—2, Paris, 1880. În original, lucrarea apăruse încă din 1857.

cupare generală și urmărește orientarea inteligenței prin dezvoltarea ideilor fundamentale ale științei, unite prin legături armonioase, prin care părțile sînt constituite într-un tot. Deci, enciclopedia își realizează obiectivul pe baza unității și armoniei, în care noțiunile fundamentale sînt interdependente și orientative. După Ahrens, așadar, enciclopedia pornește de la filozofie și ea atare face parte din ea. În acest fel se justifică, teoretic și practic, trecerea de la filozofia dreptului la enciclopedia juridică.

Apropiate de această viziune sînt și aprecierile lui Arnds care vede în partea generală a enciclopediei, ansamblul principiilor juridice comune tuturor științelor de ramură sau ale unei părți din ele⁶.

Sfîrșitul secolului al XIX-lea se caracterizează în enciclopedia burgheză a dreptului prin eclecticism și idealism, ceea ce întretine în bună parte confuzia. Reprezentanți pentru această perioadă sînt Picard în Belgia⁷, Falk, Jhering, Puchta, Welker, Rottek, Arnds și Warnkönig în Germania⁸ și Korkunov în Rusia. Treptat s-a produs o stagnare în evoluția enciclopediei dreptului, pînă la publicarea enciclopediei juridice a lui Merkel, deși între timp au mai apărut unele lucrări izolate în Olanda, Italia și Elveția⁹. Într-o formă relativ cristalizată, sub care a avut circulație în doctrina dreptului, și cu semnificații oarecum apropiate, enciclopedia dreptului s-a impus în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, datorită rezervei crescînde a juriștilor față de filozofie în general și de filozofia dreptului în particular¹⁰.

Luînd în calcul numeroasele probleme cu caracter universal valabile pentru toate ramurile dreptului, precum și datorită legăturii lor strînse cu mai toate ramurile științelor sociale (economia politică, politologie, etnografie, demografie, sociologie, etică, filozofie, istorie, logică, psihologie, criminologie și îndeosebi materialism istoric etc.), enciclopedia părea extrem de elastică pentru a fi o știință juridică, sintetizatoare și orientativă. Ceea ce a caracterizat enciclopedia în întreaga ei evoluție a fost spiritul ei exclusiv dogmatic și eclectic, necritic și lipsit de o metodologie proprie unanim recunoscută.

Edmond Picard vedea enciclopedia ca o „sinteză a generalităților abstracte ale științei dreptului, ca primele ei principii, normele, substratul, corpurile simple, alfabetul văzut cu litere mari, a ceea ce este valabil, ceea ce rămîne oricînd existent”¹¹. El îi dă diferite sensuri :

⁶ A se vedea Mircea Djuvara, *Op. cit.*, vol. I, p. 27—28.

⁷ A se vedea Edmond Picard, *op. cit.*, p. și *Les constantes du droit, Institutes juridiques modernes*, Paris, Flammarion, 1921 (apărute la Bruxelles, mai înainte ca de altfel și *Permanentés juridiques abstraites*, publicată în 1899).

⁸ Se remarcă dintre aceștia Welker cu o enciclopedie universală și una juridică, politică și metologică; Perthaler considera că dreptul și istoria pot constitui o introducere enciclopedică în studiul științelor juridice și politice.

⁹ A se vedea, Anne de Tex, *Enciclopedia jurisprudence* (1835); Barberis Mancini, *Enciclopedia giuridica* (1890); Sangiorgi, *Studi elementari di enciclopedia giuridica* (1870); E. Roquin, *Etude de science juridique pure. La règle de droit* (1889), etc.

¹⁰ A se vedea istoricul și bibliografia enciclopediei dreptului, în Edmond Picard, *Les constantes du droit, Institutes juridiques modernes*, Paris, Flammarion, 1921, p. 251—263; Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 30—79; Giorgio del Vecchio, *op. cit.*, p. 123—192; Eugeniu Speranția, *Leccióni de enciclopedia juridică*, Cartea românească, Cluj, 1936, p. 161—250 și *Introducere în filozofia dreptului*, Tip. Cartea românească, Sibiu, 1944, p. 5—259.

¹¹ Edmond Picard, *op. cit.*, p. 6

„enciclopedia universală a dreptului“ (cunoașterea de ansamblu a dreptului în sens teoretic și practic), „enciclopedia vulgară“ (cunoștințe superficiale pentru lămurirea profanilor), „enciclopedia preliminară“ (colecție de indicații, principii conducătoare pentru începători, în labirintul juridic), „enciclopedie complementară“ (destinată completării ulterioare a cunoștințelor), „enciclopedia națională“ (în sensul sistemului de drept) și „enciclopedia formală“ sau „rațională“ (dreptul pur, permanențele abstracte ale dreptului, primele principii fundamentale, imuabile, eterne ale dreptului)¹².

La rîndul său, Mircea Djuvara reduce enciclopedia dreptului la numai două sensuri: „enciclopedia formală“ (ca esență a elementelor componente în studiul dreptului, articulația gândirii juridice, procesul legic) și „enciclopedia materială sau reală cum o numesc alții“ ca totalitate de cunoștințe ale unei științe). Preluînd o teză fundamentală a lui E. Picard, el apreciază că obiectul enciclopediei juridice îl constituie „permanențele juridice“ care avînd un caracter formal fac ca însăși enciclopedia să fie formală.

Desigur că asupra evoluției enciclopediei dreptului s-au produs multiple și variate influențe din partea diferitelor sisteme filozofice, tradiții înaintate sau conservatoare, diversele ideologii și sisteme politice. La rîndul ei, această disciplină a avut anumite rezonanțe în doctrina juridică. Literatura¹³ vorbește de cinci etape ale acestei evoluții:

1. Prima se referă la premisele constituirii enciclopediei dreptului pînă în secolul al XVIII-lea, cînd începe să se constituie o știință distinctă. Caracteristice acestei perioade au fost căutarea unor metode, apropierea cunoștințelor și mijloacelor. Considerațiile erau încă rudimentare și limitate, fără a realiza o influență de genul conceptelor filozofice în circulația vieții spirituale a timpului¹⁴.

2. Următoarea etapă demarcază din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și se caracterizează prin formarea marilor curente de idei ale preocupărilor umane, exaltînd sensurile raționalismului ce au influențat corespunzător și gândirea juridică.

3. În continuare, cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este pătrunsă de filozofia raționalistă kantiană. Avea loc o creștere

¹² Convins de insuficiențele enciclopediei dreptului pe ansamblu, el a apelat la elaborarea acestei diviziuni a disciplinei pe categorii de preocupări, dar în mod simptomatic intră într-un anumit fel în conflict cu propriile lui considerații. Astfel, după expunerea celor cinci forme ale enciclopediei (a se vedea *op. cit.*, p. 3—5) deschide un nou paragraf pe care îl intitulează „Enciclopedia dreptului în sens rațional“ (*ibid.*, p. 5—8) privită ca un „drept pur“, ca pe o cheie care permite pătrunderea „în apartamentele nenumărate ale imensului Vatican juridic“ (*ibid.*, p. 7). Mai mult decît atît, în finalul operei citate el reunește toate „înaltele generalități ale dreptului într-o creație definitivă și pură, avînd partea sa constructivă, exterioară, formală și partea sa organică, conținutul său, substanța sa...“ (*ibid.*, p. 386) în ceea ce el denumește atotcuprinzător „dreptul pur“. Deosebit de sceptici față de valoarea titlaturilor diverse acordate științelor juridice generale, unii autori vorbeau chiar de „alterarea“ acestor științe, aflate încă într-un „stadiu rudimentar“ (a se vedea, Casimir Maciejewski) *La théorie du droit*, Paris, Sirey, 1931, p. 63—69.

¹³ Edmond Picard, *Le droit pur*, Flammarion, Paris, 1927, p. 391—393.

¹⁴ Așa de exemp.u. Edmond Picard, vede, printre altele, în enciclopedie sentimentul de credință al juriștilor și cetățenilor în interesele lor comune în drept, un sistem de emulație în activitatea juridică, acropolele dreptului, sensurile zodiacale și gentilementul juridic, gustul vieții juridice, un credo purificator, imperiul juridic, cristale, ceruri clare etc. (*ibidem*, p. 265—266).

numerică a lucrărilor de generalizare a conceptelor juridice, s-au formulat noi ipoteze, sisteme și metode, astfel încât termenul de „enciclopedie” este tot mai acceptat în literatura filozofică atât din punctul de vedere al conținutului, cât și al metodologiei.

4. Etapa a IV-a începe cu prima parte a secolului al XIX-lea, puternic influențată de școala istorică în filozofie și doctrinele juridice. Cercetările enciclopedice abandonează principiile anterioare pentru a investiga viața în timp a poporului, până la exacerbare. Are loc o anumită vulgarizare conceptuală, reducând considerațiile la fapte, om și societate în dinamica lor, dar fără a le înțelege corect conținutul și mecanismele, de pe pozițiile unui evoluționism plat și idealizat.

5. Această etapă apare mult mai revelatoare pentru enciclopedia dreptului prin dimensiunile, eclectismul și romantismul ei, printr-o receptare zgomotoasă a principiilor și dreptului roman, prin opere ce se vor desprinde de filozofia anterioară a dreptului. A doua jumătate a secolului al XIX-lea autonomizează și consacra enciclopedia dreptului, dar indică în conținutul ei și germenii destrămării ei, astfel că începutul secolului XX aduce din ce în ce mai mult în prim plan o disciplină mai tehnică, mai echilibrată, mai armonioasă prin coneretețea ei, care este teoria generală a statului și dreptului¹⁵.

Pe întreaga ei întindere materială și desfășurare în timp și spațiu, enciclopedia dreptului nu a avut niciodată o semnificație unitară. Dimpotrivă, ea a fost privită fie ca un sistem în care se confundă filozofia cu știința dreptului, fie ca o sistematizare filozofică, științifică și tehnică, cunoscută sub denumirea de teorie generală a dreptului¹⁶.

1. S-a făcut deja constatarea că potrivit unor considerații mai mult sau mai puțin diferite, unii autori au făcut o deosebire între filozofia și enciclopedia dreptului, în timp ce alții văd între ele un raport de subordonare¹⁷. Cei care le confundau însă, limitau filozofia generală a dreptului la sensurile dreptului natural, astfel încât apreciau că un filozof al dreptului nici nu trebuie să fie jurist (Kant, Hegel, Puchta). Potrivit școlii analitice engleze, enciclopedia dreptului era privită ca o filozofie a dreptului pozitiv, o știință generală a jurisprudenței¹⁸ al cărei obiect îl constituiau principiile și orientările comune ale diferitelor sisteme de drept. În felul acesta teoria generală a dreptului era o filozofie a legislațiilor pozitive și a dreptului general în vigoare.

Unii dintre urmașii acestei școli¹⁹ s-au îndepărtat considerabil de sensurile speculative ale dreptului, negând existența filozofiei dreptului și atribuind noțiunii de jurisprudență sensul de ansamblu al științelor dreptului sau de introducere în studiul dreptului.

¹⁵ Parte din această periodizare a evoluției istorice este preluată de la E. Picard (a se vedea *op. cit.*, p. 391—395), însoțită inevitabil de unele reinterprețări reclamate de poziția noastră față de unele motivații depășite.

¹⁶ A se vedea Eugeniu Speranția, *op. cit.*, p. 178.

¹⁷ Filozofia dreptului era concepută ca o disciplină metafizică, apriorică și deductivă, în timp ce enciclopedia dreptului era o teorie generală ce avea ca obiect analiza și examinarea comparativă a diferitelor ramuri și instituții juridice.

¹⁸ A se vedea J. Austin (1790—1859) în lucrarea *Schița unui curs asupra științei generale a dreptului — Jurisprudența generală — sau filozofia dreptului pozitiv*, publicată în 1831.

¹⁹ Reprezentantul contemporan al acestei școli este H.C.A. Hart, care îl critică pe J. Austin.

O altă categorie de enciclopediști ai dreptului²⁰ văd în filozofia dreptului o știință a acestuia. Științele sociale, de ramură, spun ei, au ca obiect comun și superior instituțiile juridice, astfel încât filozofia privită în sens enciclopedic și dreptul în sens larg, după dispozițiile normative, alcătuiesc de fapt o filozofie a instituțiilor juridice. În afara acesteia și deasupra lor, ei indicau existența unei filozofii a științelor juridice speciale, avînd ca obiect sinteza superioară a sistemului juridic. Aceste speculații sînt incoerente și confuze pe planul delimitării frontierelor de formă și conținut.

În sfîrșit, un moment mai evoluat și mai semnificativ în acest proces²¹ al dezmembrării succesive a enciclopediei dreptului l-a constituit tentativa unei variante incipiente de drept comparat; extragerea elementelor cu caracter de generalitate și ignorarea celor particulare, alogerea esențialului și formularea conceptelor științifice ce stau la baza judecăților de valoare. Această metodologie se apropie, în mod sensibil, de o tratare științifică, parțială a dreptului pozitiv și chiar de o teoretizare generalizatoare a unor probleme de drept.

2. O altă ipostază a enciclopediei juridice este cea de introduceri în studiul dreptului²², ca sistem mai mult sau mai puțin noțional în domeniul de ramură, fără implicații filozofico-doctrinare²³. Astfel, Julien Bonnacase arată că prin obiectul lor, asemenea introduceri în studiul dreptului ar constitui un moment de tranziție juridico-pedagogică între

²⁰ Birkmeyer, Storberg, Rolin, Givanovitch (*Système de la philosophie juridique synthétique*, 1972).

²¹ Printre alții, Ed. Lambert, *La fonction du droit comparé și Introduction à l'étude du droit comparé*, Paris, 1938.

²² De exemplu, introducerile lui J. Rey și L'herbette din 1819; Esenbach din 1843, Dupin, *Notions élémentaires sur la justice, le droit et les lois* (Bruxelles, 1827); Oudot, *Premier essai de philosophie du droit* (Paris, 1846); Pradier-Fodéré, *Principes généraux du droit, de politique et de législation* (Paris, 1869); Bèlino, *Philosophie du droit ou cours d'introduction à la science du droit* (1869); Courcelle, Senouel, *Préparation à l'étude du droit: Etudes des principes* (Paris, 1887); De Vareilles-Sommière, *Les principes fondamentaux du droit* (1889); N. P. Demidoff, *Principes généraux de législation* (1840); F. Laurent, *Dissertation sur l'encyclopédie du droit. Un mot sur les travaux récents de M. le prof. Warnkœnig* (1854); Falek, *Cours d'introduction générale à l'étude du droit ou encyclopédie juridique* (1821); R. V. Jhering, *Leçon sur l'encyclopédie* (1845); G. Cornil, *Le droit privé, Essai de sociologie juridique*, Tanon, *L'évolution du droit et de la conscience sociale* (1909, Paris); Ch. Bodant, *Le droit individuel et l'Etat*; J. Charmond, *Les transformations du droit civil* (1921); R. Demogue, *Notions fondamentales du droit privé* (1911); R. de la Grasserie, *Les principes sociologiques du droit civil* (1906); G. Fontenaille, *La loi des lois — Introduction à la loi* (1927) etc.

Sînt de asemenea reprezentativi pentru categoria unor asemenea introduceri în studiul dreptului Beaussire, L. Bridel, M. Blondeau, Lucien Brun, H. Capitant.

Interesant de remarcat, cu titlu de exemplu, că și în literatura noastră au apărut lucrări de genul *Precis de filozofie juridică* a profesorului M. Djuvara, București, 1941, în care dezbaterile au un caracter introductiv sau de genul *Curs de filozofia dreptului penal* al profesorului N. Buzca, 1931—1932, Iași, care raportează diferitele școli și curente la instituția pedepsei din dreptul penal.

O cu totul altă semnificație are, desigur, în literatura contemporană, lucrarea profesorului I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, Ed. St., București, 1962, sau cea a profesorului Imre Szabo, *Les fondements de la théorie du droit*, Acad. Kiado, Budapest, 1973.

²³ Și mai recent, asemenea introduceri se practică intens în occident. De exemplu: Herman Bekaert, *Introduction à l'étude du droit*, Bruxelles, ed. a II-a, 1965; François Rigau, *Introduction à la science du droit, Vie ouvrière*, Bruxelles, 1974; Michel Villey, *Philosophie du droit, définition et fin du droit (Précis de philosophie du droit)*, Paris, Dalloz, 1975.

gradele ierarhice ale învățămîntului general și cel universitar, de specialitate. Lacunele acestor introduceri s-au manifestat fie prin exagerarea sensurilor filozofice în detrimentul celor nemijlocit juridice, fie invers.

3. Se tindea în același timp la o îmbinare a cunoștințelor teoretice categoricale cu problematica și obiectivele profesional juridice. Prin contribuția accentuată a marilor prezențe academice și universitare din Europa și apoi de pe alte continente, filozofia dreptului, enciclopedia dreptului, exegeza dreptului pozitiv și introducerile în studiul dreptului au început să se decanteze, să se sistematizeze și să pășească spre o conceptualizare cu tendințe de unificare în zone definite sub forma teoriei generale a dreptului. Datorită confuziilor ce au însoțit configurarea și evoluția celor trei ipostaze ale științei generale a dreptului cum și a dificultăților majore inerente (existente și astăzi) în departajarea sau unificarea lor, limitele specifice de granită au un caracter evident relativ și discutabil pînă în zilele noastre.

Deși încă de la începutul secolului al XVIII-lea titlaturile atribuite pe ansamblu se confundau adeseori, începuse să se vorbească de o teorie generală a dreptului²¹.

Incertitudinea se vădea, de exemplu, la Merkel, care în 1885, într-una din cele mai reprezentative lucrări de enciclopedia dreptului, împarte științele juridice în „teoria generală a dreptului” și „științele juridice speciale”. În acest fel, teoria generală n-ar fi altceva decît enciclopedia dreptului fără capitolele științelor de ramură. El reia de altfel aici o consideratie anterioară formulată în 1874 și intitulată „Raportul filozofiei dreptului cu știința juridică pozitivă și cu partea generală a acestei științe”. Dar Merkel care vedea în teoria generală o sinteză a tuturor teoriilor filozofice ale părților speciale juridice nu pune în discuție elementele și legile fundamentale ale dreptului și fenomenelor juridice, ci studiază doar noțiunile comune ale științelor de ramură.

Nici profesorul rus Korkunov nu ajunge la stabilirea corectă a obiectului teoriei generale a dreptului, susținînd într-un curs din 1886 concluzia că această disciplină ar fi „o știință juridică generală bazată, ca toate științele, pe date experimentale”. Deci o teorie a dreptului pozitiv. La rîndul său, Iehio Vanni²² s-a pronunțat hotărît atît împotriva „jurisprudenței generale” concepute de școala analitică engleză prin Austin, cît și a „teoriei generale” promovate de Merkel, deoarece, preținde el, filozofia dreptului trebuie înțeleasă ca o teorie generală care să realizeze legătura universală și să nu aducă dreptul pozitiv la nivelul principiilor universale.

În continuare, Rudolf Bierling numește, în 1894, această ramură a științelor juridice „Juristische Prinzipienlehre”, Picard o numește „drept pur”²⁶, Iosif Kohler într-o viziune istorică, pune filozofia și istoria drep-

²¹ De exemplu, Falek, într-o lucrare de enciclopedia dreptului din 1821, constată necesitatea unei teorii a dreptului (*Allgemeine Rechtslehre*) care să preia obiectul filozofiei dreptului, adică „principiile sau adevărurile juridice generale”.

²² Iehio Vanni, *Saggi di filosofia sociale e giuridica. Lezioni di filosofia del diritto*.

²⁶ A se vedea E. Picard, *op. cit.*, însăși denumirea lucrării și concluziile de la pagina 386—389.

tului pe același plan²⁷ ca și autorii români de prestigiu, M. Djuvara²⁸ și Eugeniu Speranția²⁹.

Se pare că totuși pînă la apariția și răspîndirea materialismului dialectic și istoric și, respectiv, pînă la constituirea actualei teorii generale a statului și dreptului, această disciplină constituia în medie un compromis al filozofiei dreptului, enciclopediei și științei generale a dreptului. Dar tocmai datorită ambiguității, interferențelor, sinuozităților, compromisurilor și concepțiilor profund idealiste și metafizice ale conținutului vechii teorii generale a dreptului, considerăm ca lipsită de temei prezentarea în acest context a obiectului, metodei și structurii ei.

Literatura și învățămîntul juridic la disciplina în speță, au cunoscut o dezvoltare destul de anevoioasă atît în străinătate cît și în țară. Nu întîmplător, cea mai bogată literatură filozofico-juridică, adeseori cu aparente rezonanțe sociologice, a avut de timpuriu răspîndire în Franța. Tot aici, bazate pe concepția napoleonică s-au constituit și primele facultăți de drept. Autorii timpului și chiar de mult mai tîrziu au criticat cu severitate sistemul de învățămînt juridic francez, în care, cum spunea Bonnacase, „singură numai litera legii trebuia să fie obiectul viitorului învățămînt și nu știința dreptului”. Cu alte cuvinte i se imputa lui Napoleon unilateralitatea profesionalismului practic în învățămînt, lipsa sa de interes și înțelegere pentru „mari corpuri de învățămînt, care vor o plină independență filozofică și științifică”³⁰.

Ei n-au înțeles însă că practicismul și sensurile exogetice apărute de revoluția burgheză și napoleonică în domeniul dreptului, urmăreau consolidarea și stabilirea noilor reglementări împotriva eclectismului și sechelelor medievale. Ceea ce interesa efectiv în noile condiții consta în promovarea nestingerită de nici un fel de concepții și reveniri la trecut, a relațiilor burghoze de proprietate, cu toate implicațiile lor sociale și de putere.

Fără a avea un caracter conservator propriu-zis, această politică a continuat pînă spre a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd burghezia franceză este pe deplin instalată la conducerea societății statale, capitalismul însuși înaintînd spre stadiul său superior, imperialist.

Așa se explică și faptul că în 1819 se creează la Paris o catedră de „Elemente de drept natural, de elemente de drept al gînților și de drept public general” și una de „Istoria filozofică a dreptului roman și a dreptului francez”. Literatura corespunzătoare se amplifică în același spirit pînă cînd revine în bună măsură la istorismul lui Savigny.

În sfîrșit, în 1840, s-a creat la Paris o catedră obligatorie de „Introducere generală în studiul dreptului” și apoi filozofia dreptului, în care au ținut prelegeri M. Duverger, Beudant, Boistel, Saleilles, Duquait, Hauriou, Bonnacase, Lévy-Ullman, Fr. Gény, G. Renard etc.

În zilele noastre, teoria generală a statului și dreptului este privită ca știința politico-filozofică a celor mai generale logități ale realităților juridico-statale.

²⁷ De exemplu, lucrarea *Rechtsphilosophie und Universalrechtsgeschichte*.

²⁸ Mircea Djuvara, chiar din titlurile unora dintre operele sale: *Teoria generală a dreptului. Enciclopedia juridică* (3 vol.) și *Prezis de filozofie juridică*.

²⁹ Eugeniu Speranția, în: *Leccióni de enciclopedia juridică, Introducere în filozofia dreptului, Principii fundamentale de filozofie juridică, Enciclopedia juridică, cu o introducere istorică în filozofia dreptului*.

³⁰ După M. Djuvara, *op. cit.*, p. 88, Julien Bonnacase, *Qu'est-ce qu'une faculté de droit*.

INSEMNĂRI PE MARGINEA PSIHOLOGIEI ÎNVINUITULUI SAU INCULPATULUI

DE

AUREL CIOPRAGA

Procesul judiciar a reprezentat, dintotdeauna pentru jurişti, psihologi, scriitori, terenul unor interesante reflecţii, iar obiectul de studiu l-a constituit, din perspective diferite, atitudinea, modul de a se comporta al celor care într-o calitate sau alta ajung în faţa organelor judiciare. Din modul de a se manifesta, din fizionomia, din reacţiile celui ce vine în contact cu mediul judiciar în calitate de învinuit sau inculpat, susceptibile a furniza indicii asupra gândurilor sau sentimentelor sale, s-a încercat diagnoza poziţiei de sinceritate sau de nesinceritate pe care acesta se situează, a vinovăţiei sau nevinovăţiei sale.

Practica judiciară învederează existenţa acelor situaţii, reduse la număr, de învinuire neîntemeiate, datorate unor false convingeri ale organelor judiciare cu privire la vinovăţia unei persoane, explicate de o multitudine de cauze. Potrivit unui principiu fundamental al dreptului nostru penal, săvârşirea cu vinovăţie a unei fapte prevăzute de legea penală reprezintă singurul temei al răspunderii penale, iar realizarea scopului procesului penal impune organelor judiciare obligaţia constatării la timp şi în mod complet a faptelor care constituie infracţiuni, astfel încît orice persoană care a săvârşit o infracţiune să fie pedepsită potrivit vinovăţiei sale şi nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală.

Există un mod constant, quasi tipic de a se manifesta în faţa organelor judiciare al celor învinuiţi pe nedrept precum şi al celor vinovaţi de săvârşirea unei infracţiuni? Se poate desprinde din conduita acestora un anumit tip de comportament care caracterizează atitudinea acestora faţă de învinuirea ce li se aduce, există, cu alte cuvinte, un mod particular de a reacţiona al celui vinovat precum şi al celui nevinovat de săvârşirea unei infracţiuni?

Literatura¹, sprijinită de constatările desprinse în urma unor îndelungate observaţii, a unei atente examinări a conduitei celor ce compar în calitate de învinuiţi sau inculpaţi, conturează, într-un contrast foarte relativ şi nu întotdeauna exact, următoarele două profiluri psihologice :

¹ Enrico Ferri, *Contro l'accusa di una bambina e di una zia isterica, Difese penali*, vol. 11. U.T.E.T., 1925, p. 289, citat după François Gorpie, *L'Appréciation des preuves en justice, Essai d'une méthode technique*, Paris, 1974, p. 240.

Astfel, în opinia la care ne referim, proprie celui nevinovat de infracțiunea ce i se pune în sarcină este atitudinea de relevare deschisă, francă a faptelor, deoarece pentru a înlătura acuzația nedreaptă ce planează asupra sa, nu are de spus decât adevărul, convins fiind că acesta va triumfa. Declarațiile celui nevinovat sînt întotdeauna aceleași, din primul și pînă în ultimul moment, iar eventualele inexactități, datorate unor imperfecțiuni ale proceselor de percepție, memorare și evocare a faptelor nu afectează explicațiile date, care rămîn aceleași în substanța lor. Atitudinea celui nevinovat e sigură, deschisă, expunerea sa e rectilinie, e riguroasă, întărită la tot pasul de probe; nevinovatul afirmă întotdeauna adevărul.

Cel vinovat de săvîrșirea infracțiunii oferă o imagine opusă celei mai sus schițate. Declarațiile sale sînt contrazicătoare, marcate de ezitări, de intreruperi, de reveniri asupra celor afirmate, de încercare de conciliere a contradicțiilor, a afirmațiilor mincinoase, toate acestea fiind adeseori însoțite de acele manifestări ce țin de comportamentul aparent al emoției: paloarea sau roșeața feței, reducerea salivăției, dereglarea fonăției, intensificarea activității glandelor sudoripare etc.

Aceste constatări, în bună măsură exacte, nu pot fi însă absolutizate, ci trebuie privite nuanțat, deoarece valoarea acestora e dependentă de o seamă de însușiri ce nu pot fi desprinse de personalitatea celui ce compare într-o situație sau alta. Între acestea amintim: tipul temperamental căruia aparține, capacitatea de verbalizare, însușirea de a expune faptele coerent, convingător, capacitatea de autocontrol a manifestărilor emoționale și altele.

Într-adevăr, atît atitudinea fermă, decisă, siguranța și precizia cu care sînt expuse faptele, și reversul chestiunii, tulburările, ezitățile, contradicțiile, revenirea asupra celor afirmate pot caracteriza deopotrivă nevinovatul cît și vinovatul de săvîrșirea unei infracțiuni.² Dintr-un anumit punct de vedere, nevinovatul se află, nu o dată, într-o condiție procesuală mai anevoioasă decît cel vinovat de săvîrșirea unei infracțiuni.

Cum e și firesc, celui vinovat de săvîrșirea infracțiunii îi sînt cunoscute toate împrejurările anterioare, concomitente și ulterioare comiterii faptei, toate circumstanțele de loc, timp, mod, mijloace, iar mai înainte de a compărea în fața organului judiciar își elaborează propriul sistem defensiv, propria linie tactică de apărare. Prezentarea în fața organului judiciar e precedată de o perioadă de adînci reflecții, de prepararea pînă la detalii a declarațiilor pe care le va da; e momentul în care învinuitul sau inculpatul elaborează o anumită explicație asupra faptei săvîrșite, pe care o repetă îndelung, meditează asupra poziției pe care o va adopta în raport cu atitudinea organului judiciar, cu întrebările ce i se vor adresa.

Nevinovatul, victimă a unui denunț calomnios sau a unor fatale coincidențe, a unor probe aparent de necontestat e surprins în buna sa credință, iar acuzația adusă, neprevăzută, îl găsește nepregătit. Vinovatul, cunoscînd acuzația ce i se aduce poate fi sigur, convingător în tot ceea ce afirmă; nevinovatul, surprins nepregătit, poate fi deconcertat, derutat, sovăielnic.

---

² Aurel Ciopraga, *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*, Studiu psihologic, criminalistic și procesual penal, Junimea, Iași, 1979, p. 209—210.

Într-adevăr, nevinovatul asupra căruia apasă o serioasă învinuire, se află pradă unei intense stări de surescitare, de tulburare, sub stăpânirea căreia, în încercarea deznădăjduită de a se apăra, poate comite greșeli inexplicabile, se poate pierde în răspunsuri confuze, contradictorii, poate contesta anumite împrejurări, poate recurge la minciună, la false alibiuri, toate acestea sporind gravitatea capetelor de acuzare aduse împotriva sa. Viața judiciară semnalează existența unor situații în care la noianul de fapte, date, relații între oameni, se adaugă, printr-un curios joc al hazardului o adevărată țesătură a coincidențelor, un întreg cortegiu de „indicii” întâmplătoare, în care învinuitul sau inculpatul, descumpănit, se zbate neputincios, nu-și dă seama ce se petrece cu el. Astfel, împrejurarea că o anumită persoană a fost văzută de martorii oculari, de îndată după comiterea infracțiunii (să presupunem, un omor), în imediata apropiere a locului faptei, e de natură a trezi suspiciuni. Să adăugăm la aceasta acea curioasă împletire a întâmplărilor, cum ar fi raporturile de dușmănie dintre presupusul făptuitor și victima infracțiunii, faptul de a fi proferat amenințări la adresa acesteia etc.

Aici își fac simțită din plin prezența legitățile expectației (ale „așteptării”), care lesne pot deruta organele judiciare. Potrivit acestei legități sîntem tentați să încadrăm anumite fapte, situații, atitudini în tipare de gândire elaborate anterior, în anumite stereotipii, sîntem pregătiți la ceea ce „ne așteptăm” să se producă. Astfel, datorită unei experiențe dobîndită anterior, organul judiciar știe că tendința obsesivă a celui ce a săvîrșit o infracțiune este de a se îndepărta cît mai curînd cu putință de locul comiterii faptei. Așa fiind, dacă un martor susține că a văzut o anumită persoană îndepărtîndu-se în fugă de locul comiterii faptei, potrivit legității expectației sîntem înclinați să credem că acea persoană e vinovată de săvîrșirea infracțiunii. Dar, fuga de la locul faptei poate fi reflexiv atît al sentimentului de vinovăție, cît și al sentimentului de nevinovăție, după cum poate fi rezultatul unor coincidențe întâmplătoare. Într-adevăr, nu numai cel vinovat de săvîrșirea infracțiunii caută să se îndepărteze de locul faptei, ci și cel care neavînd nici o legătură cu fapta comisă poate proceda la fel, tocmai din temerea de a fi implicat pe nedrept într-un proces penal, sau din dorința de a se sustrage obligației de a compărea în fața organelor judiciare fie și în calitate de martor, iar în cazul infracțiunilor cu un pronunțat caracter afectogen (omoruri, vătămări grave ale integrității corporale), fuga de la locul faptei poate fi explicată de groaza provocată de vederea singelui, a leziunilor, a cadavrului; în fine, o asemenea atitudine se poate afla într-un raport cu totul întâmplător cu fapta săvîrșită.

Este exact că cel mai adeseori nevinovatul e constant în declarațiile sale, afirmă adevărul, dar există situații în care, datorită circumstanțelor în care se înscrie fapta, înșelătoarelor raporturi în care se află cu infracțiunea săvîrșită, acesta poate recurge la minciună, la false ali-

---

³ Tiberiu Bogdan, *Probleme de psihologie judiciară*, Editura Științifică, 1973, p. 195—196; Paul Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978, p. 254; Ana Tucicov-Bogdan, Septimiu Choieca, Mihai Golu, Pantelimon Golu, Cătălin Mamăli, Petru Pinzaru, *Dicționar de psihologie socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 95—96.

biuri. Minciuna, falsitatea alibiului invocat nu probează vinovăția.⁴ Într-adevăr, după cum s-a văzut, nevinovatul asupra căruia apasă o gravă învinuire, se află sub stăpînirea unei intense tulburări care poate explica cele mai neașteptate reacții, atitudini, între care minciuna, falsul alibi. Revenind la exemplul de mai sus, dacă vinovatul, care a prevăzut din capul locului posibilitatea de a fi fost văzut de cineva în împrejurările legate de comiterea infracțiunii, va putea găsi cu ușurință o explicație plauzibilă, nevinovatul, pînă atunci pe deplin încrezător în nevinovăția sa, simte sporind gravitatea acuzațiilor și, înspăimîntat de consecințele la care este expus, din nevoia instintivă de apărare, fie va accepta, fie va nega acel fapt. În forul său interior se dă o luptă: acceptarea faptului echivalează cu acceptarea unui indiciu; negarea faptului echivalează cu o minciună, care, dacă este descoperită poate duce la întărirea convingerii organului judiciar cu privire la vinovăția sa.

Să mai adăugăm la aceasta și următorul fapt: minciuna vinovatului are un caracter deliberat, a fost îndelung pregătită, e adeseori plauzibilă, are o logică deoarece se conciliază, se integrează în sistemul său defensiv. Minciuna nevinovatului este adeseori un nonsens, e o reacție spontană, automată, impusă de situația neașteptată în care se află, prin care urmărește să respingă un pericol mai grav. Nevinovatul poate fi defavorizat și de intervalul de timp cuprins între momentul săvîrșirii faptei ce i se pune în sarcină și momentul în care compare în fața organelor judiciare în calitate de învinuit sau inculpat. În acest răstimp vinovatul a avut răgazul de a medita îndelung asupra depoziției pe care o va da, a pregătit sau a creat probe, se așteaptă să fie chemat în fața organelor judiciare; nevinovatul, surprins de acuzația adusă, a uitat fapte, date, împrejurări cărora nu le-a acordat nici o importanță, dar care între timp au dobîndit o anumită valoare probatorie, ceea ce poate explica inexactitățile din declarațiile sale, neputința de a susține prin probe afirmațiile sale și chiar apelul la minciună.

Conchizînd asupra celor ce precedă, se impun următoarele precizări: modul de expunere a faptelor, atitudinea, modul de a se comporta al celui vinovat sau nevinovat de săvîrșirea unei infracțiuni constituie un indiciu și nu un criteriu de apreciere a conștiinței sale de culpabilitate.⁵ Ar fi excesiv și nerațional să atribuim tulburările, inexactitățile, contradicțiile și chiar minciuna din declarațiile nevinovatului, sentimentului de culpabilitate. Se recomandă o mare prudență în interpretarea minciunii, se impune a se stabili de fiecare dată ce se ascunde în spatele ei, deoarece aceasta nu probează, întotdeauna, vinovăția.

Tinînd seama de toți factorii care atribuie fiecărui criteriu de evaluare o valoare relativă, vom spune că la același tip de temperament și la paritate de conștiință a faptelor, nevinovatul e mai sigur, mai hotărît în tot ceea ce afirmă. Dacă e înzestrat cu inteligență, dacă e un tip echilibrat, va aprecia exact poziția sa procesuală, va fi nestrămutat în convingerea că adevărul va triumfa.

⁴ Enrico Altavilla, *Psicologia giudiziaria*, vol. II, *Gli attori nel procedimento penale*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, p. 436—438.

⁵ François Gorphe, *L'Appréciation des preuves en justice, Essai d'une méthode technique*, Paris, 1974, p. 240.

OBLIGAȚIA DE EXECUTARE A CONTRACTULUI ECONOMIC

DE

FLORIN SAVA și ȘTEFAN RAUSCHI

1. *Considerații introductive*

Realizarea hotărârilor Congresului al XIII-lea al P.C.R., a celorlalte documente de partid și de stat cu privire la direcțiile dezvoltării economico-sociale ale României în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă, și anume, creșterea cu toată fermitatea a forțelor de producție, în condițiile menținerii în continuare a ritmului înalt al acumulării; dezvoltarea continuă, pe calea perfecționării și întăririi, a proprietății socialiste, de stat și cooperatiste; trecerea de la dezvoltarea extensivă la dezvoltarea intensivă pe calea realizării unei noi calități a muncii în toate domeniile, a dezvoltării ferme și prioritare a bazei energetice și de materii prime, a reducerii consumurilor, recuperării și refolosirii energiei și materialelor, a creșterii productivității muncii; înfăptuirea în toate domeniile a noii revoluții tehnico-științifice, a programului de intensificare puternică a cercetării științifice etc.; aplicarea cu toată fermitatea a noului mecanism economic, a principiilor autoconducerii și autogestiunii în condițiile creșterii rolului statului ca factor fundamental în asigurarea conducerii unitare a întregii dezvoltări economico-sociale pe baza planului național-unic; studierea temeinică a tuturor fenomenelor economice, sociale în vederea înlăturării contradicțiilor și realizării unei concordanțe cât mai depline între forțele de producție și relațiile sociale care să asigure o dezvoltare armonioasă a tuturor sectoarelor¹, evidențiază importanța deosebită pe care o prezintă executarea contractelor economice, deoarece, potrivit Legii nr. 71/1969², acestea constituie principalul mijloc de reglementare juridică a raporturilor economice stabilite între unitățile socialiste în scopul realizării obiectivelor dezvoltării economico-sociale potrivit prevederilor planului națio-

¹ În legătură cu direcțiile dezvoltării economico-sociale ale României în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă, a se vedea: *Directivile Congresului al XIII-lea al P.C.R.*, Editura Politică, București, 1984; *Rezoluția Congresului al XIII-lea al P.C.R.*, Editura Politică, București, 1984; Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R.*, Editura Politică, București, 1984, p. 16—40; Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Plenara C.C. al P.C.R. și a activului central de partid consacrată aniversării a 20 de ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R.*, în „Munca de partid”, nr. 8/1985, p. 9—14.

² Vezi, art. 1 din Legea contractelor economice, nr. 71/1969, modificată și completată prin Legea nr. 3/1979 și prin Decretul nr. 19/1986.

nal-unic. În cele ce urmează nu ne propunem o tratare completă a problematicii executării contractelor economice ci doar analiza mai aprofundată a unor aspecte controversate pe care le ridică obligația de executare a acestor contracte, cum sînt, obligația generală și obligația concretă de executare, izvorul, natura juridică și unele aprecieri asupra corelației cu sistemul contractelor de acord global.

2. *Obligația generală și obligația concretă de executare a contractelor economice*

Din contractul economic încheiat cu un conținut ferm, conținut rezultînd și din adaptarea contractelor cadru, se naște obligația de executare a unei prestațiuni concrete, respectiv, livrarea de produse, executarea de lucrări ori prestarea de servicii. Pentru o corectă determinare a naturii juridice a obligației de executare a contractelor economice este necesar să facem distincție între obligația de executare rezultînd din contract, care este o obligație concretă, și obligația rezultînd din lege, care este o obligație generală. Obligația generală, abstractă, este aceea rezultînd din prevederile art. 33 alin. 1 al Legii nr. 71/1969, în șensul căroră „Unitățile socialiste sînt obligate să execute contractele economice...”⁴ (s.n.), același articol reglementînd, în alineatul următor, și principiul forței executorii: „Contractele economice sînt executorii pe întreaga durată pentru care au fost încheiate”. (s.n.). O reglementare implicită a obligației generale de executare a contractelor economice rezultă și din cuprinsul art. 1 alin. 3 și art. 2 ale aceleiași legi, texte care se referă la funcția de instrument de realizare a sarcinilor de plan a acestor contracte.

Aceste dispozițiuni de principiu ale Legii contractelor economice (formînd dreptul comun în materie) trebuie completate cu prevederile Codului civil, în măsura în care acestea din urmă nu sînt potrivnice legii ori naturii raporturilor dintre unitățile socialiste, reglementările de drept civil avînd față de reglementarea contractelor economice un caracter general. Pe de altă parte, Legea contractelor economice are un caracter general în raport cu reglementarea unor contracte economice speciale, cum sînt, Legea nr. 14/1971 (republicată în anul 1980), pentru contractul de furnizare, Legea nr. 9/1980 și Decretul nr. 139/1984, respectiv Contractul model anexă la acest decret, pentru contractele din domeniul investițiilor, Legea nr. 12/1980, pentru contractele economice din domeniul comerțului exterior ș.a.

3. *Izvorul obligației de executare a contractelor economice și natura ei juridică*

În literatura juridică se afirmă că obligația de executare a contractelor economice „are ca izvor un fapt juridic complex, format din actul de planificare și contractul economic”⁵, ori că, „are, concomitent, trei izvoare: legea, actul de planificare economică și contractul economic însuși”⁶. Aceste susțineri ni se par discutabile, deoarece, pe de o parte,

⁴ A. Pop și Gh. Belciu, *Drept economic socialist român*, Vol. II, Univ. București, 1984, p. 173.

⁵ St. D. Cărpenu, *Contractele economice, Teoria generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 83.

legea, ca premisă generală a raporturilor juridice și prin caracterul ei de generalitate, nu este susceptibilă a naște raporturi juridice concrete⁵, iar, pe de altă parte, din actele de planificare nu rezultă o obligație de rezultat⁶, adică, de executare a unei prestațiuni concrete, materiale, ci o obligație de mijloace⁷, și anume, de efectuare a unor acte juridice, cum sînt, încheiere, adaptarea, actualizarea, modificarea ori încetarea contractelor economice etc.

Desigur, avem în vedere actele de planificare la care se referă autorii citați, și anume, repartițiile, convențiile prealabile, fișa de aprobare a planului de investiții etc. și nu actele de planificare de desfășurare și defalcare a sarcinilor de plan pe titularii de plan și unitățile economice direct executante.

Cele două categorii de acte de planificare, cu efecte juridice diferite, sînt o consecință a conținutului planului național unic în care distingem, pe de o parte, obiectivele economice de realizat și, pe de altă parte, mijloacele necesare acestei realizări (art. 1 alin. 1 din Legea nr. 8/1972), în cadrul cărora contractele economice ocupă un loc important. Acest conținut al planului, din care rezultă și principiul corelației obligatorii dintre plan și contract, evidențiază faptul că sarcinile de plan referitoare la activitatea materială, productivă, deși sînt obligatorii (art. 7 alin. 2 din aceeași lege) nu sînt direct executorii ci numai prin intermediul contractelor economice. Așa se explică prevederile din Legea nr. 8/1972, privind obligația organismelor de conducere economică și a unităților economice ca o dată cu aprobarea planului să stabilească măsuri corespunzătoare pentru asigurarea condițiilor necesare îndeplinirii integrale a sarcinilor și obiectivelor stabilite (art. 5 alin. ultim), și anume, măsuri pentru contractarea integrală a desfacerii producției și aprovizionării tehnico-materiale; măsuri pentru recrutarea și folosirea forței de muncă, a asigurării documentațiilor de investiții ș.a. (art. 19), cît și cele din Legea contractelor economice, care interzic lansarea în fabricație de produse fără desfacerea asigurată prin contracte sau comenzi ferme pentru consumul intern sau pe piața externă (art. 8 alin. 2), interdicție însoțită de severa sancțiune a desfacerii disciplinare a contractului de muncă al persoanei vinovate de săvîrșirea acestei fapte în cadrul obligațiilor de serviciu (art. 94, pct. 1, lit. a) ori de sancțiunile penale la care face trimitere art. 96.

Așadar, atît din actele de planificare din prima categorie, care nasc obligații de mijloace, cît și din actele de planificare din a doua categorie, care nasc așa-zise obligații de rezultat, în procesul desfășurării lor pe treptele de complexitate economică, nu poate rezulta obligația executării unei prestațiuni concrete, obligație ce rezultă numai din contractele economice încheiate cu un conținut ferm, ori adaptate în acest sens, pe baza și în scopul realizării sarcinilor de plan, respectiv a actelor de planificare corespunzătoare și, desigur, cu respectarea dispozițiilor legale. Izvorînd numai din contractul economic, obligația de executare are o natură juridică contractuală, de drept economic.

⁵ A. Weil, *Droit civil, Les obligations*, Dalloz, Paris, 1971, p. 19.

⁶ V. Stănescu și M. Constantinescu, *Drept economic*, Editura Academiei, București, 1978, p. 230.

⁷ *Ibidem*.

Cele de mai sus nu înseamnă negarea principiului corelației obligatorii dintre plan și contract ori diminuarea rolului preponderent al planului în cadrul acestei corelații. Rolul preponderent al planului nu poate duce la concluzia că obligația de executare a contractului economic izvorăște direct din plan, ceea ce ar însemna că obligația de plan poate substitui obligația contractuală, că planul se poate realiza direct și nu prin intermediul contractelor economice. Aceste concluzii ar fi contrare legii, finalității și funcțiilor contractelor economice și, în ultimă instanță, chiar interesului de realizare exemplară a sarcinilor de plan prin mobilizarea inițiativei unităților economice pe calea negocierii directe și a executării în natură și întocmai a contractelor economice. „Inițiativa fiecărei unități — se arată în documentele Congresului al XIII-lea al P.C.R. — trebuie să se manifeste în realizarea exemplară a sarcinilor de plan, în ridicarea nivelului tehnic și a calității produselor, în perfecționarea continuă a activității economice”⁸.

Natura contractuală, de drept economic, a obligației de executare a contractului economic înlătură și teoria mai veche, acceptată implicit de către susținătorii ideii „izvorului complex”, a dublării obligației administrative prin obligația civilă a executării contractelor economice⁹. Așa cum am mai arătat¹⁰, teoria dublării obligațiilor, care s-a aplicat în domeniul încheierii și executării contractelor economice, a constituit o perioadă îndelungată un instrument oportun de frinare a tendințelor administrative din economie, evidențiind totodată existența unor raporturi sociale complexe care nu puteau fi reglementate nici prin normele administrative și nici prin cele de drept civil, raporturi care au determinat, în cele din urmă, recunoașterea necesității dreptului economic și a constituirii acestuia într-o ramură de drept distinctă. Din punctul de vedere al acestei noi ramuri de drept, teoria dublării obligațiilor ne apare ca nesatisfăcătoare deoarece nu reflectă o realitate juridică ci o concepție depășită cu privire la conducerea activității economice, concepția administrativistă.

Realitatea juridică este aceea că din actele de planificare rezultă, așa cum am văzut, doar obligația încheierii ori adaptării contractelor economice și nu obligația executării unei prestațiuni concrete care, după încheierea contractului, să fie dublată de obligația cu același caracter rezultând din contract. Între obligația de plan, de natură decizională, și obligația de executare a contractului, de natură contractuală, nu poate exista un raport de dublare (paralelism) și pentru motivul că prima funcționează pe verticală, între organul de planificare și unitățile economice, părți ale viitorului contract, iar a doua funcționează pe orizontală, între părțile contractului economic încheiat în mod ferm și cu un caracter executoriu, configurând un sistem (unitar) de raporturi juridice geometrizate, specifice dreptului economic, în cadrul căruia raporturile de pe verticală au rolul de a determina nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor de pe orizontală.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R.*, op. cit., p. 43.

⁹ Tr. Ionașcu și E. Barasch, *Teoria generală a contractelor economice*, Editura Academiei, București, 1963, p. 129 și urm.

¹⁰ Fl. M. Sava, *Rolul actelor de planificare în stabilirea raporturilor contractuale dintre unitățile socialiste*, în Vol. *Probleme de drept economic și drept comercial internațional*, Univ. Iași, 1984, p. 389.

Cu alte cuvinte, obligația de plan nu poate fi dublată de obligația contractuală deoarece ea este temeiul juridic al însuși contractului economic din care rezultă obligația de executare. În acest context se poate discuta problema dacă și în ce măsură mai subzistă obligația rezultând din actul de planificare după momentul producerii efectelor juridice, și anume, încheierea, adaptarea ori încetarea contractului economic, cu atât mai mult cu cât, potrivit Legii nr. 71/1969, obligația „îndeplinirii sarcinii din planul anual” delimitează atât durata obligației de executare în natură a contractului economic (art. 22 lit. b) cât și a răspunderii contractuale sub forma penalităților (art. 47, pct. 1 și 3) și chiar a despăgubirilor (art. 44, alin. 2 și 3), ceea ce pare a fi o confirmare, pe plan legislativ, a actualității teoriei dublării obligațiilor. Și sub acest aspect însă trebuie să avem în vedere existența celor două categorii de obligații de plan între care există un raport de tipul scop-mijloace.

După încheierea ori adaptarea contractelor economice, obligația de mijloace din plan nu mai subzistă decât în măsura în care aceste operațiuni s-au făcut fără respectarea întocmai a actelor de planificare, în principiu această obligație fiind înlocuită cu obligația de executare a contractului economic iar raportul dintre cele două categorii de obligații de plan transformându-se în raportul dintre plan și contract, în care scopul este obligația de rezultat din plan, denumită de lege „obligația îndeplinirii sarcinii de plan”, iar mijlocul este obligația de executare a contractului economic.

3.1. *Corelația plan — contract economic și sistemul contractelor de acord global*

Prin Legea nr. 1/1986 privind retribuirea în acord global și în acord direct a personalului muncitor, s-a definitivat¹¹ sistemul contractelor de acord global, asigurându-se o strânsă legătură între aplicarea acestuia și măsurile de organizare a producției și a muncii¹². Într-adevăr, analizând conținutul contractelor de acord global, care, potrivit art. 13 din lege, se încheie în trei trepte, pe actuala structură organizatorică a unităților economice de stat, și anume, formația de lucru-subunitatea de producție; subunitatea de producție-întreprindere; întreprindere-centrală, se poate observa că acesta corespunde conținutului raporturilor juridice decizionale de conducere și de planificare ce funcționează între cele patru niveluri organizatorice cât și în interiorul acestora.

Cu alte cuvinte, prin contractele de acord global se realizează atât transmiterea, detalierea și concretizarea obligației de realizare a planului, respectiv a obligației de executare a contractelor economice, pe structura organizatorică existentă, până la nivelul formațiilor de lucru, iar prin acordul direct (art. 7 din lege) până la nivelul fiecărui om al muncii, cât și asumarea directă a sarcinilor de muncă în contextul de-

¹¹ Acordul global este reglementat și prin alte acte normative anterioare, din care amintim: Legea nr. 2/1983 cu privire la principiile de bază ale perfecționării sistemului de retribuire a muncii și de repartitie a veniturilor oamenilor muncii; Decretul nr. 335/1983 privind aplicarea formei de retribuire în acord global și Decretul nr. 139/1984 privind încheierea contractului de acord global prin preluarea în antrepriză a lucrărilor de construcții-montaj.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Curintare la Plenara C.C. al P.C.R. din 2 aprilie 1986*, Editura Politică, București, 1986, p. 20—21.

mocratic generat de aplicarea principiului convențional al organizării producției și a muncii, concomitent cu aplicarea principiului decizional.

În sprijinul acestor concluzii amintim prevederile art. 5 din Decretul nr. 335/1983 privind aplicarea formei de retribuire în acord global, în sensul căroră, „În contractul de acord global... se vor prevedea pentru fiecare categorie de personal — pe lângă realizarea producției fizice *prevăzute în plan și în contractele economice* încheiate cu beneficiarii — și condițiile în care trebuie executată“ (s.n.), potrivit indicărilor enumerate în același articol sub literele a, b și c; prevederile art. 21 din Legea nr. 1/1986, în sensul căroră, „Producția ce se contractează în acord global este producția fizică prevăzută în planul unității exprimată în unități fizice... defalcată din planul național unic și producția fizică nominalizată de minister, centrală sau întreprindere“ pentru formația de lucru, atelierul sau secția de producție respectivă, parte în contractul de acord global. De asemenea, potrivit art. 34 din aceeași lege, „Contractul de acord global care se încheie la nivelul întreprinderii cuprinde suma tuturor sarcinilor de producție și a celorlalți indicatori de plan care trebuie realizați de către fabricile, uzinele, secțiile, atelierelor și formațiile de lucru din cadrul unității“. (alin. 1). În alineatul (4) al aceluiași articol se prevede că „Întreprinderile au obligația să nominalizeze și să *contracteze cu beneficiarii* întreaga producție fizică planificată, corelată cu planul producției-marfă, să asigure normarea consumurilor de materii prime, materiale, combustibil și energie pînă la nivelul fiecărei secții, atelier sau formație de lucru, iar acolo unde este posibil pînă la nivelul fiecărui executant“ (s.n.).

Pentru realizarea concordanței în timp între sarcinile de plan, și obligațiile contractuale economice, pe de o parte, și contractele de acord global, pe de altă parte, legiuitorul a dat și acestora din urmă caracter anual, prevăzînd totodată „nominalizarea“ lunară și „defalcarea“ pe zile a sarcinilor de producție și a celorlalte aspecte ale conținutului lor (art. 19 (2) și (3) din Legea nr. 1/1986).

Amintind că „principalele“ sarcini din planul anual definitivat se „repartizează“ în timp pe trimestre, luni și decade (art. 22 alin. 3 din Legea nr. 8/1972, modificată prin Decretul nr. 19/1986), se „desfășoară“, „defalcă“ și „stabilesc“ pe structură organizatorică pînă la nivel de secții și ateliere (art. 20 alin. 3 cu referire la art. 18 din aceeași lege) și că obligațiile contractuale revenind unităților socialiste, părți în contractele economice, se „defalcă“, sub aspect cantitativ, pe termene calendaristice de executare, eşalonate pe ani și trimestre (art. 22, lit. c din Legea nr. 71/1969), va trebui să observăm că prin contractele de acord global se efectuează concretizarea și detalierea sarcinilor de plan pînă la ultimul nivel posibil atît în timp cit și pe structură organizatorică, adică o mai bună concretizare și detaliere decît acelea realizate pînă în prezent prin metodologia desfășurării planului, respectiv a încheierii și adaptării contractelor economice.

Fără o analiză completă asupra sistemului contractelor de acord global credem că, pe baza celor reținute, se poate afirma totuși că principiul corelației obligatorii dintre plan și contract privește atît contractele economice, cit și contractele de acord global și că, în cadrul acestei corelații, contractele de acord global îndeplinesc și funcția de concretizare deplină a sarcinilor de plan, respectiv a obligației de executare a contractelor economice.

CONTRIBUȚIA LUI SIMION BĂRNUȚIU
LA FUNDAMENTAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI JURIDIC
DIN ROMÂNIA

DE

GHEORGHE LUPU ȘI GHEORGHE FILIP

1. Simion Bărnăuțiu este una din figurile luminoase ale zidirii României moderne, care își merită locul în panteonul marilor oameni ai neamului nostru chiar dacă ar rămâne numai autorul proclamației-manifest din 25 martie 1848 (care i-a atras atenția lui K. Marx)¹ sau a celebrului discurs din 14 mai, același an, asupra căruia se cuvine să ne aplecăm și azi cu luare aminte.

S-a născut (2 august 1808) și a copilărit printre țărani din Boeșa Română, comitatul Crasnei, iar după o viață relativ scurtă dar plină de sens, ca intelectual și revoluționar, participant activ, cu tot zelul său, la constituirea Statului Român, și a instituțiilor sale noi, când a simțit obștescul sfârșit s-a grăbit să caute odihna de veci în pământul natal². Din vasta sa activitate (controversată dar imposibil de contestat) de om politic și doctrinar, revoluționar cu gândul și fapta, prins pe deplin în curentul progresist al vremii sale, învățat și dascăl la catedră, ne vom opri la contribuția sa privind fundamentarea învățămîntului juridic în România.

2. Despre Simion Bărnăuțiu s-a afirmat că a fost „unul dintre cei mai renumiți profesori de drept care au ilustrat învățămîntul românesc”³. Sau, fără a contesta meritele sale de om politic și dascăl cu idei înaintate, s-a spus de către alt ilustru autor, profesor la aceeași Facultate de Drept, cu o sută de ani mai târziu, că aprecierea de mai sus „pare exagerată”⁴.

Un contemporan mai tânăr ca el, din Iași, vorbea de Bărnăuțiu pe despre „cel mai învățat om care știe toate tainele lumii și despre „lucru extraordinar” pe care îl reprezintă „influența așa de înzestibilă asupra

¹ Karl Marx, *Insemnări despre români* (Manuscris inedit), Editura Academiei, București, 1964, p. 146.

² G. Bogdan Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnăuțiu*, Editura Academiei Române, București, 1942; Radu Pantazi, *Simion Bărnăuțiu, Opera și gândirea*, Editura Științifică, București, 1967.

³ Ion Vintu, *Simion Bărnăuțiu, La Dna gându a politicii-justiției d u Români*, Editura Științifică, București, 1974, p. 137.

⁴ *Ibidem*.

studentilor...“⁵. În schimb, Titu Maiorescu, căruia nu i-a lipsit admirația pentru Bărnăuțiu, nu i-a împărtășit concepțiile și s-a preocupat, cum el însuși a recunoscut, să combată „influența practică ce școala lui Bărnăuțiu începe să aibă în politica română“⁶.

G. Bogdan Duică, autorul valoroasei monografii *Viața și ideile lui Simion Bărnăuțiu*⁷, referindu-se la opera sa în domeniul dreptului, consideră că „deși era lipsită de originalitate, ... era de preț“⁸. Același autor înfățișează și alte opinii, cum ar fi aceea a doctinarului I. Rațiu, potrivit căreia: „El e singurul scriitor original pe terenul jurisprudenței“⁹.

În cele ce urmează vom încerca, în contextul epocii și al curentelor de idei care o străbăteau, să ilustrăm rolul de pionierat al lui Simion Bărnăuțiu în așezarea bazelor învățămîntului juridic românesc, printr-o activitate științifică și didactică corespunzătoare, variată și de un înalt nivel pentru timpul său.

3. Cînd a venit la Iași, în anul 1854, Simion Bărnăuțiu se bucura de un trecut bogat în fapte mari și de un frumos renume. August Treboniu Laurian, alt ardelean de seamă, este cel care, invitîndu-l în capitala Moldovei, îl recomandă celor în drept, „pe fostul profesor de filozofie și doctorul de legi Simion Bărnăuțiu, care se află acum la Viena, bărbat recunoscut între români, înzestrat cu cele mai frumoase științe și adevărat model de moralitate“¹⁰.

Iașul de atunci, în care profesorul își va petrece ultimii ani ai vieții sale — puțini dar rodnici — se pregătea ca scenă a unor mari evenimente, care la cumpăna vremii, făceau parte din acele frămîntări tumultuoase ce își vor găsi apogeul în nașterea României prin actul Unirii de la 1859. Anii premegători Unirii și cei care i-au urmat, sub domnia lui Al. I. Cuza, sînt plini de glorie și au lăsat în istoria poporului român pagini demne de legendă. La Iași, după aprigi lupte cu reacțiunea internă, în urma unei adevărate campanii electorale, care a determinat anularea alegerilor falsificate și organizarea unui nou electorat, s-a întrunit la 22 septembrie 1857 Adunarea ad-hoc, prima reprezentantă națională, care pentru români înseamnă începuturile parlamentarismului. Amintind mai tîrziu de principiile înfățișate de el însuși în adunarea ad-hoc a Moldovei, Mihail Kogălniceanu compara evenimentul cu memorabila noapte din 4 august 1789 din istoria Franței, afirmînd printre altele: „Noi am fost chemați a aplica cei întii în Moldova, acele principii, principiile anului 1789“¹¹. Fără a ne mai referi și la alte evenimente, vom reține doar că Simion Bărnăuțiu își începe activitatea la Iași cînd țara era în zburciăturile nașterii sale și apoi pe drumul unor adînci transformări ce reclamau reforme sociale și legislative; era, pe scurt, într-o epocă ce cheamă oamenii cu vocație la fapte mari.

În Principatele Române sufla un vînt de libertate — la scara timpului, evident — propice cugetării științifice liberale, inspirată din doctri-

⁵ G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, vol. 1, București 1908, p. 13—14.

⁶ Titu Maiorescu, *Critice II*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 160 și următ.

⁷ G. Bogdan Duică, *op. cit.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Arhivele Statului Iași, fond Ministerul de Interne, dos. 745/420/854, f. 54.

¹¹ Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu*, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1984, p. 76—77.

nele revoluționare, pe cînd în Imperiul austriac la acea vreme profesorii au primit ordin „să nu îndrăznească a discuta la curs despre socialism, democrație și ultimele evenimente istorice“. Catedra de drept natural a fost abandonată și filosofia acestui drept declarată erezie¹². La Iași și nu la Viena era locul lui Bărnuțiu. Cum s-a remarcat însă recent, în reluarea unei constatări mai vechi, exista în Moldova un spirit critic, o mișcare științifică care a început de timpuriu și în desfășurarea căreia, un rol important i-a revenit, mai întîi lui Gh. Asachi și apoi lui I. Cihac¹³. Preocupările științifice s-au multiplicat și spiritul științific s-a dezvoltat potrivit cu nevoile societății, orientată spre progres, spre modernizare¹⁴.

4. Simion Bărnuțiu sosind la Iași n-a găsit o facultate de drept propriu-zisă. O formă de învățămînt juridic exista însă. Sînt greu de stabilit începuturile acestui învățămînt în Principatele Române. S-a susținut că în vremea lui Alexandru cel Bun ar fi funcționat în Moldova o „Schola palatina“¹⁵ ori o „academie juridico-teologică“, iar mai tîrziu, cître sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare, ar fi fost creată o școală superioară, care ar fi funcționat și la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Din lipsa unor „dovezi convingătoare“, teza profesorului Șt. Birsănescu este pusă la îndoială.

În ceea ce privește starea învățămîntului superior din Moldova în epoca la care ne referim, cert este că, încă din 1814, Mihail Sturza, pe atunci membru în Epitropia Școalelor, se gîndise, după cum arată el însuși, la mijloacele „de a întemeia o sistemă de învățatură publică înlesnitoare, potrivită cu gradul lumînării Europei și cu tradiția Moldovei... ajungînd tinerimea scolastică la gradul de a putea învăța științele filozofice...“¹⁶. Devenind domn al Moldovei, Mihail Sturza a realizat proiectul, înființînd la 16 iunie 1834 Academia Mihăileană. Învățămîntul în această academie cuprindea, în afară de materiile gimnaziale ale școlii de la „Trei Ierarhi“, cursuri superioare sau extraordinare, printre care cursul de filozofie, predat de bănățeanul Eftimie Murgu (venit în acel an la Iași) și cursul de drept natural, încredințat lui Cristian Flechtenmacher. Șase ani mai tîrziu, academia cuprindea, pe lîngă învățămîntul liceal, trei facultăți: de filosofie, de legi și de teologie. În anul 1843 s-a înființat un curs de drept roman, predarea lui fiind încredințată lui Nicolae Doacan. După o întrerupere a funcționării, care a durat de la 1847, pînă la 1851, academia și-a reluat activitatea, fiind organizată, pe baze noi, odată cu înscăunarea lui Grigore Ghica¹⁷. Prin așezămîntul școlar din 1851 s-a înființat un învățămînt superior cuprinzînd patru facultăți: filosofie, drept, teologie și medicină¹⁸. În timp ce în noua legislație pentru facul-

¹² G. Bogdan Duică, *op. cit.*

¹³ Gh. Platon și D. Rusu, *De la Academia Mihăileană la Universitatea din Iași*, în *Istoria Universității din Iași*, Editura Junimea, Iași, 1985, p. 27.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ C. Cihodaru, *Învățămîntul în Moldova, în sec. XV—XVIII, Școala domnească din Iași*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960*, vol. I, București, 1960, p. 10; V. Neamțu, *Învățămîntul în Moldova pînă la Colegiul Vasilian*, în *Istoria Universității din Iași*, Editura Junimea, Iași, 1985, p. 6.

¹⁶ I. Vîntu, *op. cit.*, p. 142, nota bibliograf. 24.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ Gh. Platon și D. Rusu, *op. și loc. cit.*

tățile de medicină și teologie se schițează forme tranzitorii pentru organizarea lor, facultățile de filosofie și drept primesc o organizare precisă¹⁹.

Adoptarea legislației din 1851 nu coincide în fapt, din păcate, cu înființarea Facultății de Drept din Iași. Războiul Crimeii, ocuparea militară a Moldovei, au creat dificultăți și noi bariere în aplicarea legislației școlare. Pregătirile însă pentru crearea celor două facultăți de filosofie și drept, au continuat, devenind de strictă actualitate în anul școlar 1854—1855²⁰. În octombrie 1855 se anunță deschiderea Facultății de Drept, iar steagul facultății, păstrat la Universitatea noastră, poartă inscripția : „Facultatea de dritu din Iassy 6 octombrie 1855”²¹.

La 24 februarie 1856 își deschide cursurile Facultatea de Drept din Iași²². Să reținem că în decembrie 1854, Simion Bărnuțiu, cu voia împăratului părăsea Imperiul Austriac și venea la Iași, unde în Ianuarie 1855 își începea prelegerile sale de logică²³. Simultaneitatea prezenței și activității lui Simion Bărnuțiu la Iași, cu înființarea Facultății de Drept nu rămâne doar un paralelism întâmplător. Învățăutul de peste Carpați se implică adinec, ca și alți ardeleni de seamă, înaintași, contemporani sau urmași ai lui, în fundamentarea învățămîntului și culturii din țara comună tuturor, care aștepta să-și ocupe locul meritat în concertul european.

5. Contribuția lui Simion Bărnuțiu la punerea temelilor învățămîntului juridic începe mai înainte de deschiderea cursurilor Facultății de Drept din Iași. Cele două facultăți, de filosofie și drept, și-au deschis porțile la stăruința sa în calitate de locțiitor al inspectorului școlar în anul 1855²⁴. Posibil că fără aceste demersuri împlinirea evenimentului s-ar fi amînat. Oricum, strădania sa rămîne certă. În același an Simion Bărnuțiu raportează Ministerului Cultelor că a acceptat să fie numit profesor la Facultatea Juridică din Iași, la propunerea lui August Treboniu Laurian²⁵. Timp de aproape opt ani, cît de altfel era să mai rămînă în viață, Simion Bărnuțiu își leagă numele de întemeierea învățămîntului filosofic și juridic din Iași pe care l-a slujit cu o înaltă competență și devotament, cu calități deosebite de erudit și dascăl, însușiri care erau atît de necesare unui bun „început”. Referindu-se la misiunea sa de mare dascăl, Nicolae Iorga spunea cîndva despre Simion Bărnuțiu : „Nu era merit să fie un scriitor sau un ziarist, ci învățămîntul, în forma lui cea mai înaltă, era menirea lui ; pe principii eterne el voia să reazime o nouă concepție a datoriei neamului său față de sine însuși și de omenire ; și ajunsese astfel la filosofia dreptului, la dreptul constituțional, la teorii proprii cu privire la viața politică a neamului”²⁶. Însuși Titu Maiorescu — despre care am mai amîntit și vom mai reveni —, cel care

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ V. Popovici, *Învățămîntul și limba națională pînă la anul 1860*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860—1960*, vol. I, București, 1960, p. 75.

²² *Ibidem*.

²³ S. Bărnuțiu, *Dreptul public al românilor*, Iași, 1867. Notită biografică, p. XXIV.

²⁴ *Ibidem*, p. XXV.

²⁵ Arh. statului Iași, fond Ministerul de Interne, dos. 736 390/1855, f. 354.

²⁶ G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 142.

considera școala Bărnăuțiu întemeiată pe „confuzia de idei ditorice și erori de principii juridice”, scrie în „Convorbiri literare”: „Simion Bărnăuțiu avea în gradul cel mai înalt autoritatea pedagogică, calitate convenită pentru un profesor, și dacă adăugăm la aceasta un mare talent de a-și expune ideile, un stil limpede și maniere blinde și modeste, avem tipul unui bărbat menit a fi fondatorul unei școli”²⁷.

Deși deschiderea Facultății de Drept s-a anunțat pentru luna octombrie 1855, ea s-a realizat la 24 februarie 1856, având ca profesor pe Simion Bărnăuțiu (dreptul natural), Gheorghe Apostoleanu (economie politică) și Alexandru Papiu (statistică)²⁸. Cursurile Facultății de Drept erau urmate de opt studenți ordinari și 19 studenți extraordinari²⁹, iar examenele s-au ținut la data de 2 iunie 1856³⁰.

Soarta Moldovei la vremea aceea atârna mult și de cursul evenimentelor internaționale. O dată cu terminarea Războiului Crimeii și încheierea păcii de la Paris, lua sfârșit și domnia lui Grigore Ghica, urmată de cămăcămia conservatoare și reacționară a lui Teodor Balș și Neculai Vogoride. Un asemenea regim nu se împăca cu ideile despre libertatea omului și a popoarelor, fiindcă îi amenințau temeliele. Cultura incomodează regimul despotic. Paradoxal dar adevărat, departamentul învățăturilor publice condus tocmai de fondatorul școlii românești, Gh. Asachi, dispune amânarea deschiderii Facultății de Filosofie pe timp de un an (1856--1857) și suspendarea cursurilor Facultății de Drept³¹. Astfel învățămîntul universitar, abia născut, era practic desființat.

Principatele Române se aflau însă în fața unor evenimente mari, care urmau să se concentreze în actul Unirii. Mișcarea progresistă era puternică în Moldova, angajată pe un drum ireversibil. Ziarele „Steaua Dunării” și „Zimbrul” au atacat cu vehemență în coloanele lor hotărîrea Departamentului instrucțiunii publice, demonstrînd nemulțumirea opiniei publice și lipsa de temelie a măsurii luate³². Profesorii Facultății de Drept s-au prezentat caimacamului oferindu-se — fără succes pe moment — să țină cursuri gratuit³³.

Ceasul istoriei bătea pentru destinul bun al viitoarei României. Încă din primele luni ale anului 1857, Simion Bărnăuțiu a fost rechemat ca profesor pentru filosofia teoretică și practică, precum și pentru teoria dreptului; T. Veisa a fost numit profesor de procedură și drept civil, Petru Suciuc este angajat pentru a preda enciclopedia științelor juridice și politice, precum și istoria dreptului roman, iar Alexanru Papiu a fost numit la catedra de drept penal, condica penală a Moldovei și procedură penală³⁴. La 18 martie 1857 s-au deschis cursurile Facultății de Drept și Filosofie. Cele două facultăți sînt priase în documente sub o singură denumire, fiindcă studenții Facultății de Drept erau obligați să urmeze și unele cursuri ale Facultății de Filosofie, conform regulamentului școlii din 1851³⁵. În anul 1857--1858 cursurile învățămîntului superior au funcțio-

²⁷ „Conv. lit.”, I, 29 din 15 deembrie 1867, p. 237.

²⁸ V. Popovici, *op. cit.*, p. 70.

²⁹ *Ibidem*, p. 71.

³⁰ *Ibidem*, p. 75.

³¹ *Ibidem*, p. 70; G. Păunoi, *D. Rusca, op. cit.*, p. 30.

³² V. Popovici, *op. cit.*, p. 77.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

nat sub formă de Facultatea Juridică și Filosofică³⁶ și încep iar cu întirziere din cauza unor neînțelegeri în sinul corpului didactic³⁷. În toamna anului 1858 cursurile învățămîntului superior, sub aceeași denumire încep normal, la 15 septembrie.

În anul 1857 începe în Principatele Române viața parlamentară. La 20 noiembrie, același an, Adunarea ad-hoc din Moldova vota propunerea formulată de M. Kogălniceanu cu privire la „instrucțiunea publică, gratuită și obligatorie în toate orașele și satele“³⁸. Această propunere a fost reținută ca principiu, la 13 aprilie 1858, în raportul Comisiei europene însărcinată să se ocupe de starea și modul de organizare a principatelor³⁹.

După actul Unirii, preocupările pentru organizarea învățămîntului s-au intensificat, un merit deosebit revenindu-i în această privință lui Mihail Kogălniceanu. Simion Bărnuțiu împreună cu P. Suciuc și Th. Veisa întocmesc statutul Facultăților de Drept și Filosofie, discutate în consiliul școlar la 1 februarie 1860⁴⁰. Potrivit acestui statut, Facultatea de Drept urma să alcătuiască un corp separat de gimnaziu, cu un decan ales de profesori și numai dintre ei, un consiliu academic care singur avea calitatea să desemneze profesori, ministrul fiind competent doar să „medieze“ confirmarea lor. De la aceste statute neconfirmate ale Facultății de Drept s-a plecat la elaborarea „statutelor Universității“ cerută de urgență de Mihail Kogălniceanu la 5 octombrie 1860⁴¹.

La 26 octombrie 1860, într-o organizare definitivă și completă se deschidea solemn, la Iași, în prezența lui Al. I. Cuza, Universitatea care azi poartă numele marelui bărbat de stat. Simion Bărnuțiu prezent și el în prim plan la importantul eveniment, este o figură atât de reprezentativă încît i se propune a fi rector al noului lăcaș de cultură și învățămînt, propunere pe care n-a acceptat-o însă.

6. Activitatea de profesor la Iași a lui Bărnuțiu a durat nouă ani și jumătate, începînd din ianuarie 1855 cu predarea logicii, apoi curînd (februarie 1856) la Facultățile de Filosofie și Drept cu un evantai de materii care îmbrățișează ambele discipline pe care le-a predat : dreptul și filosofia. Numeroasele manuscrise care s-au păstrat constituie o mărturie vie a erudiției sale și a efortului didactic depus, predînd printre altele : dreptul natural privat și public, dreptul ginților natural și pozitiv, politica, constituțiunile principalelor state, antropologia, psihologia empirică, filosofia teoretică, logica, metafizica, estetica, știința virtuții, pedagogia, istoria filosofiei, etc.⁴² G. Bogdan Duică, copiind programa profesorului Simion Bărnuțiu din anexele Monitorului Oficial, arată că el „a muncit 16 ore pe săptămîină, fără a socoti exercițiile practice și a fost un martir al datoriei și al lipsei de oameni vrednici să-i ușureze sarcina : 16 1/2 ore pe săptămîină curs“, ceea ce nu l-a istovească pînă la urmă.

Opiniile cele mai autentice și de valoare despre un profesor le emit foștii săi elevi, mai ales atunci cînd aceștia ajung la o anumită maturi-

³⁶ *Ibidem*, p. 78.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 79.

³⁹ D. Berlescu, *Al. I. Cuza, ctitor al Universității din Iași*, în *Cuza Vodă, în memoriam*, Ed. Junimea, Iași, 1973, p. 470.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 472.

⁴¹ *Ibidem*, p. 475.

⁴² I. Vîntu, *op. și loc cit.* p. 143.

tate; după cum, la rîndul său, un profesor mare surprinde calitățile unui elev talentat.

Cu ocazia celebrării ceremoniei funerare la 25 iunie 1864 și a inaugurării bustului său de la Universitatea din Iași, la 25 iunie 1866, mai mulți dintre foștii săi studenți, printre care nume bine cunoscute ca George Mîrzescu, evocă în elogiul lor personalitatea profesorului Simion Bărnuțiu. Era un model de profesor atît prin îndeplinirea îndatoririlor sale cît și prin viața sa simplă dar demnă de toate laudele. Studenți, profesori, toți într-un cuvînt, vedeau în Bărnuțiu, nu numai un profesor învătător, dar și un stîlp solid pentru toate așezămintele de instrucțiune publică⁴³. Și Mîrzescu continuă patetic: „într-adevăr, care altul mai mult decît Bărnuțiu a știut să ridice așezămintele noastre de instrucțiune publică? care altul mai mult decît Bărnuțiu a știut prin explicațiile sale sănătoase și limpezi să atragă un auditoriu mai numeros? care altul decît Bărnuțiu a produs studenți care fac onoare acestui așezămînt? De pe băncile așezămîntului nostru universitar au ieșit bărbați cu cunoștințe mai solide decît mulți din aceia care se fălesc că au studiat prin facultățile din străinătate“⁴⁵. Afirmatia lui G. Mîrzescu potrivit căreia catedra de drept public este o creație a ilustrului profesor are deplin temei⁴⁶. Este și aceasta una din valoroasele sale contribuții la întemeierea învățămîntului juridic românesc.

Studenții săi vorbesc de influența pe care Bărnuțiu a avut-o ca profesor erudit asupra tineretului, prin învățăturile sale și calitățile sale de pedagog perfect⁴⁷. După cum, pun în lumină alte calități, ca fermitatea și constanța caracterului său, profunzimea spiritului și cunoștințelor sale, elocința plăcută și puternică, dulce și vehementă, glumeată și austeră, sentențioasă și gata de luptă. Bărnuțiu se distingea prin eleganța expresiilor și mai ales prin splendoarea adevărului, pe care n-a încetat un moment a-l propaga⁴⁸.

Unul din studenții săi se referă la prelegerile profesorului Bărnuțiu care au lăsat urme nepieritoare în memoria celor care l-au ascultat, prin măiestria și abilitatea, prin claritatea și eleganța lor. Este vorba de prelegerile de drept natural public și privat, de drept internațional și mai ales de drept public și constituțional al românilor. „Aici excelentul magistrul era în adevăratul său element. Aici strălucea el cu mai multă putere și măreție, aici era atît de delicios și de atrăgător în explicațiile sale, încît l-am fi ascultat ore întregi fără întrerupere și fără să cugetăm la nimic, decît numai la frumusețea, adevărul și sublimitatea doctrinei lor sale“⁴⁹. Șirul elogiilor nu se sfîrșește aici.

7. Înțelepciunea populară spune că omul sfințește locul. Contribuția lui Simion Bărnuțiu la întemeierea învățămîntului superior românesc s-a realizat și prin înaltele sale calități umane care i-au fascinat pe studenții săi. Iată portretul omului Simion Bărnuțiu în gîndurile unui fost student al său: „Bărnuțiu era de o statură mijlocie, de

⁴³ G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 134.

⁴⁴ S. Bărnuțiu, *op. cit.*, notă biografică, p. XXVI.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem* p. XXVII.

⁴⁸ *Ibidem*, p. XXVIII.

⁴⁹ *Ibidem*, p. XXXI.

o constituție nu prea robustă; capul era proporțional cu organismul întreg, fața alungită, trăsăturile ei foarte plăcute, simpatice, căutătura blândă și modestă; ochii mari, căprii plini de inteligență și seninătate și fizionomia lui întreagă exprima puritatea morală, castitatea lui...⁵⁴. Vocea lui era profundă dar plăcută. Avea o sănătate precară, deși toată viața a urmat cele mai înțelepte maxime de igienă, dar când venea timpul îi uimea pe toți cei care îl cunoșteau văzându-i căldura și entuziasmul său în participarea publică la luptele politice. Dragostea sa morală și credința pentru drept și libertate îl înălțau și îl întăreau atât de mult încât toate îngrozirile și temerile trebuiau să amuțească⁵⁵.

În elogiul lui Bărnuțiu n-au fost trecute cu vederea „...simplitatea traiului său, bunătatea sufletului, dulceața manierelor sale, blîndețea și comunicabilitatea caracterului său, moderația și generozitatea sa, rezerva și fermitatea sa, liberalitatea și neinteresarea sa...”⁵⁶. Era grav, dulce și clar. Era plăcut, afabil și demn deopotrivă în manieră și purtare. Cuvintele sale ca și învățătura sa erau întotdeauna în concordanță cu faptele sale, fiindcă emanau din conștiință și din adîncul sufletului său. Nu avea nimic impunător în exterior dar nici respingător. Aparențele nici nu-l măguleau nici nu-l încîntau⁵⁷.

Sărac și dintr-o familie săracă, pe care trebuia s-o ajute — spune G. Mirzescu — în dorința sa arzătoare de a veni în ajutorul tinerilor lipsiți de mijloace pentru a studia, Bărnuțiu, profesorul eminent, adevăratul părinte al tinerimii studioase, a sacrificat o parte din onorariul său⁵⁸. Acesta este imaginea omului pe care ne-o transmit cei care l-au cunoscut îndeaproape. S-a spus despre Bărnuțiu că a fost și a rămas un profesor model. Ca om a fost la fel.

8. Despre concepțiile filosofice, politice și juridice ale lui Simion Bărnuțiu, condeie autorizate au scris pagini interesante, de o certă valoare științifică⁵⁹. Teoriile sale politice și juridice sînt expresia concepției lui filosofice, constituind aspecte ale acesteia. Cum se exprimă sintetic profesorul I. Vintu, „Simion Bărnuțiu este un adept al teoriei raționalist-idealiste a dreptului natural, pe care el a pus-o în concordanță cu cerințele epocii sale, făcînd din ea o armă de luptă în scopul satisfacerii năzuințelor de liberare socială și națională”⁶⁰. Și mai mult, în expunerea teoriei dreptului, I. Vintu găsește unele indicații în privința orientării științifice a lui Bărnuțiu din care „rezultă că autorul întrevede caracterul de clasă al dreptului, apropiindu-se de înțelegerea științifică a dreptului ca fenomen social, a naturii și a rolului său”⁶¹.

În gîndirea politico-juridică din Principatele Române, concepția lui Bărnuțiu, bazată pe dreptul natural, nu este un caz izolat. Andronache Donici, cel cărui îi datorăm prima operă originală în limba română, alcătuită de un jurist pămîntean, format la școlile din țară — Manualul juridic (prima versiune în 1805) — întocmește un semnificativ tablou al

⁵⁴ *Ibidem*, p. XXXIII.

⁵⁵ *Ibidem*, p. XXX.

⁵⁶ *Ibidem*, p. XXVIII.

⁵⁷ *Ibidem*, p. XXVII.

⁵⁸ Parte din lucrări nu fost deloc citate.

⁵⁹ I. Vintu, *op. cit.*, p. 147.

⁶⁰ *Ibidem*.

principiilor și instituțiilor de drept natural⁵⁷. Cristian Flechtenmacher, juristul cunoscut, de la care ne-a rămas prima lecție de drept ținută în țările noastre (1830), este convins că în societate coexistă un drept natural și unul pozitiv și că eforturile fiecărui jurist sau legislator constau în tendința de a apropia pe cel din urmă de cel dintâi, pînă la confundarea lor dacă este posibil⁵⁸. Ministrul de Justiție al lui Al. I. Cuza, Damaschin Bojină, venit și el de peste Carpați, jurist de seamă și profesor de drept penal, acordă o importanță deosebită dreptului natural⁵⁹.

Meritul mare al lui Bărnăuțiu, ca și al celorlalți gînditori-juriști de la jumătatea veacului trecut este că în contextul european al timpului, cînd peste concepția dreptului natural s-a așezat tăcerea pentru multă vreme⁶⁰, el a profesat cu curaj această concepție și a făcut din ea un temelie în susținerea teoriilor sale despre reformele sociale, despre drepturile omului și ale națiunii, despre ordinea de drept și construcția de stat și în special împroprietărirea echitabilă a țăranilor și organizarea de stat republicană. Bărnăuțiu a fost un antidinastic afirmînd textual: „Românii au urît întotdeauna ideea eredității“⁶¹. Este tocmai una din tezele pe care le va combate conservatorul Titu Maiorescu în „Contra școlii Bărnăuțiu“⁶².

Fundamentul filosofic solid, concepția sa avansată pentru timpul său, pe care Bărnăuțiu și-a construit teoriile sale asupra statului și dreptului, au contribuit mult și la punerea temelilor învățămîntului juridic românesc.

9. Teama, însoțită de convingere, că nu am ilustrat suficient contribuția lui Simion Bărnăuțiu la fundamentarea învățămîntului juridic românesc ne oprește să tragem concluzii. Rîndurile de mai sus reprezintă un modest omagiu pentru Bărnăuțiu cu ocazia zilelor academice. Vrem să credem însă că Bărnăuțiu a însemnat pentru învățămîntul românesc filosofie și mai ales juridic, începutul luminos, atît de luminos încît razele lui străbat necontenit prin veac pînă la noi și prin veacuri vor străbate către generațiile viitoare, datoare să ducă înainte făclia aprinsă de marele înaintaș.

⁵⁷ Val. Al. Georgeșcu: *Andronache Donici*, în *Din gîndirea politico-juridică...*, *op. cit.*, p. 87—88.

⁵⁸ C. Buesan, *Cristian Flechtenmacher*, în *Din gîndirea politico-juridică*, *op. cit.*, p. 111.

⁵⁹ Gheorghe Crăilei, *Damaschin Bojină*, în *Din gîndirea politico-juridică...*, *op. cit.*, p. 134—139.

⁶⁰ I. Charmant, *La renaissance du droit naturel*, Deuxieme edition, Paris, 1927, p. 7—11.

⁶¹ P. Pandrea, *Filozofia politico-juridică a lui Simion Bărnăuțiu*, Buc. 1935.

⁶² Titu Maiorescu, *op. și loc cit.*

SOFIA POPESCU, *Concepții contemporane despre drept*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, 187 p.

1. Au trecut ani buni de când multe din categoriile juridice formulate, explicate și definite de teoria dreptului socialist au început a fi regândite în condiții noi, determinate de maturizarea acesteia, la rândul ei expresie a transformărilor profunde înregistrate în toate sferile științelor sociale care, și ele, oglindesc esența progresului unei noi orînduirii. Păstrînd, în mare, o trăsătură comună — fidelitatea față de tezele fundamentale ale materialismului dialectic și istoric — opiniile exprimate în țările socialiste în legătură cu esența, trăsăturile și sarcinile dreptului socialist și a dreptului în general se caracterizează prin aceea că scot în evidență rolul determinant al factorului economic, subliniind, în același timp, rolul deosebit de important pe care îl joacă suprastructura politico-juridică și, în special, dreptul în societate. Dar, dincolo de ceea ce este comun în gîndirea celor mai cunoscuți ideologi contemporani ai dreptului din țările socialiste, există o multitudine de păreri, destul de variate, în ceea ce privește raporturile ce se stabilesc între fenomenele care aparțin suprastructurii societății, în ceea ce privește elementele suprastructurii sau sistemului juridic și raporturile dintre ele, unii incluzînd dreptul în cadrul conștiinței juridice, alții considerînd că raporturile juridice fac parte din sfera de cuprindere a dreptului etc. Or, această situație a făcut necesară discutarea acestor opinii, aprecierea lor și încercarea determinării unor coordonate ale cercetării din acest domeniu.

De asemenea, influența pe care a exercitat-o marxismul asupra unor gînditori occidentali și elaborarea unor doctrine „susceptibile de dialog și confruntare” în domeniul dreptului au impus cercetării noastre abordarea critică a acestora și încercarea desprinderii unor orientări progresiste în analiza factorilor de configurare și a rolului dreptului și, concomitent, a unor orientări învechite sau reacționare care vin în contradicție cu doctrina marxistă, o denigrează sau o minimalizează. Or, în aceste condiții, apariția unei lucrări de sinteză, în care să fie puse față în față diverse opinii despre drept, despre esența și rolul său era nu numai oportună, ci și necesară. Iată de ce, alegerea unui astfel de subiect — „concepții contemporane despre drept” — nise pare a fi în acord cu cerințele actuale ale cercetării juridice românești și a celei mondiale, în ansamblul ei.

2. Problemă fundamentală a teoriei dreptului, care prin implicațiile ei devine capitol important al unor alte științe sociale — sociologie, politologie, etică, filosofie etc. — esența dreptului, raporturile sale cu cele mai importante fenomene aparținînd de suprastructura societății și rolul pe care îl îndeplinește în societate a preocupat multe generații, fiind atît de veche pe cît de veche este gîndirea umană. Mereu în atenția cercetării efectuate în domeniul dreptului, ea este reluată azi în condiții noi, determinate atît de transformările vieții sociale, cît și de progresele înregistrate pe planul cercetării științifice. La aceasta trebuie adăugat faptul că lupta dusă pe plan ideologic între doctrinele marxiste și cele nemarxiste a adăugat noi valențe răspunsurilor date la întrebarea privind esența și rolul dreptului, perfecționînd armele create întru apărarea unor opinii care relevă poziții și interese de clasă distincte sau, chiar, contradictorii. Înțelegînd sau intuind forța marxismului, influența tezelor sale asupra gîndirii politico-juridice mondiale, mulți ideologi contemporani ostili marxismului diversifică, îmbunătățesc sau amplifică metodele de apărare a vechilor poziții pe care s-au situat în analiza dreptului, a esenței și rolului său, pornind, adesea, de la recunoașterea unor teze ale materialismului istoric pentru ca, mai apoi, să le atace mai virulent sau mai eficient.

În același timp, doctrina socialistă, avînd sarcini determinate de schimbările înregistrate pe planul dezvoltării și transformării relațiilor sociale care impun, corolar, modificări și dezvoltări ale științelor sociale și de continuarea luptei pe plan ideologic cu doctrinele contrare sau ostile marxismului, continuă să se îmbogățească, constatîndu-se o amplificare fără precedent a preocupărilor din acest domeniu. În sfîrșit, cercetările din această sferă sînt cu atît mai necesare, cu cît unele greseli ideologice săvîrșite cîndva în interiorul marxismului au fost și sînt absolutizate de către gînditorii din occident ostili acestuia, cu scopul vîdit al compromiterii gîndirii materialist-dialectice. Iată de ce problematica abordată de autoarea Sofia Popescu este de o stringență actualitate, rîspunzînd unor nevoi im-perioase ale cercetării juridice din țările socialiste, din țara noastră, în mod deosebit.

3. Manifestîndu-și intenția analizei unor concepții contemporane privind esența, caracteristicile și rolul dreptului, autoarea sistematizează problemele pe care le abordează în patru mari capitole, referitoare la 1) esența, caracterul și rolul dreptului, 2) raportul drept-economie, 3) raportul drept-politică și 4) raportul drept-morală, fapt ce ne relevă concepția sa privind locul și rolul dreptului în cadrul sistemului social și strînsa sa legătură cu fenomenele economice, politice și etice ale societății. Considerînd nu numai posibile ci și necesare confruntările și dialogul „est-vest” în cadrul științei dreptului, Sofia Popescu precedează capitolele amintite de unul privind „caracteristicile științei juridice și rolul ei”, iar în finalul lucrării consacră *un loc aparte* unor concluzii pe care le desprinde din analiza fiecărui capitol în parte, idei formulate foarte succint, invitînd la meditație și continuare a cercetărilor din acest domeniu.

În cadrul primului capitol (relativ redus ca întindere), pe care îl putem aprecia ca o parte introductivă a lucrării, se argumentează necesitatea și utilitatea confruntărilor ideologice dintre teoriile marxiste și cele nemarxiste, expunîndu-se cîteva păreri revelatoare pentru poziția unor autori contemporani față de problema dialogului în domeniul științelor juridice. În acest sens, autoarea face o apreciere critică a opiniilor exprimate în legătură cu această problemă de către unii doctrinari și expune pe scurt cîteva păreri a unor cunoscuți juriști de orientare marxistă.

Cel de al doilea capitol, care prezintă centrul de greutate al lucrării, este astfel sistematizat încît să se poată urmări cu ușurință atît orientarea marxistă în aprecierea esenței, caracteristicilor și rolul dreptului în societate, cît și cea nemarxistă, tratîndu-se aparte, în cadrul primăia, doctrina românească, iar în cadrul celei de a doua cîteva teorii contemporane nemarxiste, cărora autoarea le acordă o pondere mai mare. Trezind în revistă atît lucrări de specialitate consacrate acestei probleme, cît și manuale de teoria statului și dreptului care abordează succint esența, caracteristicile și rolul dreptului, Sofia Popescu prezintă cele mai semnificative idei făcînd referire, mai întîi, în cadrul primului paragraf, la cei mai cunoscuți autori contemporani din țara noastră, pentru ea, apoi, în paragraful intitulat *Literatură juridică din celelalte țări socialiste* să comenteze unele teorii susținute de juriști de prestigiu din R.S. Cehoslovacia, R.S.F. Jugoslavia, Uniunea Sovietică și R.P. Ungară. Se supun analizei, de regulă, lucrări publicate în ultimele zece-cincisprezece ani, cu excepția unora ce au apărut în Uniunea Sovietică imediat după revoluție, dar care au exercitat o puternică influență asupra gîndirii ulterioare, fapt pentru care, într-un anumit sens, pot fi considerate încă „de actualitate”.

Interesant de remarcat că, așa cum reiese din lucrare, modalitățile de abordare a dreptului în cadrul sistemului juridic sînt deosebit de variate, pornind de la includerea acestuia în sfera conștiinței sociale, cum, de exemplu, procedează Victor Knapp (p. 39—40), și ajungînd pînă la includerea raporturilor juridice în sfera dreptului, cum, de exemplu, se întîmplă la unii reprezentanți ai gîndirii juridice sovietice (p. 45 s.u.). Comentînd cîteva din cele mai cunoscute idei privind esența și rolul dreptului, autoarea extînde dincolo de subiectul acestui capitol, comentînd o parte ce privește alte probleme fundamentale ale dreptului, cum ar fi cea privind contibuțiile originale ale lui D. A. Kerimov în privința tratării dreptului în lumina categoriilor fundamentale ale filozofiei marxiste. Acest fapt, care face mai dificilă înțelegerea lui, expunem aici cu scop, ereticăm noi, fidelității înțelegemii aportului gîndirii juridice sovietice la clarificarea noțiunii de drept prin prisma noșteratelor schimbări care se petrec în viața juridică a societății.

Dacă în paragraful referitor la literatura juridică din țările socialiste se urmărește mai mult *informarea* cititorului în ceea ce privește principalele idei susținute în una sau alta din țările socialiste, adesea fără comentarii cu privire la poziția autoarei față de ele, în paragraful referitor la reprezentanții gîndirii juridice

nemarxiste se remarcă grija abordării critice a teoriilor la care se face referință, scoțindu-se în evidență atât erorile sau, după caz, intențiile vădite de apreciere a dreptului ca instrument al „binelui social”, instrument de realizare a intereselor generale ale societății, cât și, atunci când este cazul, meritul unor idei, teze, opinii care au un pronunțat caracter protestatar la adresa vieții politico-juridice din țările occidentale sau dezvăluie aspecte fundamentale ale caracteristicilor dreptului contemporan din diverse state sau demască caracterul învechit, retrograd, neștiințific al unor teorii mai vechi sau mai noi.

Autoarea acordă un loc aparte, în paragrafe distincte, realismului juridic american, realismului scandinav și filozofiei analitice a dreptului, făcând o analiză minuțioasă competentă, cu un pronunțat simț critic concepțiilor amintite, dar fără a ne argumenta motivul pentru care le detașează de celelalte concepții pe care le-a analizat în cadrul paragrafului referitor la gândirea juridică nemarxistă.

Analizându-se esența dreptului, se abordează implicit probleme ale raportului dintre acesta și baza economică a societății și, de asemenea, probleme ale raporturilor existente între fenomenele sociale suprastructurale care se află în strinsă legătură cu dreptul și, paralel, cu relațiile economice din societatea dată. Materialul este sistematizat de așa natură încât să arunce o lumină cât mai clară asupra principalelor legături dintre drept și celelalte fenomene suprastructurale înrudite. Astfel, în *capitolul al treilea* autoarea se ocupă de probleme privind raportul drept-economie, așa cum sînt ele discutate în literatura de specialitate din unele țări socialiste — Bulgaria, Ungaria, U.R.S.S. — și în literatura de specialitate din unele țări occidentale, rezervînd, și de data aceasta, un loc aparte gândirii juridice românești. Și în cadrul acestui capitol, ea și al celui precedent, autoarea scoate în evidență erorile unor opinii nemarxiste sau intențiile ascunse ale autorilor, care, într-un fel sau altul, urmăresc să abată atenția de la mecanismul formării dreptului, prezentîndu-l ca fiind rupt de viața economică a societății. Astfel, de exemplu, sînt criticate teoria pluralismului juridic în cadrul căreia se susține că puterea economică crează, alături de dreptul statal, un alt „drept” (p. 126), concepțiile care minimalizează rolul factorului economic sau îl neagă total (p. 134) etc.

Capitolul patru este afectat analizei raportului dintre politică și drept. Spre deosebire de cele precedente, acesta este sistematizat numai în două paragrafe, eștigînd, după părerea noastră, pe planul *logicii* redării sintetice a unor opinii contemporane cu privire la această problemă. În primul paragraf — „corectarea juridică din țările socialiste” — sînt prezentate și, uneori, comentate teorii, idei — cele care sînt considerate semnificative pentru orientarea actuală — privind relațiile dintre drept și politică, făcîndu-se trimitere la lucrări publicate, comunicări susținute la diverse simpozioane internaționale sau la sinteze ale acestora². Avînd în vedere poziția destul de variată pe care se situează doctrinarii comentați în acest paragraf, credem că, în acest context, ar fi trebuit făcute niște precizări în legătură cu locul și rolul dreptului înăuntrul sistemului politico-juridic al societății și, eventual, în legătură cu modul în care aceste teorii sînt apreciate în țara noastră, procedeul utilizat de autoare în cadrul altor capitole.

În cel de al doilea paragraf sînt expuse cîteva teorii contemporane nemarxiste privind raportul politică-drept și sînt comentate păreri — ea, de exemplu, cea aparținînd lui Roland Maspétiol (p. 144) privind apariția politicului anterior statului, și reflectarea acesteia în teoria apariției și esenței dreptului³, cea care face din drept un element constitutiv al politicii generale (p. 146), cea care contestă existența autonomă a dreptului, subordonîndu-l politicii și eticii (p. 148—149) etc. — toate apreciate critic, cu competență și responsabilitate de autoare.

¹ Credem că, uneori, critica este chiar prea „severă”, cum se întîmplă în cazul cunoscutului sociolog francez Jean Carbonnier care este calificat de autoare ca „adept al teoriei organiciste”, pe baza unor afirmații pe care acesta le face în legătură cu evoluția dreptului recurgînd la cîteva comparații cu dezvoltarea organismului viu (p. 70), și criticat pentru faptul că „pare să regrete renunțarea la concepția jusnaturalistă” (p. 72), cu toate că din analiza pe care o face acestei concepții, reiese seriozitatea și *fermitatea* cu care J. Carbonnier o combate.

² Se întîmplă, uneori, ca recenzia unei lucrări să nu redea fidel ideile autorului sau sintezele făcute să fie insuficiente pentru înțelegerea unor opinii, fapt pentru care este destul de dificilă și, uneori, chiar imposibilă aprecierea unei teorii pe baza acesteia sau numai pe baza acesteia.

³ Această problemă a stat în atenția politologilor din țara noastră, unii dintre ei îmbrățișînd critic unele idei privind apariția politicului anterior statului.

În capitolul V, privind raportul dintre drept și morală, se face mai întâi referire la documentele noastre de partid în care este abordată această problemă pentru ca, apoi, să se redea sintetic cele mai cunoscute opinii exprimate de autorii din țara noastră sau din alte țări socialiste, care sînt apreciate critic, scoțîndu-se în evidență cele mai importante idei privind complexitatea raporturilor dintre drept și dreptate, dintre drept și valorile etice ale societății. În privința doctrinelor nemarxiste, autoarea selectează idei deosebit de semnificative pentru relevarea raporturilor complexe în care se află dreptul cu moralitatea — ca cele privind eficacitatea acestuia raportată la conformarea legilor unui minim de standarde morale, cele care fac o paralelă între morală și forță, „astfel cum le vede implicate în natura dreptului”, cele care se referă la valorile morale promovate prin intermediul reglementărilor juridice, cele cu privire la discutarea dreptului fascist și a raportului lui cu morală, cele privind dreptatea și bunăstarea ca valori apărate prin drept etc.⁴ — ridicînd gradul de interes pentru parcurgerea materialului și incitînd la reflecție.

În sfîrșit, în finalul lucrării autoarea formulează succint cîteva *concluzii*, pe capitole, declarîndu-se, mai întîi, de acord cu dialogul și confruntările de idei în domeniul cercetării juridice, cu condiția apărării și promovării ideologiei marxiste. În ceea ce privește capitolul II, în „concluzii” se sistematizează opiniile autorilor nemarxiști analizate în cadrul acestuia, făcîndu-se o deosebire între cele ce se detașează *net* de concepția materialist-istorică privind esența și rolul dreptului și cele care cuprind aprecieri inexacte ale acestor fenomene. În legătură cu problemele privind raportul dintre drept și economie, drept și politică, drept și morală aminteste, mai întîi pozițiile eronate pe care se situează unii gînditori nemarxiști — incluzînd în această categorie pe cei ce ignoră sau denaturează interesele de clasă, ignoră sau prezintă greșit raporturile dintre drept și politică, denaturează relațiile dintre drept și morală —, pentru ca, apoi, să sublinieze meritul unor opinii realiste infirmate la unii doctrinari și juriști din țările occidentale. De asemenea, se scoate în evidență meritul acelor gînditori din Apus care au o orientare marxistă. La sfîrșit se face aprecieri privind contribuția cercetării juridice din țările socialiste la dezbaterea problemelor majore ale Teoriei generale a statului și dreptului, a problemelor privind esența și rolul dreptului în special.

4. Citînd volumul *Concepții contemporane despre drept*, rămîi impresionat, în primul rînd, de munca depusă pentru decelarea unui vast material care se referă la teorii atît de variate, multe din ele deosebit de complicate, sofisticate, chiar. Impresionează, apoi, capacitatea de sinteză de care dă dovadă autoarea în analiza unor atît de diferite și *complicate* surse, ținînd cont, desigur, și de subtilitatea unor autori și de dificultatea de a întui intențiile altora, mai ales atunci cînd, fiind vorba de un gînditor nemarxist, trebuie să se urmărească nu atît litera cărții, cît spiritul ei.

Interesant de remarcat că, terminînd de citit cartea Sofiei Popescu, ai impresia că ți-a transmis ștăfeta, simțînd nevoia să continui travaliul, cu atît mai mult, cu cît în interpretarea aceluiași idei, concepții, teorii poți ajunge la păreri sau concluzii diferite, chiar dacă analiza are la bază o ideologie unică.

Apreciind *metoda* utilizată de autoare în analiza celor mai reprezentative teorii contemporane privind esența și rolul dreptului și urmărînd firul expunerii rămîi cu impresia că, dacă cercetarea ar continua — și, categoric, subiectul tratat se impune a fi dezvoltat prin eforturi ulterioare — acestei metode i-ar putea fi adăugate și altele, sau s-ar putea schimba modalitățile concrete de selectare și interpretare. Astfel, de exemplu, pentru facilitarea înțelegerii și aprecierii ideilor, a teoriilor expuse, s-ar putea face o primă sistematizare în 1) teorii marxiste și 2) teorii nemarxiste. Apoi, vorbind de primele, ar trebui să amintim și să comentăm și alte idei, aparținînd unor autori din alte țări socialiste, din R. P. Polonă, de exemplu (unde s-a scris foarte mult în legătură cu esența și scopul dreptului) sau și alți autori din U.R.S.S. — cum sînt O. S. Ioffe și M. D. Sargorodski care au o

⁴ Pentru toate acestea, vezi p. 160—163.

⁵ Astfel, de exemplu, citînd textul la care se face trimitere la pagina 20, sîntem tentați să interpretăm cele afirmate de Michel Villey într-un alt mod decît l-a făcut autoarea. Plecînd de la afirmația acestuia că „juristul este absorbit de cercetarea soluțiilor”, că nu ar avea nici timpul, nici competența să studieze ce este dreptul, să definească obiectul științei sale relativ la morală, politică, economie, diverse științe sociale, discutînd metoda sa, sursele cunoașterii dreptului, ajungem la concluzia că M. Villey nu susține „incapacitatea Științei juridice de a cunoaște dreptul”, ci incapacitatea juriștilor practicieni.

contribuție însemnată la definirea dreptului — renunțând la cei ce s-au ocupat de aspecte minore ale problemei sau a căror idei sînt mai puțin revelatoare pentru definirea unor doctrine, teorii. Apoi, odată selectate ideile ce urmează a fi supuse analizei, se poate adopta o conduită *unică* față de toate, informînd pe cititor asupra existenței lor, dar... nu numai atît. Expunerea unor idei care sînt contrare sau total diferite față de gîndirea juridică românească, chiar dacă provin de la gînditori de orientare marxistă, necesită, credem noi, o apreciere sau, măcar, unele precizări privind poziția autorilor din țara noastră în legătură cu problema în discuție.

În ceea ce privește aprecierea teoriilor și ideilor nemarxiste și realizarea unui dialog din care să profităm cît mai mult, credem că am putea, alături de răspunsul dat unor întrebări sau de soluția găsită unor probleme de către clasicii marxismului, să adăugăm noi răspunsuri, noi argumente bazate pe ultimele cercetări întreprinse de către gînditorii din țările socialiste, să le nuanțăm mai puternic, de așa natură încît să fie cît mai convingătoare prin forța adevărului pe care îl reflectă și prin autoritatea științifică a soluțiilor propuse. De asemenea, credem că trebuie recunoscute și explicate greșelile ideologice făcute cîndva în interiorul marxismului — greșeli pe care se bazează multe din argumentele pe care specialiștii din occident le aduc împotriva teoriei marxiste a statului și dreptului — și, pe această cale, recunoscută, unde este cazul, veridicitatea unor critici la adresa unor teze sau realități juridice din țările socialiste, pentru ca, apoi, expunînd poziția noastră de azi în problemele care se pun în discuție, să convingem cu argumente solide, veridice, exacte care nu pot fi persiflate, minimalizate sau respinse. O critică lineară sau naivă, care se mulțumește cu repetarea la infinit a unor teze — chiar dacă, în mare, sînt valabile și azi —, nu mai este de natură să convingă. Pe acest plan ne așteaptă sarcini mai dificile, dar absolut realizabile. Și, pentru că vorbeam de argumente care să convingă, de o critică de care adversarii ideologiei noastre să se teamă, trebuie să precizăm că aceasta trebuie întotdeauna însoțită de grija pentru acuratețea traducerii⁶ și, în același timp, grija pentru realizarea unei interpretări care să fie cît mai aproape de intențiile autorului. În acest sens se impune a nu se repeta „greșeala” unor ideologi din țările capitaliste care desprind o idee din context și apoi, fără nici o legătură cu restul lucrării sau lucrărilor gînditorului marxist respectiv, trec la un atac fătis, vehement. Critica trebuie făcută în deplină cunoștință de cauză, dacă vrem să aibă efect, să fie eficientă.

Desigur, că o astfel de metodă, bazată pe o mai largă argumentare, ar cere timp și... spațiu. Prima problemă ar putea fi rezolvată prin eventuale colaborări — fiecare autor ocupîndu-se, potrivit specializării și preferinței sale, de anumite ideologi —, iar cea de a doua prin excluderea din sfera analizei a unor probleme ce nu au legătură *directă* cu subiectul lucrării. Astfel, după părerea noastră, tratînd esența și rolul dreptului, se poate renunța la comentarea ideilor privind raportul dintre Filozofia dreptului și Teoria generală a statului și dreptului, privind izvoarele dreptului în concepția unor juriști, se poate renunța la comentarea unor autori ale căror idei cu greu pot fi deduse din cele cîteva rînduri consacrate lor (cum sînt, de exemplu, W. Fikentscher, K. A. Molnau etc.), sau se poate reduce spațiul acordat unor curente sau școli, cum ar fi, de exemplu, „realismul juridic american”, „realismul juridic scandinav” și „filozofia analitică a dreptului”.

Dificultatea procurării și selectării materialului bibliografic necesar și modul în care a fost depășită, munca deosebită încorporată în economia a aproape 200 de pagini, efortul neobișnuit de interpretare, analiză și critică a unor teorii de diverse orientări, adoptarea unei atitudini adecvate față de opiniile și teoriile nemarxiste privind esența și rolul dreptului, iată numai cîteva din meritele acestei lucrări care contribuie la îmbogățirea tezaurului științei juridice românești, invi-tînd, implicit, la contribuții ulterioare.

Genoveva Vrabie

⁶ În acest context am vrea să precizăm că textul citat de autoare la pagina 70 trebuie altfel tradus — „dreptul este variabil în timp, ca și în spațiu” și nu „dreptul este variabil în timp, ca și în restul spațiului” — fapt care, desigur, poate conduce la schimbarea aprecierii ideii comentate. Și, pentru că am atins problema traducerilor, este momentul să arătăm că, acolo unde avem comentată o idee deosebit de importantă pentru înțelegerea poziției unui gînditor într-o anumită problemă, trebuie neapărat indicată pagina de unde este luat citatul. Metoda utilizată de autoare pentru economisire de spațiu — indicarea, de la început, a tuturor paginilor la care va face referire comentînd un autor — face, de multe ori, foarte dificilă găsirea unui citat.

RAYMOND VANDER ELST și MARTHE WESER, *Droit international privé belge et droit conventionnel international*, tome premier, *Conflits de lois*, de Raymond Vander Elst, Bruxelles, Bruylant, 1983, 377 pagini

În afară de *Introducere*, volumul pe care-l recenzăm are două titluri: titlul I este consacrat „regulilor generale ale conflictelor de legi”, iar titlul II, „regulilor de adaptare și teoriilor limitative”. În primul titlu, sînt studiate succesiv starea și capacitatea persoanelor, familia, regimul bunurilor, forma actelor juridice, fondul actelor juridice; urmează un capitol în care autorul se ocupă de unele contracte: vânzarea, contractul de muncă, locația lucrurilor, mandatul și contractul de intermediere. În diviziunea consacrată vânzării, se tratează „vânzarea în general”, reglementarea uniformă de drept material privind vânzarea, vânzarea imobilului unui minor, vânzarea între soți, concesiunea de vânzare exclusivă, vânzarea în rate, dar puțin sau, mai bine zis, deloc, vânzarea comercială internațională și nici nu se amintește nimic despre Convenția Națiunilor Unite privind vânzarea internațională de mărfuri încheiată la Viena în 1980; în schimb, manualul se referă la Convențiile de la Haga privind vânzarea și la Convențiile încheiate sub auspiciile Comunității Economice Europene. Este posibil ca vânzarea comercială internațională să fie tratată la facultățile din Belgia la alte cursuri, cum ar fi un curs de „dreptul comerțului internațional” așa cum avem noi. Titlul I are un capitol (Cap. VII, *Instituțiile dreptului comercial*), cu un paragraf consacrat vânzării comerciale, care are însă numai trei rînduri și trimite la vânzarea civilă de care am amintit. În continuare, titlul I tratează despre faptele juridice, despre obligațiile necontractuale și despre „lois de police”, adică despre legile care se aplică pe teritoriul statului tuturor persoanelor, lucrurilor, actelor și faptelor juridice și exclud aplicarea unei legi străine. În titlul II se expun „regulile de adaptare, teoriile limitative și derogatorii”, ceea ce în alte cuvinte înseamnă retrimiterea, calificarea, ordinea publică și frauda la lege. Volumul este completat cu o serie de indici și de table deosebit de utile (lista lucrărilor și revistelor citate în abreviere, lista principalelor convenții multilaterale și a statelor contractante pînă la 1 dec. 1982, tabla articolelor din Codul civil, a articolelor din Codul judiciar, tabla legilor și a hotărîrilor judecătorești, tabla alfabetică și de materii. Notăm caracterul practic al manualului, efortul considerabil de sinteză, rezultatele remarcabile obținute de autor în aprecierile de ansamblu. O bună lucrare ridică probleme, lată numai cîteva în limita acestei recenzii.

Dreptul internațional privat este un drept viu, dar puțin cunoscut, ne spune autorul prefeței („bien vivant, mais mal connu”). Nu știm la ce s-a gîndit dar afirmația corespunde adevărului, ce puțin în parte. Dreptul internațional privat este o reglementare vie, în sensul că este aplicat atît în relațiile economice internaționale, cît și în relațiile personale (familia, starea persoanelor) între indivizi din țări diferite. În relațiile economice internaționale, se aplică zilnic și în proporție de masă următoarele principii: forța obligatorie a contractelor, libertatea contractelor, autonomia de voință, arbitrajul în comerțul exterior, efectul internațional al drepturilor (sau drepturile cîștigate), excepția de ordine publică în dreptul internațional privat, alegerea forului competent etc. Fără aceste principii nu ar exista relații normale de schimb pe plan mondial. Totuși, în ultimul timp, unele din aceste principii au fost contestate. Astfel, Francois Rigaux neagă forța obligatorie a contractelor. Întrebarea și-o formulează în felul următor: „După ce un stat a încheiat cu o societate străină un contract de concesiune petrolieră, are statul puterea de a naționaliza bunurile, drepturile și averile localizate pe teritoriul său și dobîndite de acea societate în virtutea concesiunii care n-a luat sfîrșit nici prin expirarea termenului, nici printr-o retragere anticipată? (Fr. Rigaux, *Des dieux et des héros. Reflexions sur une sentence arbitrale*, în: „Revue critique de droit international privé”, 1978, p. 435; în acest articol, Fr. Rigaux critică sentința dată de R.-J. Dupuy și publicată în „Journal du droit international”, 1977, p. 305—389; idei asemănătoare dezvoltă autorul și în *Droit public et droit privé dans les relations internationales*, 2 volume, Paris, 1977 și în: *Droit international privé*, vol. I, *Théorie générale*, Bruxelles, 1977 și vol. II, *Droit positif belge*, Bruxelles, 1979). Împreună cu forța obligatorie a contractelor este criticat și principiul efectului internațional al drepturilor (drepturile cîștigate). Dar negarea forței obligatorii a contractelor și a drepturilor cîștigate nu este generală, căci principiul este, nu numai util, dar chiar necesar chiar celor care-l neagă. Fr. Rigaux respinge principiile în mod selectiv, adică numai pentru anumite situa-

ții și față de anumite persoane. Cu alte cuvinte, un circuit numai într-un singur sens, fără reciprocitate. Societatea care lucrează cu un stat constrinsă de forța obligatorie a contractelor, dar statul în relațiile cu societatea străină nu este ținut de forța obligatorie a contractelor și de drepturile cistigate. Arbitrajul în comerțul exterior este de asemenea contestat, dar și acesta, nu în toate cazurile, ei selectiv, ceea ce înseamnă pentru anumite cazuri, pentru cazurile care interesează pe cei care neagă refuzul recurgerii la arbitraj (în această privință, observațiile noastre în *Probleme de drept economic și drept comercial, internaționale*, Iași, 1983, p. 24 și 36—37).

Dar, am remarcat împreună cu autorul prefeței, că dreptul internațional privat este puțin cunoscut sau nu este bine cunoscut ("mal connu"). Dar cine nu cunoaște bine dreptul conflictual? Am putea să ne gândim la practicienii comerțului exterior. Afirmatia este susceptibilă de rezerve și nuanțări. Dacă unii participanți la circuitul economic mondial nu cunosc principiile care guvernează activitatea lor decât în mare, totuși ei încheie tranzacții a căror validitate este asigurată grație forței obligatorii a contractelor, libertății contractelor și a celorlalte principii enunțate de noi mai sus. Cele mai multe principii acționează fără a fi numai decât cunoscute de participanții la circuit. Autoritățile de resort, cu ocazia soluționării litigiilor caută în principal să asigure eficacitatea voinței comune a partenerilor. Regimul juridic al actelor de comerț exterior există chiar dacă partenerii nu-l cunosc prea bine.

În ce privește pe judecători, nu am putea spune că ei nu cunosc dreptul conflictual, ei, mai degrabă, ar trebui să constatăm că principiile pe care literatura juridică le postulează (și care, de cele mai multe ori, sînt principii nescrise, preluate tradițional dintr-o epocă trecută) nu sînt potrivite realităților lumii contemporane. Ne referim mai cu seamă la postulatul că statutul personal (starea, capacitatea, familia) al străinului este cîrmuit de legea sa națională. (În lucrarea recenzată, citim: 12. Etat des personnes, 12.2. Facteur de rattachement: la nationalité, 13. Offensive contre l'application de la loi nationale, 13.1. Avantages de la loi du domicile (p. 75), 13.2. Inconvenients de la loi du domicile. Autorii care fac parte din acest curent de gândire, nici nu vor să cunoscă ori nu vor să cunoască altă alternativă pentru legea națională, decât legea domiciliului — pentru că ora o soluție a școlii franceze a statutorilor. Dar domiciliul în sensul francez și belgian al termenului nu este altceva decât o reședință obișnuită (statornică și principală). Autorii din școala aceasta nici nu vor să amintească că există alte soluții aplicate în materie de stare și familie: legea teritoriului, a autorității, a reședinței. Legea reședinței coincide aproape totdeauna cu legea autorității (în acest sens: Convenția de la Haga din 5 oct. 1961 privitoare la autoritatea competentă și legea aplicabilă în domeniul protecției minorilor). Nefiind adaptate realităților lumii contemporane, principiile formulate și susținute de literatura juridică din țările care au preluat tradiția școlii franceze a statutorilor nu sînt și nu pot fi aplicate. Convențiile internaționale, care sînt mai sensibile la transformările în viața socială, mai receptive la nou, decât reglementarea internă, au adoptat noi puncte de vedere. Tratatul de asistență juridică încheiat între țările socialiste din Europa adoptă în problemele de statut personal o gamă variată de soluții, în care domină ca pondere practică soluția aplicării legii teritoriului, a forului, a domiciliului, a reședinței, pe lîngă legea națională a străinului, care este menținută ca un omagiu tradiției conflictuale în acest domeniu (amintim alte convenții la care însă România nu este parte: Convenția din 1 iunie 1970 asupra recunoașterii divorțurilor și separațiilor de corp; Convenția din 2 octombrie 1973 privind recunoașterea și executarea deciziilor relative la obligații alimentare; Convenția din 15 aprilie 1968 referitoare la recunoașterea și executarea hotărîrilor date în materie de obligații alimentare față de copii; textele noi de drept internațional privat privesc altfel problema: Legea franceză din 11 iulie 1975 introduce un nou art. 310 în Codul civil, după care divorțurile sînt cîrmuite de legea franceză cînd ambele părți au domiciliul pe teritoriul francez; vezi și comentariul lui Ph. Francescakis, în: *Le supplément article 310 nouveau du Code civil sur le divorce international*, în „Revue critique de droit international privé”, 1975, p. 553—559).

Dimpotrivă, n-am putea spune că dreptul internațional privat este „vîr” dacă ne-am referi la modul cum literatura juridică din unele țări privește reglementarea statutului personal. În Belgia locuiesc cam un milion de străini la o populație de zece milioane de cetățeni. Relațiile de familie, ca și celelalte probleme referitoare la starea și capacitatea persoanelor în care sînt implicați străini sînt foarte frecvente și dau loc la un număr mare de litigii (să reamintim observațiile lui Georges Droz în darea de seamă din „Revue critique de droit international privé”,

1978, p. 827 : Leuck André, *Le statut matrimonial du francais* (75-e Congrès des notaires de France), La Baule, 1978, z tome II, p. 959—1240): „Doctrina raționează mai ales pe date jurisprudențiale care adesea nu lasă să se întrevadă din viața internațională decît cazurile patologice. Realitatea se prezintă altfel. Pentru un caz litigios, cite sute de afaceri nu sînt soluționate fără criză, dacă nu fără dificultate, în birourile notarilor? Absența de jurisprudență sau, dimpotrivă, repetarea proceselor nu este numai decît în raport cu frecvența situațiilor prezentînd un caracter internațional. Astfel, donațiile dintre soți : nici o hotărîre a Curții de casație de mai bine de 50 de ani nu a intervenit în materie de donații de bunuri viitoare, pe cînd cazurile care interesează pe străini ar putea să se numere cu mii în arhivele notarilor... Dacă teoreticienii, fără legătură cu practica (sînt constrînși să raționeze pe ipoteze adesea artificiale, de partea lor, practicienii vor avea tendința să se emancipeze de principii pentru a rezolva rapid cazurile concrete avînd în vedere interesele părților. Opinia autorului recenzat merge spre aplicarea legii naționale a străinului în domeniul statutului personal. Pentru a curma dificultățile pe care le crea un astfel de sistem, a fost necesară intervenția legiuitorului, cum ne arată legea belgiană din 27 iunie 1960 asupra admisibilității divorțului cînd unul din soți cel puțin este străin. Semnificativ este că legea a consacrat altă soluție decît aceea propusă de literatură : a consacrat aplicarea legii forului în cazurile mixte de divorț. Parcurgînd practica judecătorească pe care ne-o pune la dispoziție manualul, am crede că autorul a făcut o triere a spețelor, alegînd numai pe cele care corespund punctului de vedere îmbrățișat.

Literatura de drept internațional privat (cursuri, manuale, tratate, monografii, articole) consacră cea mai mare parte din spațiu problemei aplicării legii străine. Autorii par a fi convinși că reguli scrise ori nescrise impun aplicarea legii străine, iar, în practică, aplicarea legii străine ar fi un fenomen cit se poate de curent. Domeniul de preferință al aplicării legii străine ar fi statutul personal. Cercetînd practica autorităților noastre, constatăm că pentru domeniul statutului personal acele reguli tradițional acceptate în literatură sînt total inadecvate (Friedrich K. Jünger, *Zum Wandel des internationalen Privatrechts* (Juristische Studiengesellschaft Karlsruhe, Schriftumreihe), Karlsruhe, 1974, 44 pagini). Autoritățile aproape nu aplică legea străină. *Precizăm că ne referim aici numai la aplicarea (eventuală) a dreptului străin în fața autorităților noastre cu ocazia nasterii, modificării ori stingerii unui raport juridic. Nu ne referim în cele ce urmează la recunoașterea situațiilor juridice care au luat nastere în străinătate conform unei legi indicate de dreptul internațional privat al autorității respective. În acest al doilea domeniu al conflictelor de legi aplicarea legii străine este masivă și în genere am putea spune că aproape nu întîmpină piedici. Ne găsim în fața unui fenomen cu totul curios, aproape nemiintîlnit în alte domenii ale dreptului și care marchează divorțul cel mai complet dintre teorie și practică în aceeași materie. Totul se explică dacă ne gîndim la o tradiție instaurată în teoria conflictelor de legi încă de la originile sale (de la școala postglosatorilor, urmată de școala franceză a statutorilor din secolele XVI—XVIII) și apoi printr-un fel de alunecare a ideilor, printr-o greșită înțelegere a sarcinilor teoriei conflictelor de legi. De la origini s-a admis că o cauză cu un element străin ridică problema legii aplicabile, în sensul că, în anumite condiții, ar fi posibilă aplicarea legii străine. Dreptului conflictual îi revine sarcina de a prevedea legea cea mai potrivită pentru un raport cu un element străin. Această lege poate fi, după caz, legea națională a individului, legea domiciliului, a reședinței ori o altă lege. Dar, încetul cu încetul, și chiar de la începutul teoriei conflictelor, s-a alunecat spre o ordine de idei apropiată și anume spre aplicarea legii străine și toată strădania autorilor a mers nu spre a căuta cea mai potrivită soluție, ci spre lărgirea cîmpului de aplicare a legii străine, autorii identificînd teoria conflictuală cu aplicarea legii străine. Întregul efort s-a concentrat asupra aplicării legii străine. Explicații ar fi multe. Pe vremea postglosatorilor, ca și astăzi, ceea ce era greu de dobîndit de la practicieni, era aplicarea legii străine în cazul nasterii, modificării sau stingerii raportului în fața autorității și cu concursul ei (un divorț, o înfiere etc.). Poate că problema de cel mai mare interes practic, de la origini și pînă astăzi, o constituie efectul extraterritorial al situațiilor juridice dobîndite : în acest domeniu se înregistrează sub presiunea realităților social-economice cea mai spectaculară lărgire a cîmpului de aplicare a legii străine. Dar această distanță dintre teorie și practică literatura juridică o ascunde cu grijă. Examenul practicii din țara noastră, din alte țări, examenul convențiilor internaționale recente relativ la conflictele de legi în domeniul statutului personal, examenul legislației recente din alte țări și chiar noile luări de po-*

ziție ale unei părți din autorii de specialitate în problema pe care o discutăm, totul atestă dezafectarea vechilor principii. Astfel, conform art. 2 al. 2 Codul civil, starea și capacitatea românilor chiar cînd se găsesc în străinătate, este circumită de legea română. Textul nu face nici o distincție, Examenul unui număr mare de hotărîri judecătorești române începînd din anul 1970 pînă astăzi, ne arată că tribunalele noastre au acordat executur sentințelor de divorț pronunțate în străinătate (între români). Pentru cazurile menționate, instanțele noastre au admis că divorțul dintre doi români sau dintre un român și un străin a fost bine pronunțat conform legii forului (străin). Deci, pentru acele cazuri, instanțele noastre n-au mai cerut aplicarea legii române. Literatura română a aprobat această practică. În ce ne privește, așa cum am încercat să arătăm în altă parte (confer „Analele” de față: *O problemă de competență a instanțelor în dreptul internațional privat*) instanțele noastre, puse în fața unor situații noi, au făcut o distincție și au adoptat două soluții, ținînd seama de faptul dacă românii în procesul de divorț au păstrat legătura cu grupul nostru social (în care caz, ei sînt urmăriți de legea de familie română) ori au rupt această legătură și atunci sînt lipsiți de protecția pe care legea române de capacitate o acordă cetățenilor, (în care caz, li se aplică legea reședinței ori legea forului străin). Criteriul legii naționale n-a fost abandonat cu totul, dar el a fost restrîns la cazurile în care românii continuă să aibă legătură cu comunitatea noastră națională, cum ar fi cazul în care unul din soți se opune la acordarea executurului ori soțul care se găsește în România, pîrît în procesul de divorț din străinătate și împotriva căruia s-a dat hotărîrea, introduce el acțiune de divorț în fața instanței române competente împotriva soțului care se găsește în străinătate (negînd bineînțeles competența instanței străine). Nu este mai puțin adevărat, că dintre toate procesele de divorț judecate în străinătate, marea majoritate intră în categoria celor pentru care s-a socotit cu drept cuvînt că sînt competente instanțele străine (care au aplicat legea străină, în genere, legea forului) pentru că părțile rupseseră legătura cu grupul nostru social.

Prin abundența și varietatea materialului legislativ și jurisprudențial pus la dispoziția cititorilor, prin modul de abordare și adîncire a problemelor, manualul pe care l-am recenzat constituie un indispensabil mijloc de studiu pentru specialiștii din domeniul nostru, cît și pentru cei care au interesul să cunoască problemele grele, dar captivante ale relațiilor cu un element străin.

M. Jacotă

